

Ajalugu elulugudes.

Esimene jagu: Aeg enne Kristust.

I. aune.

A. W. Grube järelse ümber pannud

J. M. Eisen.

Tartus.

Trükitud R. Mattieseni juures.

1881.

Müiafse Schnakenburgi juures Tartus.

A

Handwritten text at the top of the page, possibly a title or reference number.

Handwritten title in a large, stylized font, possibly a name or subject.

Handwritten text below the title, possibly a subtitle or author information.

Small handwritten text or mark in the center of the page.

Handwritten text in the lower middle section of the page.

Small handwritten text or mark near the bottom center.

Faint handwritten text at the bottom of the page, partially obscured by the tape.

A-4637v

200
Rahwa raamatukogu Nr. 3. 1920

Ajalugu elulugudes.

Esimene jagu: Aeg enne Kristust.

I. aune.

A. W. Grube järelse ümber pannud

J. M. Eisen.

Tartus.

Erüfitud R. Mattieseni juures.

1881.

Müiatse Schnatenburgi juures Tartus.

mefed pidivad aastate kaupa tööd tegema, et mulda ära wedada. Kui järw sügaw küll oli, lastis kuningas kaks piramidi järwe põhja ehitada, ühe enesele, teise abikaasale. Mõlema piramidi otsa pandi weel mustast, walgekirjust marmorist tehtud auusambad.

2. Sefostriis.

Mõrse järele walitses kuningas Sefostriis. Et tema isale tulejumala (Pthha, Jta) läbi kuulutatud oli, tema poeg saada maailma walitsejaks, lastis ta kõik need poeglapsed, kes tema pojaga ühel päewal sündinud, oma majasse tuua ja oma pojaga ühtlasi üles kaswatada, et nad pojalt edaspidi truuid teenrid ja sõjamehed oleksivad.

Sefostriis oli kange sõjamees. Tema esimene sõda oli Arabia rahwaga. Siis heitis ta õhtupoolsed maad enese alla, nii et ta walitsus kunni Atlandi mereni ulatas. Selle peale algas uus sõda, mis üheksa aastat kestis. Kui ta Æthiopia maa alla oli heitnud, saatis ta ühe jau laewu Persia ja India, teise jau laewu aga Maade wahel meresse, kes kõik saared ja ranna äärsed maad eneste alla heitsivad. Maawäega käinud Sefostriis koguni Gangese jõe ja India mere ääres; tagasi tulles tungis ta põhja poole, kus ta kunni Donni jõe äärde jõudis. Wee ja toidu puudus ja mitmesugused muud takistused ei lastnud teda siin enam kaugemale minna. Igal pool, kus ta käis, lastis ta oma wõitute mälestuseks auusambad püsti panna. Palju inimesi wiis ta Egiptuse maale orjaks; wangi wõetud kuningad pidivad tema wõiduwankrid wedama. Korra juhtus, et üks kuningas üksi filmi wankri ratta peale waatas. Kui Sefostriis küsis, mispärast ta nõnda üksifilmi ratta peale waadata, wastas wangi wõetud kuningas: „Katta weermine tuletab mulle õnne muutumist meelde. Nagu siin see, mis ülewal on, pea alla lähäb ja see, mis all, pea ülesse, nõnda on ka lugu kuningatega: kes täna trooni peal, wõiwad homme juba orjapõlwes olla!“ See sõna läks Sefostriisele südamesse. Seest saadik ei lastnud ta enam wangi wõetud kuningaid wankrit wedada.

Alla heidetud rahwad pandi suuri hiiu sarnatsid töösid tegema. Weel täna päew on Egiptuse maal selle aegiste ehituste waremud näha. Need on juured terawad sambad, mis

obeliskide nime kannavad; mõned neist on nõnda kõrged kui tornid, aga ometi ühest kivist wälja raiutud. Eüs on weel suured kivist tehtud elajate read; nende wahelt minnakse suure sambaoe peale, selle taga tempel on. Templi lagi on 134^{ne} samba peal. Nõnda pidiwad Sefostrise orjad templid ja lossid ehitama. Kuninga lossi ees oli kuninga auusammas, 60 jalga kõrge, ja teine tema abikaasa jauks, niisama kõrge; peale selle weel neli wähemat poegade jauks. Lossi seinte peale oliwad tema sõjad ja alla heidetud rahwad oma sõjariistadega maalitud.

Kui Sefostris kauem kui inimese iga oli walitsenud, jäi ta pimedaks ja tegi iseenelele otsa. Alla heidetud rahwad peastiwad endid pärast Sefostrise surma Egiptuse walitsuse alt jälle lahti.

3. Cheops ja Chephren.

Kuninga Cheopsi walitsuse ajal pidi kõik rahwas tööd tegema ja suurt piramidi ehitama, selle sisse kuningas ennast maha matta tahtis laska. Ehituse tarwis murdi Arabia mägedest kiwa, weeti Niluse jõe äärde ja wiidi siis laewadega edasi. Et neid ehituse kohale jaata, pidi tee mäest läbi tehtama, see oli enam kui wersta maad pikk ja ta kallal tehti kümme aastat tööd. Piramidi ehitusel oli ikka sadatuhat meest korraga töös; iga kolme kuu takka tuli teine sadatuhat meest esimeste asemele. Katskümment aastat läks aega ära, enne kui üks piramid walmis sai. Ta oli kõrgem kui kõige kõrgemad kirikutornid. Sees pool oli ta lubjakivist, wäljaspool aga raudkivist ja marmorist. Suur ehitus on aastafajad seisnud ja on praegugi weel alles.

Cheops walitsenud wiiskümment aastat ja tema surma järel tema wend Chephren niisama kaua. Ka see sundis Egiptuse rahwast suurt piramidi ehitama. See, Cheopsi piramid ja weel kolmas on kõige suuremad piramidid; peale selle on weel hulk wähemaid. Kõik on praegu weel kaunis terwed ja seisawad Keisr-Egiptuse maal. Ülepea on nelikümment piramidi; neid jautakse wiide seltsi. Nende kaju on ühesarnane: neljakandilised, alt laiad, ülemelt terawad.

4. Surnute auustamine.

Egiptuse rahvas kandis suurt hoolt surnute auustamise eest. Nad armastavad, et hing enne kehast ei lahku, kui see ära mädanud ei ole; sellepärast katsusivad nad surnukehasid iga pidi mädanemise eest hoida. Kui rikkad inimesed ära surivad, võeti nende sisekond kehast välja ja pesti seeft wiinaga. Siis pandi kallid rohud keha sisse, ümbeldi kinni ja wiidi 70 päewaks soola sisse. Kui see aeg möödaks oli, mäsfiti keha riiete sisse; näu peale aga riputati gipfi ja gipfi peale maaliti nagu wärwidega. Siis pandi surnukeha surnukirstu sisse, kelle peal mitmesugused kirjad ja märgid oliwad. Waesemate surnukehad pandi soola sisse ja mäsfiti siis riietesse. Ühtegi surnukeha ei maetud maha, waid pandi maa-aluste kambrite sisse, mis iga linna ligidale oliwad ehitatud. Kui linn nii suur oli nagu Thebä, kus suured Sefostriise templid seisawad, siis sai haudadest aeg ajalt terve maa-alune surnute linn. Thebä linna ligidal on niisugune surnute linn; see on maa all kahe tunni teed pikk; ta kambriid on üheteisega koos, nii et wäga raske on wäljamineku kohta leida. Sees on hirmus palaw ja suure hulga surnukehade ehk mumiade pärast uimaseks tegew õhk. Osalt on need mumiad seinte ääres püsti, osalt maha langenud, nõnda et fagedaste surnute põrmu sees peab käima. Mitmes kambriis on seinad wiguritega maalitud, kelle wärwid alles üsna ilusad on. Seal leiame kõögiriistu, suuremat sugu rahwa majariistu, Egiptuse sõjameeste sõjariistu, lootfikuid mängijatega, kes 21 keelelist kannelt mängiwad j. n. e.

Sell kombel oleme meie wana Egiptuse rahwa elu ja kombete poolest teadust saanud. Arwatakse, et nad oma haudu niisama uhkete wälja ehitasiwad nagu elumajasid. Kõige paremad kunstitööd oliwad surnute linnal ehteks; kuningate mumiade walmistamisel pruugiti ka palju kulda. On mumiad leitud, kellel sõrmed ja warbad, nagu ja terve pea kuldtupe sees oli; teised oliwad üleüldse kullaga ja kalliste kiwidega kaetud. Meie maa kunstifogudes on palju kaelakeedisiid, sõrmusiid ja muid kuld- ja hõbeasju, mis neist haudadest wälja toodud. Suurem jagu endiste kuningate wara on ometi ammu enne meie aega juba maa alt päewa walgele toodud.

5. Surnute kohus.

Surnute linnadesse võeti üksnes need mumiade ridadeesse vastu, kes elus mingisugust paha tegu ei olnud teinud. Sellepärast peeti iga surnu üle kohut, kus surnu peale kaebati ja surnu eest kosteti. Mitme peale langes nuhtlus veel surmas, kui ta ka elus selle eest oli peasenud. Suuremat häbi ei võinudki olla, kui auusat matuse kohta ei antud.

Kui kuningas suri, tõusis kõige rahwa seas suur kurvastus; templid pandi kinni, 72 päeva ei peetud mingisugust püha; mehed ja naised riputasivad tuhka pähä, palusivad ja paastusivad. Wahe ajal tehti kuninga mumia ja kirst valmis. Oli leina aeg möödas, siis pandi surnukeha haua ukse ette: Igamees võis rahwa seas kuninga peale nüüd kaebdust tõsta. Selle peale pidas preester leinakõne ja tuletas kõid head teud meelde, mis kuningas oma eluajal teinud. Kui rahvas vastu ei rääkinud, tegivad 42 wanutatud meest otsust ja kuningale anti matuse auu. Kui aga rahvas vastu rääkis, ei antud kuningale mitte matuse aset. Hirm surnute kohtu eest tegi seda, et kuningad ja walitsejad alati õigust teha püüdsivad.

6. Seisused.

Peale kuningate oli kõige suurem võimuss preestrite käes. Kõid Egiptuse rahvas oli seisustesse jautud, mis „kastideks“ nimetatakse. Niiisugused seisused ehk kastid oli kuus või seitse. Kõige tähtsamad olivad preestrite, sõjameeste ja põllumeeste kastid. Ükski ei tohtinud ühest kastist teise minna; oli isa karjane, siis pidi ka poeg karjatses jääma, kui tall seks ka sugugi tahtmist ei olnud. Kõid maa oli kolme jakku jautud: üks jagu oli kuninga, teine preestrite, kolmas sõjameeste päralt. Põllumeestel ei olnud enestel maad, waid pidiwad teiste seisuste maid harima. Koguni põlatud olivad karjatsed. Selle pärast pidiwad siis ka Israeli rahvas, kes karjakaswatajad olivad, Egiptuse rahwa poolest palju häda ja wiletsust nägema.

Kõige suurema auu sees olivad preestrid. Nad olivad kuningate kaswatajad ja nõuuandjad ja andsivad uusi seadusi. Kõid tarkus ja teadus oli nende käes. Ühel hoobil

olivad nad ka arstid; ometi õppis neist igamees ise-haigust tundma. Rahvas pidas neid sagedaste ka nõidadeks.

Ülempreester elas kuninga majas; tema poegade käes olivad kõige kõrgemad ametid. Kuningale tuletati sagedaste meelde, millal ta üles peab tõusma, ohverdama, sööma ja oma abikaasaga jalutamas käima. Warsti pärast ülestõusmist luges kuningas sisse saadetud kirju. Selle peale läks ta templisse, kroon peas ja walitsuse kepp käes. Siin kuulutas ülempreester, kudas hea kuningas peab elama ja luges temale ühe tüki riigi ajalooft ette.

Preestrite järel oli sõjameeste seisus kõige suurema auu sees. Sõjamehed ei olnud ometi mitte niisuguses sõjawäes nagu meie ajal soldatid. Seadus oli sõjateenistuse nagu suure eeskõiguse ühe seisuse hooleks annud, kelle käes ka suured maatükid olivad, sest wana Egiptuse rahwas arwas, et see wäga tulus on, kui hoolekandmine riigi eest niisuguste meeste käes on, kellel enestel maad on, mis nad kaitseda püüawad.

7. Jumalate ja elajate teenistus.

Egiptuse rahwal oli wäga palju jumalaid, keda nad auustasiwad ja pühaks pidasiwad; nende jumalateenistuse aluspõhjaks oli aga Niluse jõgi. Egiptuse maa on tükk taimemaad kõrbe liiwa sees ja saab üksnes Niluse jõe käest oma elu. Niluse jõgi ei nimetatud sellepärast mitte üksnes püha ja isa nimega, waid teda auustati ka nagu jumalat, Ammoni nähtawa kujul all.

Kõige suurem jumal oli Osiris ja tema abikaasa Isis. Nad olivad ühtlasi ka päikese ja kuu jumalad. Mõlemaid maaliti inimese kujul ja pandi templitesse püsti, et rahwas neid auustaks. Ka Typhonile, tuulele kõrwetawale, mis nüüd „Chamfiri“ nime kannab, oli templid ehitatud, sest teda peeti kurjuse isaks ja katsuti ohwritega lepitada.

Tänulik meel ja hirm paniwad inimesi ka elajatele auu andma, seda mööda kas elajad inimestele kasulikud ehk kahjulikud olivad. Nii auustati kure sarnast lindu ibist sellepärast, et ta Niluse maa sees peitawad maud ära söi. Kahjulikku krokodilli, kes nagu wälk saagi kallale kargab, auustasiwad nad hirmu pärast. Krokodili waenlane on ihneumon, kes

krokodili munad liiwa seeft üles otsib ja ära sööb. Sellepärast peeti teda Egiptuse rahwa poolest suure auu sees. Iseäranis peeti lugu kassidest. Nad magasivad kalliste tekkide peal ja sõivad maiuserooga, mis neile hõbe- ja kuldkaussidega anti. Kes kassi ära tappis, pidi ilma armuta surema. Püha looma keha võieti rohtudega ära, pandi kalliste linaaste riiete sisse ja maeti siis maha.

Sagedaste juhtus, et ühes linnas neid loomi pühaks peeti, keda teises tapeti. Igal pool peeti aga suurt hõrga apisi pühaks. Püha hõrg apis pidi üleülose must olema ja otsa ees neljanurgelist walget märki kandma. Tema elukoht oli Memphise kuningas linnas. Preestrid teenisivad teda ja andsivad temale põlveli seisestes toitu. — Kui uus apis leiti, siis viskas kõik rahwas. Pühalikul wiiril wiisivad preestrud pikas rongis jumaliku elaja templisse. Sõjamehed käisivad ta ees ja mõlemil pool kõrwas käis kaks rida poisikest, kes kiituse laulusid laulsivad. Seitse päewa wältas rõõmus püha. Suri aga niisugune jumal, siis leinas terve maa nõnda kaua, kuni uus apis leiti.

8. P s a m m e t i c h.

Umbes 666 aastat e. K. ühendasiwad endid kaksteistkümmend würsti ja walitsesivad üheskoos üle Egiptuse maa. Oma nime mälestuseks ehitasivad nad kuulsa labirindi. Kõige esimene tähtjas wana aja ajaloo kirjutaja, Greeklane Herodotos, on seda ise waatamas käinud. Ta kirjutab selle ehituse üle nõnda: „Sees on ühe katuse all kaksteistkümmeni eestuba; kuus neist on lõune ja kuus põhja pool. Labirindtuad on kõik kahelordsed; ühed maa all, teised maa peal; nende arw on 3000. Need tuad, mis maa peal, oleme meie läbi käinud; neist aga, mis maa all, ei tea meie midagi, sest et ülewaatajad neid meile mingi hinna eest näidata ei tahtnud. Seal olla, kudas õöldi, nende kuningate surnukehad, kes labirinti ehitada lastnud, ja peale selle weel pühad krokodillid. Mis maa pealsest korrast ütelda, peame tunnistama, et meie iialgi nii suurt inimeste käte tööd ei ole näinud. Laed ja seinad on igal pool kiwist ja seinte sisse on palju wigurisi raiutud. Iga saali ümber on rida sambaid, mis walgetest kiwidest kokku pandud. Nurga peal, kus labirint lõppeb, on

240^{ne} jala kõrgune piramid, mis väga uhkete wiguritega välja ehitatud. Labirindist lähäb maa alune tee piramidi sisse."

See suur ehitus oli kaheteistkümnest losfist kokku pandud, kaheteistkümne walitseja ja kaheteistkümne Egiptuse maakonna järele. Kui maakondade saadikud kokku tuliwad, tõiwad nad igauks oma preestrid ja ohwriomad ligi ja pidasiwad siis suurtes tubades nõuu.

Kaheteistkümne würsti walitus ei kestnud aga mitte kaua. Wana ettekuulutamise järele pidi see ükstord terwe Egiptuse maa üle walitsema, kes raudkausi seest ohwerdas. Ühel pidul, kus kõik kaksteistkümme walitsejat koos oliwad jumalatele ohwerdamas, juhtus et preester üksteistkümme kuldkausi wälja jagas ja Psammetich ilma jäi. Rutuga wõttis ta kiiwri peast ja ohwerdas selle seest joogiowrit. Würstid ehmata siwad ja saatsiwad ettekuulutuse tõeksminemist kartes Psammetichi Utama-Egiptuse sooste maadesse. Preestrid aga kuulutasiwad temale, raudsed mehed tulla merest wälja ja aidata temal kõik kurja üheteistkümnele walitsejale kätte maksta. Pea tuliwad mõned teenrid Psammetichi juurde ja kuulutasiwad temale, et mere äärest mehed kaldale tulnud, kes pea laest jala tallani raudriides olla. Need oliwad Greeka mererööwliid, kes kõik kohkuma ja kartma paniwad, sest iialgi ei oldud Egiptuse maal weel raudriietega mehi nähtud. Psammetich tegi wõerastega sõbrust ja ajas teised walitsejad maalt wälja. Nõnda läks ettekuulutus tõeks ja Psammetich sai ainukeseks walitsejaks. Tänu tunnistuseks andis ta Greeklastele Niluse jõe ääres eluasemid ja wõerastele Egiptuse sadamates kauplemise luba. Pea sündis uus tulkide ehk wahelträäkijate kast juurde. Palju wõeraid hakkasiwad nüüd Egiptuse maal käima, mitte üksnes kasu pärast, waid palju enam tarkuse pärast, mis Egiptuse rahwa seas leida oli.

9. M e c h o.

Psammetichi poeg Mech o (Mecao) käis isa jälgede sees ja kaswatas kauplemist ja laewasõitu. Selle tarwis katsus ta Niluse jõest kaewandut Arabia lahesse kaewada. Ta wõttis Wöönitia meremehed oma teenistusesse ja laskis nad ümber Afrika maa purjutada. Laewamehed purjutasiwad Punasest merest wälja ja sõitsiwad ranna äärt mööda odasi lõune poole.

Õit ei läinud aga nii karmeste kui meie päivil; kui sügise kätte jõudis, läksivad laewamehed maale, külwasiwad wilja maha, ehitasiwad enestele urtsikud ja votasiwad nõnda laua, kummi wili walmis sai. Siis sõitsiwad nad jälle edasi. Kolmandamal sügisel jõudsiwad nad Maade wahel merest Egiptuse maale tagasi.

Necho oli kange sõjamees; ta tungis kummi Eufraati jõeni. Circesiumis sai aga Babyloni kuningas Nebukadnetsar ta peale wõitu ja ta pidi taganema. Necho järeltulejate ajal hakkas riigi lugu ikka wilitsamaks minema, kummi ta wiimaks 525 e. K. Perslaste kätte langes. — Psammetich ja Necho oliwad kõige esmalt Egiptuse maa wõerastele lahti teinud ja oma maa kombete asemele wõeraid vastu wõtnud, aga wana Egiptuse riik ei saanud seega suuremat jõudu, sest rahwad on üksnes siis tugewad, kui nad oma wiisi järele kaswada ja edeneda wõiwad.

II. Assüri rahwas.

1. Ninus ja Semiramis.

Wiljakas maa Eufraati ja Tigrisi jõe wahel on palju inimesi sinna elama ahwatlenud. Nad ei wõinud aga ühte-kokku jääda, sest kui nad suurt kõrge torniga linna ehitada tahtsiwad, nagu piibel jutustab, segati nende keeled ära, ja linn sai nime Babylon ehk Babel, see on: segadus.

Üks wahwa sõjamees, nimega Ninus, wõitis Babyloni ja ümberkaudused maad ära. Kui ta sõdadest rohke saagiga tagasi tuli, tahtis ta enesele niisugust linna ehitada, mis tema wääriiline oleks. Ta walitses wäikse linna Tigrise jõe ääres ja lastis selle alla heidetud rahwaste abiga nii suureks ehitada, et see endiste juttude järele kaksteistkümmend penikoormat ümber mõeta oli. Prohwet Jonas kõneleb temast, et seal 120,000 nii wäikest last olnud, kes weel wahet parema ega pahema kää wahel ei ole teha mõistnud. Nii suurt linna wõis juba terweks riigiks pidada. Sest suurest linnast ei ole aga muud midagi järele jäänud kui üks mäeküngas ja küla, nimega Nunia.

Kui see suur linn walmis oli, läks Ninus hommiku poole

uueste sõtta ja jõudis kinni Baktra linnani. Siin sai ta ühte väga ilusat ja tarka naisterahvast tundma, kelle nimi Semiramis oli. Ennemuistised jutud kõnelevad Semiramisest, et ta jumala tütar olnud; tuid olla teda toitnud ja oma tiibadega sojendanud. Selle naisterahva abiga sai Ninus Baktra linna oma kätte. Semiramise ilu ja tarkus oli nii väga kuningaga meele pärast, et ta Semiramise oma abikaasaks võttis.

Pärast Ninuse surma walitses Semiramis oma poja Ninysase asemel. Semiramis tahtis veel suuremat auu teenida kui Ninus. Nagu Ninus Ninive, ehitas Semiramis Babyloni nii suureks, et sõnumed selle üle hoopis uskumata näitavad aewat. Linn oli neljanurgeline ja ta müürid kõrged nagu tornid ja nii laiad, et kuus wanakrit kõrwu tema peal sõita võiswad. Iga külje peal müüri sees oli 25 raudwärawat. Linnast jooksis Eufrati jõgi läbi, kelle kaldal ka kõrged, paksud müürid olivad. Kestel oli suur 30 jala laiune sild, kelle mõlemil pool otsas ilusad lossid olivad. Siin olivad ka nõnda nimetatud Semiramise rippuwad aiad, mis seitsme maailma imetöö sekka loeti. Hommiku pool silla otsas oli suur Beluse torn. Selle sees oli tore tempel ja templi otsas päikesejumala Beluse kuju. Torn oli 600 jalga kõrge.

Mitte üksi Babylonis, waid igal pool, kuhu Semiramis läks, pidiwad uued linnad ja lossid Semiramise nime unustamataks tegema. Suure sõjawäega läis ta palju Asia maid läbi ja heitis nende rahwad enese alla. Assüri riik ulatas Maade wahel merest Induse jõeni ja Musta merest Arabia mereni. Üksnes India rahwas ei olnud hommiku pool veel Assüri walitsuse all. Sinna tungis nüüd ka Semiramis oma sõjawäega. Suba oli ta üle Induse jõe maa sisse tunginud, kui ta korraga sõjawäega kokku puutus, mis teda kookuma pani. Wõera sõjawäe ees otsas oli hull elewantisi, kes mitte üksnes tornide sees seljas hulka sõjamehi ei kannud, waid lotiga kõik maha löiwad ja jalgadega ära tallasiwad, mis neile iganes ette tuli. Suba neid nähes läksiwad hobused peruks. Ühke Asia walitseja ei tahtnud aga Indlastele järele anda. Et tall enesel elewantisi ei olnud, siis lastis ta neid enesele suure hulga teha. Ta lastis mitu tuhat metshärga ära tappa, nende

nahad nõnda kamelite ümber panna, et nad nagu elewandid wälja näitawad, ja siis mehed kamelite selga minna. Indlased lõiwad kohluma, kui nad nii suurt elewantide hulka nägawad, ja taganesiwad eest ära. Pea saiwad nad aga jookssikute läbi kawalusest kuulda. Nad mõttsiwad julgust ja tungisiwad Assüri sõjawäe kallale. Kamelid läkksiwad peruks ja tegiwad sõjawäe hulgas suurt segadust. Assüri sõjawägi põgenes; palju mehi saiwad surma. Semiramis ise peasis põgenemise läbi.

Pea selle järele tõusis ta oma rahwa seas mässamine. Ta lastis parajalt juuksid palmitada, kui ta mässamise poolest sõnumit sai. Ta jooksis lahtiste juukstega tuast wälja mässajate sekka. Wihast walitsejat nähes lõiwad mässajad kartma ja jäiwad rahule. Selle juhtumise mälestuseks pandi auusammas püsti, mis mässamise waigistamist näitas.

Kui ta surma ligi tundis olewat, andis ta walitsuse Ninyase kätte. Ta ise aga kadus inimeste silmade eest ära. Ennemuistne jutt kõneleb, et ta tui näul taewasse olla lennanud.

Tema poeg Ninyas walitses nõnda willetfaste, et kõik Semiramist tagasi soowisiwad. Ta elas oma naistiga lossis warjul ja ei tulnud peaaegu sugugi meeste silma nähtawale. Tema sarnatsed oliwad ka enamiste kõik järgmised walitsejad. Kõige willetsam neist aga oli S a r d a n a p a l.

2. Sardanapal (885 e. R.) ja Arbakes.

Sardanapal ei hoolinud riigivalitsusest midagi, selle kõik jättis ta teiste hooleks. Ta oli alati oma naistega lossis koos, mängis nendega ja kedras nendega seltsis koguni lõnga. Ta ehitas ennast naisterahwa wiisi ja kandis koguni naisterahwa riidid. Sell kombel juhtus teda korra Meda maa walitseja A r b a k e s nägema. Arbakes kõneles lugu soldatitele, ühendas ennest kahe teise sõjawäe pealikuga ja tõstis kunninga wastu mässamist. Kui Sardanapal selle üle sõnumit sai, puges ta lossi nurka warjule. Et ta aga ennast kuskil lossi nurgas julge ei arwanud olewat, wõttis ta meele-äratsemises nõuiks nurgast wälja tulla ja sõda alustada. Ta tungis oma sõjawäega mässajate kallale, keda weel wäha koos

oli, ja ldi nad tõeste põgenema. Nüüd ei teadnud ta enam, mis rõõmu pärast teha. Ta tegi ühe pidu teise järele. Kõik ta sõjavägi pidi priiskama ja rõõmus olema.

Arbakes sai niisugusest loost teadust ja tungis öösel priiskajate sõjameeste kallale. Kes endid peasta võisid, põgenesid kuningaga Ninive linna. Sunnetuseks tõusis Tigriisi jões wesi üle kallaste ja lautas ühe jau linna müüridid ära. Arbakes tungis linna kallale. Kuningas pistis surmahirmus losfi põlema ja põletas enese kõige oma naistega ja waraga ära. Terwe riik langes nüüd Arbakese võimuse alla.

III. Wõnikia rahwas.

1. Kauplemine.

Kõige wanem ja kullsam kaupleja rahwas olivad wanal ajal Wõnikia rahwas. Esimeses Moosese raamatus nimetatakse Wõnikia pealinna Sidoni Kanaani esimeseks pojaks. „Kanaaniks“ nimetasidwad Juudid terwet Maade wahel mere randa Wäiksest Afiast kuni Egiptuse maani; see Hebreä keeli sõna tähendab „maa ja kaupmehed“.

Maa oli kitsas rand; ta ei olnud pikem kui 25 penikoorimat ja laiem kui 5 penikoorimat. Muust Afiä maast lahutasidwada Libanoni ja Antilibanoni mäed. Maa-pind oli kaljune ja ei kaswatanud wilja. Sellepärast pidi Wõnikia rahwas mere waral oma pead toitma.

Kalapüüdmine tegi inimesi merega ja tema hädaohtudega tuttawaks. Et Kõpruse saar kuigi kaugel ei olnud, tegiwad nad laewad ja purjutasidwad sinna. Kõpruse saarel elas juba kaunis rohkeste inimesi; need ei tahtnud wõeraid maale tulla laska. Kawaluslega saidwad nad siiski maale, leidwad mõndagi mis neil puudus, wõtsiwad seda enestele ja purjutasidwad jälle koju tagasi. Laewasõit annab inimestele julgust ja teeb neid targaks ja kawalaks. Kui Wõnikia rahwas aru sai, et saarerahwas kirjutest iluasjadest suurt lugu pidasidwat, wõtsiwad nad neid koha ligi ja hakkasidwad wõerastega wahetuse kaupa tegema. Aga ka riisumist ei unustatud ära. Kus iganes wõimalik, wiisidwad Wõnikia mehed inimesi enestega ligi ja müüsidwad neid teisel ära. Pea saidwad nad Kõpruse

saare peremeheks. Kui nüüd rahwa arv isamaal liig suureks kaswis, läks üks jagu neist Kõpruse saarele ja jäi sinna elama. Niisugust uut elamisekohta nimetati asunduseks ehk koloniaks.

Asundused Kõpruse saarel saatsiwad Wõnikiarahwale palju kasu ja tegiwad himu ka mujal niisugusid asutada. Nii purjutasiwad siis Wõnikia rahwas kaugemale Kreta saarele, siis kõige Wäikse-Asia maa ümber kunni Dardanelli merekitsuseni ja siit edasi Musta meresse. Siis sõitsiwad nad Europa Greeka maale ja Greeka saarte meresse. Aga pea hakkasiwad Greeklasiid Wäikse-Asia maal ise meremeheks ja tungisiwad Wõnikia rahwa eest ära. Europa Greeklastel läks siiski Wõnikia rahwast sagedaste tarwis, sest et nad neile kallid rohtusid, merewaiku, puuwilja, metallisid j. m. asju tõiwad, mis neil ohwerdates waja oli.

Iseäranis õitsema hakkasiwad Greeklaste asundused Põhja-Afrikas. Siin asutasiwad nad wastu Sicilia saart KARTHAGO linna, mis hiljem ise riigiks sai, purjutasiwad siit Siciliasse, ehitasiwad uusi linnu ja jäiwad suurema jau saare peremeheks. Wiimaks jõudsiwad nad õhtu pool kunni Heraklese sammasteni (Sibraltari maakitsuseni), mis wanad rahwad maailma otsaks pidasiwad. Nad läksiwad Hispania rannas maale ja leidsiwad siin esiotsa niipalju hõbedat et nad kõik puu-, kivi- ja waskriistad sinna maha jätsiwad ja selle asemel hõbedasi tagasi wiisiwad. Ka ankruid olla nad hõbedast walanud. Nende kõige tähtsam asundus Hispania maal oli Tartessus.

Pea katsusiwad agarad meremehed edasi tungida; nad jõudsiwad Britannia saarele, kus nad tina eest leidsiwad, mispärast nad neid saari ka Tinasaarteks nimetasiwad. Kui nad mõne korra juba Britannia rannas oliwad käinud, tungisiwad nad edasi Saksa randa, kus nad merewaiku leidsiwad, mis Greeklasiid elektroniks nimetasiwad. Kui nad seda Maade wahel mere ääristesse maadesse wiisiwad, peeti temast palju lugu ja peeti kallimaks kui kulda.

Igast maailma otsast tõiwad Wõnikia meremehed igale rahwale seda, mis ta iseäranis tarwitas. Suure kawalusega katsusiwad nad kasulikku kauplemist üksnes oma käes hoida. Nõnda jutusiwad nad, et kui Heraklese sammastest mööda minnakse,

merewesi üsna paksuks läheb ja tuld sülitawad koledad elukad alati kallale kipuvad. Katsus mõni wõeras laew nende järele minna ja nende salateesid tundma saada, siis eksitawad nad wõera laewa meelega ära, kunni ta liiwa peal ehk kaljude otsas hukka läks.

Mitte üksi weel, waid ka maal kauples Wõnikia rahwas rohkeste. Armenia maalt tõiwad nad terast ja rauda, hobusid ja orje; Babylonist ja Persia maalt linast riiet, mõne korra ka siidi; Iõnepoolistest maadest kallid rohtusid. Arabia rannast saiwad nad ka kulda ja elewandi hambaid. Siia tõiwad hiljem mitmed muud rahwad oma kaupa kokku.

2.

Rogemata juhtumise läbi leidis Wõnikia rahwas mõndagi, mis neile kauplemises suureks kasuks oli. Nii leidsiwad nad klaasi ja purpuri wärwi; ka willa kudumine ja esimene kirjutatud kirjapruukimine ööldakse nende leitud olewat.

Wõnikia kaupmehed, kes laewaga salpeetrit tõiwad, tuliwad Sidoni ligidal Beluse jõe ääres maale. Jõe kalda ääres oli palju peenikest liiwa. Nad tahtsiwad enestele toitu teeta ja wõtsiwad kiwide puuduse pärast, kelle peale pada panna oleksiwad wõinud, laewast mitu suurt salpeetri tükki, ja paniwad poja nende peale. Salpeeter sulas palawa käes ära ja läks liiwaga ja tuhaga segamine. Kui tuli ära kustus, nägiwad mehed tule asemel klaasi sarnatse läikiwa kogu. Seega oli klaas leitud. Egiotsa ei teadnud teda muuks pruukida kui ehteks ja iluasjaks. Klaasaknad oliwad wanal rahwal täieste tundmata. Nende joogiriistad oliwad enamist sauest kruusid; ka nende peeglid oliwad metallist. Selle eest ehitasiwad nad aga maja seinu ja lage klaasiga. Hiljemal ajal sai ka Egiptuse rahwas klaasitegemise kunsti kätte, nad ostasiwad wedelat klaasi ühe ehk teise kujuliseks teha ja kõwa klaasi oma tahtmise järele lõigata. Roomlased saiwad Kristuse ajal peaaegu kõik oma klaasi Egiptuse maalt; klaasist joogiriist oli aga ometi kallim kui kuldne.

Teine kord hoidis üks Wõnikia karjane Tyruse linna ligdal oma karja. Tema koer oli ühe meretigu katti hammustanud ja tuli punase suuga peremehe juurde. See arwas, et koer wiga saanud, ja pühkis willadega koera suu puhtaks.

Karjane nägi willad ilusaks punaseks minemat, koera aga täieste ilma wiata olevat. Edasi minnes leidis ta katti hammustatud tigu, mis purpuritigu oli. — Pea sai Tyruse purpur üle maailma kuulsaks ja peeti väga kalliks, nii et üksnes kuningad ja rikkad inimesed teda kanda wõisivad.

Weel mõnda muud on Wõnikia rahwas üles leidnud. Mehkenduse kunst, mis kauplemises väga hädaste tarwis oli, olla ka nende leitud. Kui agarad ehitusemeistrid nad olivad, tunnistab tore Jerusalemma tempel, mis Wõnikia mehed kuningale Salomonile ehitasiwad.

3.

Suure kauplemise läbi maal ja merel saiwad Wõnikia mehed kõige rikkamaks rahwaks maa peal. „Nende kaupmehed on würstid,“ ütleb prohwet Jesaja. Nende endine waene maa oli nüüd nagu ilus rohuaed. Misjugune elu oli igal pool! Siin lehwitasiwad lipud, seal wurasiwad wantrid, siin tagusiwad haamrid, seal raiusiwad kirwed; kõik linnad ja rannad oliwad töötegijaid täis. Wõnikia maa oli terve maailma turu.

Wõnikia rahwa rikkus tegi aga pea teised rahwad kadedaiks. Umbes 600 aastat e. K. tungis Nebukadnetsar suure sõjawäega Wõnikia rahwa kallale. Sidonist sai ta hõlpsaste wõitu; Tyrust pidi ta aga kolm aastat ümber piirama; nii kangeste paniwad linna rahwas wastu. Kui linn wiimaks ta kätte langes, leidis ta selle täieste tühja olevat, sest linna rahwas oli kõige oma waraga lähema saare peale põgenenud ja sinna elama asunud. Siia sündis pea Uus-Tyruse linn, mis 333 aastani e. K. maailma peakauplemise paigaks jäi.

Aastal 333 tuli Makedonia kuningas Aleksander Suur suure sõjawäega Tyruse linna poole. Tyruse rahwas saatis talle raha ja moona wastu, aga ei lastnud teda ometi linna sisse tulla. See pahandas Aleksandrit; ta wõttis nõuuks wägiwaldsel wiisil linna ära wõtta. Linn oli umbes werst maad kindlast maast kaugel ja tall oli tugew müür ümber. Aleksander lastis 200 jala laiuse tee meresse ehitada. Smestledes ja ehmatades nägi Tyruse rahwas teed ikka enam linna ligidamale jõudwat. Tee oli juba peaaegu walmis, kui kange torm ühe jau ära purustas. Aga Aleksander ei pannud sest

midagi tähele; uue jõuga laskis ta tööd alustada. Makedonia laewad pidivad tee ehitajate ees olema, et Thrusse rahwas mitte kallale ei tuleks. Wiimaks jõudis teine tee ots saare peale. Nüüd algas päris linna ümberpiiramine. Makedonia sõjawägi wõttis nii kangeste linna käsile, et linna müürid pea maha langesiwad. Aga linna kodanikud oliwad sees pool teise palju kõwema müüri ehitanud. Ka see lõhuti ära. Aleksandri soldatid tungisiwad linna. Thrusse rahwas pani ometi nii mehiselele wasta, et waenlased pea taganema pidiwad. Suure rutuga parandati müürid jälle ära. Aleksandril oli juba nõuu ümber pöördä. Ometi tahtis ta weel korra katsuda: ta piiras laewadega linna ümber ja laskis igast küljest tormi jooksta. Ta ei oleks ehk nüüdki weel linna kätte saanud, kui mitte Thrusse rahwa ebausl seda ei oleks teinud. Nad arwasiwad, et üks nende jumalatest linna maha jätnud ja kautasiwad sellepärast julgust. Nii sai siis Aleksander seitsme kuuse ümberpiiramise järele linna kätte. Ta oli wastupanemise pärast nõnda wihane, et ta linna ära põletas, 2000 wangi risti lüüa laskis ja 30,000 orjaks müüs. Hiljemal ajal ehitati Thrus küll jälle üles, aga ta jõud ja wägi oli otsas.

Teine järk.

Greeka fangelaste aeg.

1. Herakles.

1. Heraklese lapsepõlv.

Thebä linnas elas kuningas Amphitryon, kellel wäga ilus noor abikaasa Alkmene oli. Kui Amphitryon korra kottu ära olnud, kõnelewad laulikud, tulnud jumal Zeus Alkmene juurde ja laulatanud ennast salaja temaga. Seft abielust sündinud Herakles. Zeusi abikaasa Hera saanud aga mehe tegu kuulda ja tahtnud seda nüüd lapsukesele kätte maksta. Waewalt olnud Herakles kahetsa kuud wana, kui

Hera kaks kihwtist madu tema kätksise saatnud, aga lapsuke firutanud naerdes neile käed vastu ja kågistanud mõlemad ära. Jumalate isa meelest läinud lapsuke väga armsaks ja ta mõtelnud sagedaste selle peale, kuidas ta teda suremataks teha võiks. Sels oli turwis, et noor Herakles kõige wähe- malt ühe korra Hera rinnast imes. Zeus arwas wälja, kuidas ta seda kawalaste korda wõis saata. Kui üksford Hera ma- gas, tõi Hermes lapsukese maa pealt ära ja pani Hera rinnale. Lapsuke hakkas aga nii ahneste imema, et Hera üles ärtas ja wihaga imeja enesest eemale wiskas. Seda tegi ta aga niisuguse tuhinaga, et üks jagu piima maha langes ja taewaruumis laiale läks. Nii sündinud L i n n u t e e.

Amphitryon sai peagi aru, et Heraklesest suur mees pidi saama. Ta muretses aegsaste selle eest, et jumalapojale kõik teadused kätte õpetati, mis selleaegsel kangel mehel tarwis teada oli. Herakles õppis usinaste, oli aga väga äkklilise meelega. Tema koolmeister L i n u s, kes teda kannelt mängima õpetas, lõi teda korra, sest et ta hästi ei olnud mänginud. See tegi poisi nõnda wihaseks, et ta kandleiga koolmeistri maha lõi. Selle nuhtlusjeks saatis Amphitryon Heraklese kuninga majast ära maale, kus ta karja pidi hoidma.

2. Herakles ristteel.

Üksikult maal elades kaswis Herakles meheks. Ikka sel- gem hakkas ta aru saama, et ta inimeste soo heategijaks pidi saama. Kui ta üksford sügawas mõttes kõndis, jõudis ta ühe risttee peale. Kuna ta weel mõtles, missugust teed ta pidi minema, tuliwad talle kaks naesterahwast vastu; need oliwad jumalad. Üks neist oli ilus, pool paljas, läks ilma kartmata nooremehe juurde, hakkas ta ümber kinni ja tõutas temale suurt õnne, kui ta tema järel käia. „Kes sa oled?“ küsis Herakles terawaste ta peale waadates. „Minu sõbrad nime- tawad mind lustiks ja rõõmuks,“ wastas naesterahwas, „minu waenlased aga patuks.“ Nüüd waatas noormees teise jumala peale; see ei olnud mitte nõnda ilus, aga ta näust paistis taewa rõõm ja ta seisis rahulikult ja tõsiselt noore mehe ees. „Kuhu sina mu wiid?“ küsis Herakles selle jumala käest. „Wae- wast ja wiletsusest wiin ma sind läbi,“ oli wastus, „aga

tõutan sulle suuremata põlwe, ja auu jumalate ja inimeste seas, kui sa ennast minu juhatuse alla annad.“ Need sõnad läksivad Heraklese südamesse; ta tundis, et ta jumalate poeg on ja maa peal häid tegusid peab tegema. Ta nõuu oli pea peetud: ta tõukas rõõmsa elu lubaja enesest eemale ja andis woorusele kät. See wiis teda waewalist teed mööda edasi, katsus kaheteistkümmne tööga tema jõuudu, aga tegi teda inimesesoo heategijaks ja rahwa kõige kuulsamaks meheks, kellest laulikud laulsivad. Et ta igal pool wõitu sai, tõusis ta waim taewasse ja elas jumalate hulgas.

3. Heraklese kaksteistkümmend tööd.

Heraklese mehise meele ja julguse katsumiseks jaatšivad jumalad Heraklese Delphi orakli käsu peale kuningas Eurystheuse juurde, kus ta seda pidi tegema, mis kuningas käs kis. Herakles kuulis sõna ega nurisenud mitte, kui temale raskemad tööd peale pandi kui inimene teha jõuab.

1. Esimene töö oli suurt lõwi ära tappa, kes Argolisi maakonna metsades Nemea ja Kleonä wahel palju kurja tegi. Kellegi sõjariist ei haawanud lõwi; nii paks oli ta nahk. Herakles läks rusikatega lõwi kallale, rudjus ta kofku ja lõi siis nuiaga maha. Lõwi naha tõmbas ta seljast ära ja kandis kuu asemele seljas.

2. Ta tappis Berna mau ehk Hyderi, mis kole mau-sarnane sajapeaga elukas oli, kellel uued pead asemele kaswasiwad, kui wanad otsast ära raiuti. See kole elukas elas Argolisi maakonnas Berna ligidal soodes. Ütski inimene ega elojas ei tohtinud tema ligi minna; kelle ta kätte sai, selle ta ära sõi. Herakles läks oma sõbra Iolausega koleda eluka kallale. Iolaus pani metsa põlema ja andis põlewaid puutüvisid Heraklese kätte. Kui Herakles ühe pea sirbi sarnase mägega otsast ära lõi, põletas ta peakohta põlewa puutüwiga. Sell kombel ei wõinud uus pea enam asemele kaswada. Kui ta koleda eluka õnnelt ära oli tapnud, käs kis ta oma nooled eluka sapi sisse. Selle läbi saiwad nooled kihwtiseks ja jaatšivad ilma armuta surma.

3. Herakles pidi Artemise püha emase hirwe kinni püüdma. Sell loomal oliwad wassjõwad ja kuldsarwed ja

ta jookkis nõnda ruttu, et ükski nool teda kätte ei saanud. Aga Herakles ei annud järele: ta ajas looma nii kaua taga, kuni loom ära wäsis, maha langes ja tema saagiks sai.

4. Ta püüdis Erymantuse metssea kinni, kes Erymantuse mäe ääres Tessalia maakonnas palju kahju tegi, wöttis ta elusalt õlade peale ja wiis Mykenässe Eurystheuse kätte.

5. Ta puhastas ühe päewaga Elisi kuninga Augiase karjalaudad. Kolmtuhat weift oliwad seal 30 aastat olnud, ilma et lordagi sõnnikut ära oleks weetud. Herakles tegi lauda ühe seinale augu sisse ja lastis Peneuse jõe ühe haru laudast läbi jooksta, mis lühikese ajaga lauda sõnnikust puhtaks tegi.

6. Ta surmas suured raudtiibadega ja wafknokkadega rööwilinnud stymphalidid, kes Arkadia maakonnas Stymphalisi järwe ääres elasiwad ja ümberkaudu palju kahju tegiwad.

7. Ta püüab wihase härja kinni, kes Kreta põldusid laastas. Noorem Minos oli teda ühekorra Poseidoni käest palunud ja oma karja sekka wiinud; siin sai ta aga wihaseks ja wiskas kivit maha, mis ette juhtus. Herakles wöttis wihase härja kinni ja wiis elusalt Mykenässe; Eurystheus lastis ta jälle lahti. Nüüd hakkas loom Attika lagedikta laastama.

8. Ta wiis Thrakia kuninga Diomedese hobused Mykenässe. Diomedes lastis iga mõera inimese nende hooste ette wisata. Ükski ei julgenud enam Thrakia maale minna. Herakles purjutas mõne wahwa seltsimehega Thrakia maale, lõi hooste hoidja maha, ja wiis hobused laewaga Eurystheuse kätte, kes kardetawad loomad mägedesse ajada lastis, kus metselajad nad ära murdsiwad.

9. Ta lõi Amazoni kuninga emanda Hippolyte wöö ära. Ta tappis wahwa kuninga emanda ära, kui see oma sõdima harjunud naistega tema wastu sõtta tuli, wöttis ta wöö ära ja wiis Eurystheuse tütrele.

10. Ta lõi Geryoni karjad Erythia saarelt ära ja wiis nad Mykenässe. Geryon oli kolmepeaga kangelane ja ta karja walwas kolmepeaga koer. Herakles lõi nad mõlemad oma nuiaga maha.

11. Ta lõi Hesperidide kuldõunad ära ja tappis lendawa mau, kes neid walwas. See töö oli väga raske.

Herakles ei teadnud hakatuses lugugi, kus Hesperidide aiad oliwad. Shtupool Afrika otsas sai ta kangelase Atlasega kokku, kes taewast oma õlale peal kandis. See andis talle teada, kus Hesperidid elawad; selle eest pidi aga Herakles tüüks ajaks taewawõlwi oma õla peale wõtma.

Hesperidid oliwad murueide tütrede. Zeusi ja Hera pulma ajal tõiwad jumalad noorele paarile mitmesugusid pulmakin- gitusi. Maa-jumal Gea lastis maast ühe puu wälja kas- wada, mis kuldõunu kandis. Seda puud pidiwad murueide tütrede hoidma. Aga et nad mõne korra puutwilja ise mait- sesisiwad, saatis Hera nende asemele lendawa mau, kes iialgi ei maganud. Herakles lõi lendawa mau nuiaga maha, wõttis õunad puu otsast ära ja wiis nad Eurystheuse kätte.

12. Wiimne töö oli kõige raskem: Herakles pidi pörgukoera Kerberuse altmaailmast wälja tooma. Pluto oli üksnes selle tingimisega luba annud kolledat elu- kat wälja tuua, et Herakles ilma sõjariistata kolmepeaga Ker- beruse kallale tungib. Herakles läks kolleda eluka kallale ja sai oma kangelase jõuga tema üle wõitu. Herakles wiis pörgukoera elusalt Eurystheuse kätte; see aga käskis kurja eluka allamaailma jälle tagasi wiia. Ka seda tegi Herakles. Nüüd oli ta oma piinaja wõimuse alt peasenud.

4. Herakles katab Egiptuse maal inimeste ohwerdamise ära ja saab kangelase Antaiose peale wõitu.

Egiptuse maal elas üks kuni walitseja, nimega Busiris. Teda peeti Poseidoni pojaks. Temal oli wiisiks iga aasta üht wõerast, kes tema maale tuli, Zeusile ohwriks ära tappa. Seda oli teda Küpruse nõid Phra sius teha käskinud, kes korra suure põua ajal Egiptuse maal käis. Busiris tegi nõia nõuu järele ja waata, pöud kadus ära. Ta wõttis seda ene- sele wiisiks ja ohwerdas iga aasta jumalale ühe wõera maa mehe. Kui Herakles Egiptuse maale läks, wiidi ka teda ohwri- altari ette. Aga wahwa mees ei pidanud pikka nõuu: ta lõi Busirise maha ja tegi sellega inimese ohwerdamisele Egiptuse maal lõpetust.

Weel oli üks inimesetapja järel; see oli maa poeg kan- gelane Antacos. Kui ta oma ema külge puutus, sai ta ifka

jälle uut jõudu. Nii wõitis ta igauhe ära, kes temaga julges wõidelda, sest ta ema andis temale alati abi. Kui kangelane Heraklest wõitlema kutsus, wõidis Herakles ennast õliga, kangelane riputas aga enesele liiwa peale. Herakles wiiskas waenlase pikali maha. Uue jõuga kargas wastane maast ülesse. Seda nähes tõstis Herakles wastase üles ja pigistas käte wahel furnuks.

5. Heraklese surm.

Kui Herakles veel palju wahwaid tegusid oli teinud, läks ta Thebä tagasi. Ränk ja raske töö oli aga ta mõistust segaselt teinud. Et terwet meelt ja mõistust jälle kätte saaks, küsis ta orakuli käest nõuu. Temale wastati, see wõida sündida, kui ta uueste kolmeks aastaks orjaks heita. Herakles tegi selle nõuu järele ja astus Lydia kuninga abikaasa *D m p h a l e* teenistusesse. See pani Heraklesele naisterahwa riided selga ja lastis teda lõnga kadrada, kuna ta ise ennast Heraklese lõwinahaga ehitas ja Heraklese nuia kandis.

Kui Herakles kolm aastat sõna kuulelikult oli teeninud, wõttis ta Dejaneyra enesele naiseks. Dejaneyra isa oli tütre sellele kofijale lubanud, kes wõiduwõitlemises wõitjaks jääb. Sell wiisil sai Herakles Dejaneyra enesele. Kui ta oma noore naisega koju läks, jõudis ta *E w e n u s e* jõe äärde, kus kentaurus *N e s s u s* elas. See lubas Dejaneyra oma seljas üle jõe wiia, mis tall kerge asi oli, sest et ta alumine keha hobuse keha, pealmine aga inimese keha oli. Herakles selle nõunga rahul. Dejaneyra sai õnnega teine poole kaldale, aga seal kippus *N e s s u s* ta kallale. Herakles kuulis appihüüdmist, tõmbas weuwinna ja lastes kentaurusel rinnust ja seljast noolega läbi. *N e s s u s* tundis pea, et ta *H y d r a* lihwti sisse kastetud noolega haawatud oli. Et Heraklesele kurja kätte maksta, andis ta oma willase, were sees leitud kuue Dejaneyrale ja ütles, Dejaneyra pidada seda Heraklesele siis selga andma, kui Herakles tema wastu enam truu ei olla siis tulla armastus tagasi.

Seda aega ei olnud kuu tarwis oodata. Herakles oli ühes wõitlemises kuninga tütre *S o l e* enesele wõitnud. Selle peale oli Dejaneyra kade. Korraga tuli Dejaneyral *N e s s u s*e käest saadud kuub meelde. Kui Herakles ühel päewal

Eu bö a eesmäel Zeufile ohverdada tahtis, saatis ta abikaasa temale uue ilusa ohwrikuu. Selle kuue fiske oli Dejanaira Nessuse kuue willad kudunud. Waerwalt oli Herakles kuue selga pannud ja ta kehasoojaks läinud, kui ta kanget walu tundis. Wihaga kiskus ta kuu seljast ära, kuuega ühes aga ka naha ja liha. Suure walu käes tõukas ta kuue tooja kalju otsast alla meresse. Kui ta tundis, et ta enam kaua elada ei wõi, lastis ta ennast koju wiia. Meelt ära heites tegi Dejanaira elule otja. Selle peale lastis Herakles ennast Deta mäele wiia, heitis suure puuriida peale, mis tall Dolaus teha aitas ja kaskis siis sõbra Põase puuriida põlema süüdata. Zeus kantas oma wälkudega puuriida ja kõik, mis Heraklese küljes surelik oli, ja wiis siis wahwa mehe pilwes taewasse. Sest saadik elas Herakles kui kõige suurem pooljumal Olympuses.

II. Theseus.

Attika maakonnas elas Heraklese ajal kuningas Aegeus. Tall oli juba kaks abikaasat, aga weel mitte ühte last. Ta küsis orakli käest nõuu ja sai wastust et ta reisima pidada. Aegeus tegi seda ja läks oma sõbra Pittheuse juurde, kes Trökene walitseja oli. See andis sõbrale oma tütre Methra naiseks, sest temale oli kuulutatud, tema tütar saada ühe wõera läbi poja, kelle nimi wäga kuulsaks saada. Aegeus jäi mõneks päewaks Trökensesse ja tahtis siis jälle koju minna. Enne kui ta laewa peale läks, läks ta Methraga mere äärde, kus suured kaljutükid olivad, tõstis suure kivi ülesse ja pani oma mõega ja tallad sinna alla. „Waata Methra“, ütles ta, „kui sa mulle poja sünnitad ja ta suureks kasvab, siis too ta siia kivi äärde ja lase ta kivi ülesse tõsta. Wõib ta seda teha, siis alles ütle temale, kes ta isa on. Kui ma üksford üht noort meest nende talbadega ja selle mõegaga enese juurde näen tulewat, siis tahan ma wõimuga teda oma pojaks tunnistada“.

Methra lubas seda teha ja lahkus kurwa südamega uuest abikaasast. See jõudis õnnelikult Athena tagasi, kus ta kellegile ei kõnelenud, kus ta oli käinud.

Methtrale sündis poeg, nagu orafel seda ette oli kuulutanud. Pittheus andis tütre pojale Theseuse nime ja kaswatas teda suure hoolega iga sugus teha, osawuses, mis sell ajal mehe peaehe oli. Poisike kaswis peagi ilusaks, tugewaks, targaks nooreksmeheks.

Kui Theseusel täis mehe jõud käis oli, tahtis ta maailma näha saada. Ta oli paljugi Heraklese tegudest kuulnud, kes sagedaste Pittheuse juures käis; need suured teud ei annud temale enam rahu. Ta wõttis Heraklese enesele eesmärgiks ja püüdis ta maailma õnne katsuma minna.

Ena ei wõinud poega kauem kodu hoida; ta wiis poja nüüd suure kivi juurde, kelle alla isa 20 aasta eest oma mõega ja tallad warjule oli pannud. Hõlpsa waewaga weretas Theseus kivi pealt ära ja pani mõega wõöle ja tallad jalga. Selle peale näitas ema talle mere kaldal seda kohta, kust isa ära purjutanud ja andis talle nõuu ka merd mööda Athena minna.

Agas julge noormees ei wõtnud seda head nõuu kuuldaagi, waid ütles, ta pidada maateed minema, sest et se kardetaw olla; seal wõida ta ometi oma julgust üles näidata.

Theseus oli wawalt päewa tee ära käinud kui ta juba oma mehiste meelt üles wõis tunnistada. Epidauruse metsas elas hirmus mõrtsukas, nimega Periphetes, kes tee ääres möödaminejaid waritses ja neid suure nuiaga maha lõi. Theseus oli mõrtsuka tegudest teadust saanud; ta waatas kõik kohad enne läbi ja kui ta Periphetest nägi, kutsus ta teda walju healega wälja wõitlema. Mõrtsukas tuli uhkete nuiaga weheldes, aga enne kui ta sellega midagi wõis teha, pistis noormees temale oma terawa mõegaga kehasse, nii et ta ägades maha langes. Mõrtsuka nuiat wõttis ta kaasa.

Edasi minnes kuulis Theseus inimesi hirmsaid juttusid ühest metsinimesest kõnelewat, keda nad „kuusepainutajaks“ ehk ka Siniseks, s. o. kurjategijaks nimetasiwad. See rööwel elas Korinthuse maakitsuse peal, kus ta kaks kuuse kättega ühte teisi wastu painutas ja möödaminejaid sedasama teha käskis; kes seda ei wõinud, neid poos ta puu otsa üles. Theseus, kes peale Heraklese weel kedagi ei olnud näinud, kes tema tugewune oleks, tahtis hea meelega Sinisega jõuudu katsuda. Ta läks sinna ja painutas kuused nõnda kokku, et

nende ladwad üsna risti oliwad. Seda nähes kahwatas kurjategija esimest lorda elus ära, sest ta sai aru, et nuhtlus ligidal on. Theseus wõttis ta kõrist kinni ja poos ta puu otsa ülesse.

Edasi minnes jõudis Theseus ühte kohta, kus suured kuldid elasiwad ja rahwa põldusid ära rikkusiwad. Ta otsis loomad üles ja tappis nad ära. Sialgi ei olnud inimesed weel niisugust kütiti näinud; kõik ruttasiwad tema juurde teda tänama.

Korinthuse ja Megara wahel läks ühes kohas tee kõrgete kaljude äärest läbi, kelle teine pool ääres all sügawas meri kohises. Selle kitsa tee peal kästi Theseust ette waadata, sest seal waritseda hirmus kangelane Skiron, kes teekäijad tee pealt meresse tõugata. Keegi ei olnud weel sest kurjategijast wõitu saanud. Theseus ei kartnud teda mitte, läks ta kallale, wõitles temaga ja tõukas ta alla meresse, kuhu kangelane enne juba mõndagi teekäijat oli saatnud.

Theseus jõudis ikka enam Athena lähemale. Enne kui ta aga sinna jõudis, pidi ta weel ühe waenlasega wõitlema. Kephissuse jõe kaldal elas kangelane Damastes, kes iga wõerast lahkeste oma majasse kutsus, kus tall laks woodit oli, üks suur, teine wäike. Oli wõeras wäikse kaskwuga, siis pani ta wõera suurde woodisse, sidus jalad woodi jalgeotsa külge ja wenitas wõerast nii kaua pead pidi, kunni pea woodi peapõhja ulatas; oli wõeras aga suure kaskwuga siis pani ta wõera wäiksesse, ja raius jalgade otsast tülid ära, nii et keha parajalt sisse mahtus. Theseus oli Damastese tegudest kuulda saanud, läks ta juurde ja laskis ennast piinamise lambrisse wiia. Damastes käskis teda lühikese woodi sisse heita ja röömistas ennast juba piinamise üle. Korraga tundis aga Damastes, et teda ülesse tõsteti ja piina paiga peale pigistati. Palwed ei aitanud midagi; Theseus sidus ta kõitega kinni, wenitas ta jalad wälja ja raius kirwega otsast ära, mis üle woodi ääre ulatas. Et waenlast piinast peasta, pistis Theseus ta mõegaga läbi.

Nüüd jõudis Theseus Athena. Siin oli suur tüli Megeuse ja Megeuse wenna Pallase poegade wahel, kes walitsust oma kätte püüdsiwad kiskuda. Sjal tuli poeg nagu ingel taewast; wennapojad aga kippusiwad tema elu kallale. The-

seus wõttis nõuiks kõige pealt ennast rahwa meelest armsaks teha ja neile näidata, et ta inimestele head tulnud tegema. Marathoni wäljadel hulkus sell ajal kole metshärg; see oli seehamu, keda Eurystheus lahti oli lastnud. Wihane loom tuli nõnda Athena ligidale, et keegi enam linnast wälja minna ei julgenud. Theseus wõttis piigi peusse ja läks looma kallale. Ei kestnud kuigi kaua, kui kuri härg juba ära oli tapetud. Suure rõõmuga tuli Athena rahwas wõitjale wastu.

Pea selle järele peastis Theseus Athena rahwa weel teiseft raskest loomast. Kreta wägew kuningas Minos, kelle poja Athenlased ära oliwad tapnud, oli sõjawäega Athena linna alla tulnud ja rahwast enesele maksu maksma pannud. Iga aasta pidi temale Athenast seitse noort meest ja seitse neitsit saadetama, keda ta labirinti wiskas, kus kole elukas minotaurus nad ära söi. Praegu pidi jälle õnneta maid ohwrid Kreta saarele saadetama. Theseus oli walmis kaasa minema ja ennast minotaurusele ohwriks wiima. Südamel waluga lahkus isa pojast; see lubas walg purju musta asemel ülesse tõmmata, kui ta õnnelikult tagasi tuleb.

Laew jõudis Kretasse. Theseus oli wäga kuninga tütre Ariadne meele pärast. Kui nüüd ohwrid labirinti pidi wiidama, andis Ariadne Theseusele salaja ühe kera, kelle lõnga otsa ta, ilma et keegi tähele oleks pannud, ukse külge kinni sidus. Selle peale tungis ta julgeste, mõel käes, minotauruse juurde. See oli pool inimest, pool härga; ta tahtis Theseust ära neelda, aga Theseus raius tall mõegaga pea otsast ära ja peasis lõnga waral omakstega õnnelikult labirindist wälja. Ta põgenes oma seltsilistega ära ja wõttis ka Ariadne enesega kaasa.

Negeus oli juba kaua aega laewa tagasitulekut ootanud; iga päew käis ta mere ääres ja waatas kõrge kalju otsast, mere peale. Suure rõõmuga oli Theseus ära unustanud musta purju asemel walget purju ülesse tõmmata. Kuningas waatas: laew tuleb, aga oh õnnetust: must puri peal! Meelt ära heites kukutas ta enese meresse. Sest ajast saadik kannab Greeka meri ka Aegea mere nime.

Theseuse kurwastus oli suur kui ta isa furma kuulis. Aga Athenlased õiskasiwad ja walisiwad wahwa poja isa asemele sedamaid kuningaks. Nüüd oli ta peamure maad

tugewaks ja wägewaks teha. Kõige esmalt wõttis ta nõuuks eemal olewaid wäiksid waldu üheks riigiks ühendada. Athenas ei olnud sell ajal muud kui paljas kindlus Akropolis ja selle juures mõned wulitsad, kellel kõwa müür ümber oli. Kaugemal eemal oli kaksteistkümmend wäikest asundust, kellel igal ühel ise walitseja oli. Theseus kutsus kõik walitsejad kokku ja kästis neid endid pealinnaga ühendada. Et nende wõimus suuremat ei wähenenud, oliwad nad Theseuse nõuuga rahul. Neist asunduetest sai üks riik, kelle keskpaik Athena oli. Niigi rahwas jautati kolme jalku: põllumeesteks, käsitöötajateks ja mõisnikkudeks. Wiimaste hulka wõeti kõik walitsejad perekonnad wastu; nende hulgast waliti kõrgemaid kohtumõistjaid ja preestrid.

Nende seaduste läbi sai Athena kõige tähtsamaks riigiks Greeka maal. Pea ühendas Theseus ka Megara maakonna Athenaga ja pani Attikale kindlad piirid. Et ta mitmesugusid pidusid ja mängusid pidas, asus pea palju rahwast Athena elama.

Et kodu kõik rahus oli, wõttis Theseus nõuuks Heraklesega korraks wõerale maale kaasa minna. Herakles oli praegu käsku saanud Amazoni kuninga emanda wõöd ära tuua ja kogus selle igal pool Greeka maal wapraid noori mehi. Theseus oli nii wäga Heraklese meele pärast, et Herakles temale tagasi tulles kõige ilusama saagi: Amazoni Antiope kinkis.

Koju jõudes sai ta Thessalia kuninga Trioni pojaga Pirithousega kokku; see oli Marathoni wäljale tunginud ja sealt suurt lojuste karja ära rööwida tahtnud. Tall ei olnud mitte himu riisuda, waid aga kuulsaks saada. Ta tahtis hea meelega Theseust ja Heraklest näha, keda ta weel ei tunnud. Ta oli sellepärast üksnes selle nõuuga Marathoni wäljale tunginud, et Theseusega tuttamaks saaks.

Kõõmuga ja imestlemisega nägi ta Theseust enese wastu tulewat; et see Theseus oli, wõis ta tema käigust ja olekust lohe juba arwata. Ta jäi seisma ja ütles kät lepituseks wälja sirutates Theseusele: „Waper mees, mina taganen auukartusega sinu eest. Ole ise minu kohtumõistja! Mis sa nõuad minu käest, et oma süüd heaks teen?“ — Theseus waatas hea meelega wõera peale. „Heida minu seltsimeheks sõjas!“

vastas Theseus. Rõõmuga langes Pirithous Theseuse kaela ümber. Mõlemad saidid suureks sõbraks.

Mõndagi wahwa tegu tegi Theseus oma sõbradega. Aga ta onu pojad ei jäänud rahule, waid püüdsiwad temale kahju teha. Nad lõnelesiwad rahwale, ta tahta ainukeseks walitsejaks saada. Rahwas unustas pea head teud ära, mis Theseus teinud, ja ajas ta linnast wälja. Theseus põgenes Skhrose saarele kuninga Lkomedese juurde. See wõttis wäljaspidi wõera küll lahkeste wastu, püüdis aga südames temale ometi kahju teha. Kui Theseus kauemaks ajaks sinna tahtis jääda, wiis Lkomedes ta kõrge kalju otsja, kust ta temale maad ja merd näitas. Waewalt oli Theseus ennaft ümber pöörnud, kui Lkomedes ta kalju otsast mere põhja tõukas. — Athenlased kahetsesiwad hiljem Theseusele tehtud ülekohtu, ehitasiwad talle templid ja altarid ja wiisiwad ta lund Skhroselt Athena.

K o l m a s j ä r k .

K a n g e l a s t e k ä i g u d .

Argosõitjad. Troja sõda.

J a s o n .

Rõige tähtsam ettewõtmine wanal ajal, mis hulk mehi ühendatud jõnul lorda saatsewad, on Argosõitjate teekond.

Thessalias oli Folkuse linn, mis Kretheus oli asutanud. Kretheuse poeg Aeson pidi pärast isa surma walitsuse oma kätte saama, aga üks sugulane Pelias heitis Aesoni kõr wale ja jäi ise walitsejaks. Aeson pidi wäikse pojaga Jasoniga wõerale maale põgenema. Jason sai kentauruse Chironi käest kõigis kunstides head õpetust ja kaswis tuge waks nooreks meheks.

Ühe korra tahtis Pelias merewalitsejale Poseidonile ohwerdada ja kutsus palju wõeraid seda pealt waatama. Jason,

kelle õpetuse aeg lõpenud ja praegu sündimise paika tagasi oli minemas, sai Jolkuse pidust kuulda ja tahtis seda ka näha. Kui ta Anurose jõe äärde jõudis, leidis ta selle wihma pärast väga wet täis olevat. Kaldal istus wäike, nõrk emake, kes hea meelega küll üle jõe minna tahtis, aga sügawa wee pärast mitte ei wõinud. Jasonil oli emakesega hale meel; ta wõttis wanakese käte peale ja kandis jõest läbi. Teisel kaldal nägi Jason ehmatusega, et ta king jões mua sisse kinni oli jäänud. Teise kingaga üksi ei julgenud ta pidule minna. Ta tahtis ümber pöörda, aga wanake kästis teda julgeste edasi minna. Waewalt oli wanake seda ütelnud, kui ta Jasoni filmade eest ära kadus. Nüüd sai Jason aru, et ta ühe jumala üle jõe oli kannud ja läks julgeste edasi.

Peliasele oli ükskord orakel kuulutanud, et ta ennast ühe kingaga mehe eest pidada hoidma, kes teda õnnetusesse saata. Kui nüüd Pelias Jasoni ühe kingaga nägi tulewat, ehmatas ta väga ära, sest tall tuli ettekuulutamine meelde. Hea meelega oleks ta noore mehe sedamaid ära saatnud ehk ära tapnud, aga see ei olnud wõimalik. Ta katsus kawalusega Jasonist lahti saada. „Mina annan walitsuse sinule, mis ju õigusega sinu pärast on, kui sa wõerale maale lähäd ja mulle sealt kuldse naha tood.“ Waper Jason oli warsti walmis nõuu korda saatma ja hakkas ennast nüüd tee-käigu wasta walmistama.

Kuldse nahaga oli aga lugu nõnda: Böötia maakonnas Orhomenuse linnas walitses ükskord kuningas, kell kaks last oli, poeg Phrixus ja tütar Helle. Laste ema suri ära. Nad saiwad kurja wõera ema, kes koguni nende elu kallale tippus. Sulge Phrixus põgenes Hellega kuldwillaga jääru seljas ale mere. Kui nad merekitsuse äärde jõudsiwad, mis Aasiat Europast lahutab, langes Helle meresse, mis sest saadik „Hellesponti“, s. o. Helle mere nime kannab. Phrixuse kandis jäär Musta mere kaldale Kolchise maale. Seal ohwerdas Phrixus kuldwillalise lamba jumalatele, tema naha aga riputas ta sõjajumala Aresti pühaste metsa. Kolchisi kuningas Aietes pidas ilusa naha suure auu sees, sest temale oli ette kuulutatud, tema walitseda nõnda kaua kui nahk tema laes olla. Sellepärast lastis ta püha metsa ümber tugewa müüri ehitada ja pani wärawa suhu tuld sülitawa lendawa mau wa-

hiks, kes iialgi magama ei uinunud. See kõik oli Peliasel väga hästi teada. Ta lootis, et lendaw madu Jasoni ära neelab.

Jason walmistas ennast hoolega teekäigu vastu ja kutsus kõige kuulsamad Greeka mehed, nagu Heraklese, Theseuse, Kastori ja Polluxi ja lauliku Orpheuse enesega ligi. Teekäigu tarwis ehitati pill, wiiekümne aeruga sõjalaew, kellele Argo nimeks anti. Argo mehi aga nimetati Argosõitjateks.

Kui kõige oowade ja kangide abiga mehed Argot maalt wette lasta ei jõudnud, hakkas wana Orpheus laulma ja kannelt mängima; sedamaid liikus laew ja lohises kaldalt wette. Selle peale ohwerdas ta, pidas tähtsa kõne ja laskis kõiki wanduda, et nad igas tükkis Jasoni sõna kuulewad.

Musta meresse purjutades juhtusiwad Argosõitjad symplegadidega kokku; need oliwad kaks kalju, mis alati üht teist vastu kokku löiwad, nii et nad iga laewa, kui see läbi minna tahtis, ära purustasiwad. Argosõitjatele oli aga ette kuulutatud, nad pidada tui wälja lastma; kui tui õnnega kaljude wahelt läbi lennata, wõida nad julgeste edasi purjutada; kui tui surma saada, ei tohtida nad mitte kaljude wahele minna. Nad lastsiwad tui laewa pealt wälja. See peasis küll õnnega läbi, aga paar sulge kiskusiwad kaljud ometi ta sabast wälja. See andis Argosõitjatele julgust; nad purjutasiwad kaljude wahelt läbi, mis üksnes laewa tagumisele otsale pisut wiga tegiwad. Sest saadil jäiwad symplegadid mere põhja kinni, sest nüüd oli ettekuulutamine tõeks läinud, mis ütles, nad jääda merepõhja paigale, kui laew õnnega nende wahelt läbi peafeda.

Edasi purjutades saiwad nad ühele saarele, kus kuningas Krzikus walitses. Sellele oli Argosõitjate tulek ette kuulutatud. Ta wõttis wõerad lahkeste vastu ja andis neile ära minnes mitmesugust teemoona. Pea aga ajas neid tuul saarele sinnasama jadamasse tagasi, kust nad hilja aja eesi wälja oliwad purjutanud. Pimedas ei tunnud nad saart mitte ära. Saare rahwas arwas nad waenlased olewat ja ajas nad sõjariistadega tagasi. Sellepärast tõusis wõitlemine. Jason tappis saare kuninga ära. Kui ilm walgeks läks, saiwad sõdijad mõlemil pool eeskütusest aru. Kuningas maeti suure tore-

dusega maha ja mängiti tema auuks mängisid. Ehk Jason küll ilma tahtmata kuninga ära ali tapnud, oli ometi saare kaitsejumal Rheea tema ja ta seltsimeeste peale nõnda vihane, et tüürimees Typhis laewa paigaltki ära ei saanud. Dõse näitas Pallas Athene ennast unes Thyphisele ja andis temale nõuu Rheale Dindymuse mäel ohwerdada. Ta tegi seda ja wõis nüüd laewaga jälle edasi purjutada.

Mitme muu imeliku juhtumise järele saiwad nad jälle ühele saarele, kus hirmsad rööwilinnud stymphalidid nende kallale tuliwad. Et neid enestest eemal hoida, paniwad nad kiiwrid pähä ja löiwad piikidega wastu kilpisid. Selle kära ja müra läbi tõrjuti linnud eemale.

Wiimaks jõudsiwad wahwad mehed Kolchisi Phasisi jõe äärde, kus nad maale läksiwad. Jason läks sedamaid kuninga Aietese juurde ja nõudis kuld=nahka. Kuningas lubas ta tahtmist täita, kui ta enne raudsõrgadega tuld sülitawa härja üksi adra ette paneb, tüki põldu ära künnab ja siis wagudesse lendawa mau hambaid külwab. Siis pidada ta hulgale kangelastele otja tegema, kes lendawa mau hammastest üles kaswada. Need oliwad rängad nõudmised. Jason ei teadnud enam mingi sugust nõuu. Kuninga tütar Medeia aitas teda ometi häda seest. Zulge, waper noormees oli ta meelest armsaks läinud; ta lubas abi, kui Jason wandega tõutas, teda enesele naiseks wõtta. Kui Jason wandunud oli, andis Medeia temale ühe jalbi, kellega Jason kilbi, piigi ja keha ära wõidis. See jalb tegi tema keha nõnda tugewaks, et ka härgade tuleleegid talle wiga ei teinud.

Nüüd pani Jason härjad julgeste adra ette, ilma et nende juust wälja woolaw tuli teda ära oleks põletanud. Wagudesse külwas ta lendawa mau hambaid ja ruttas siis ise metsa wargule. Ta waata, ei läinud kuigi kaua aega mööda, kui kangelased põllu seest wälja kaswasiwad. Medeia andis Jasonile kiwi; selle wiskas ta kangelaste hulka. Need läksiwad nüüd isekesis riidu ja löiwad üheteise maha.

Nõnda oli Jason ülesande õnnelikult korda saatnud. Ometi ei tahtnud Aietes kuldnahka kätte anda; tall oli koguni nõuu Argot põlema panna ja Argo mehi ära tappa. Aga Medeia wiis Jasoni õõse püha metsa, kus kuldnahk rippus; nõiduse wäe läbi pani ta lendawa mau magama, kes nahka walwas, nii et

Jason ilma feelmata naha kaasa wõis wõtta. Weel selljamaal ööl läks ta feltfimeestega Argo peale tagasi ja wõttis Medeia ja Medeia wäikse wenna Absyrtuse enesega ligi.

Teisel hommikul sai kuningas Miertes aru, mis sündinud. Wihaga hakkas ta põgenejaid taga ajama. Kui Medeia purjudest isa laewa ära tuudis, wõttis ta wäikse wenna, tappis ta ära ja wiskas liikmed wette, pea aga pani ta mere kaldale kalju otsa. Miertes nägi tapetud poja liikmeid ja hakkas neid kurwa südamega korjama, et furnule wiimast auu anda. Selle aja sees jõudsiwad Argosõitjad kaugele edasi ja peasiwad õnnelikult tagaajajate käest.

Kui Jason Medeiaga Solkusesse jõudis, arwas ta, kudas ta kõige parem Peliasele kõik kurja kätte wõiks maksta. Medeia wõttis kättemaksuise enese peale. Ta ütles Peliasse tütardele, ta wõida nende wana isa jälle nooreks teha. Et nad seda usufsiwad, raius ta wana lamba katti, pani katlasse ja keetis ära. Pea selle järele tuli katlast noor lammas wälja. Peliasse tütreid raiufsiwad oma isa ka katti ja keetfiwad teda rohtudega, mis Medeia neile andis. Aga Pelias oli furnud ja jäi furnuks.

Mõned ütlewad, Medeia olla enne Jasoni isa Aesoni nooreks teinud; teised ajawad seda waleks ja jutustawad, Pelias tapnud teda härja werrega ära, sest et ta kuulnud, et Argosõitjad surma olla saanud.

Troja sõda.

(Umber 1200 aastat e. K.)

1. Good Pliase seest.

1. Peleuse ja Thetiise pulmad.

Kui Thessaalia kuningas Peleus merejumala Thetiise ga pulmi pidas, oliwad kõik jumalad pulma palutud, muud kui riiumal Cris mitte, sest et kardeti, ta wõida pulmaliste seas tüli ja riidu teha ja pulma röömu rikkuda. Seda põlgamist ei wõinud Cris kätte maksmata jätta. Kui pulmalised

parajalt rõõmsaste koos olivad, tegi ta tuua ukse lahti ja viskas kuldõuna pulmatuppa. Kuldbõuna peale oli kirjutatud: „Kõige ilusamale!“ Waewalt olivad naisterahwa sugu jumalad õuna näinud, kui nende hulgas juba tüli tõusis, kes neist kõige ilusam olla. Kõige rohkem nõudsiwad õuna enestele: Zeusi abikaasa ja taewa ja maa kuningana Hera (Rooma rahwa Juno), tarkuse jumal Pallas Athene (Minerva) ja armastuse jumal Aphrodite (Venus). Et keegi neist järele ei annud, andis Zeus jumalate käsuwiijale Hermesele käsku jumalaid Troja kuninga Priamuse poja Parisi juurde wiia, kes nende tüli pidi lõpetama. Ilus kuninga poeg hoidis parajalt Ida mäe ääres ija karja, kui kolm jumalat tema juurde tuliwad ja temale tüliasa ja kõnelesiwad. Igauks katsus Parisi enese poole meelitada: Hera lubas Parisile, kui see teda kõige ilusamaks nimetas, walitsuse üle maailma maade, Athene kõige targema auu inimeste seas; Aphrodite aga maailma kõige ilusama naisterahwa Helena kinkida. Selle kingituse pidas Paris kõige paremaks; ta tunnistas Aphrodite kõige ilusamaks ja andis kuldõuna temale. Tänu tunnistuseks saatis Aphrodite Parisi Greeka maale Sparta linna kuninga Menelaose juurde, kes ilusa Helena enesele abikaasaks oli saanud. Menelaos wõttis Troja kuninga poja wäga lahkestest wastu. Kui ta aga ühe päewal kottu ära läks, põgenes Paris tema abikaasaga ära ja wõttis ka kõik ta waranduse kaasa.

Greeka würistid tõutasiwad wandega seda ülekohut Trojalastele kätte maksta. Kui kuningas Priamus nende nõudmise peale rõõwitud Helenat tagasi ei saatnud, algasiwad Greeklased Trojalastega sõda, mis täieste kümme aastat kestis.

2. Greeklased Aulises.

Kõige agaramalt walmistasiwad sõja wastu Menelaos ja ta wend Argose ja Mykenä kuningas Agamemnon, kes kõige wägewam Greeka würistide seas olivad. Pea tuli igast küljest sõjawägesid kokku, et uhket Troja riiki karistada. Böötia maakonnas Aulise sadamas oli sõjawägede kokkukogumise paik. 1200 laewa ja 100,000 meest olivad walmis sõtta minema, aga wa'a ilmaga ei saanud nad sadamast wälja. Kui sõjamehed juba mõnda aega olivad ootanud ja tuult ei tõusnud,

tõstsiwad nad nurinat. Targa Kalchase juurde mindi nüüd nõuu küsima, kust see tulla, et tuul kadunud olla, ja mis äbi selle wastu aidata. Tark wastas, et jahijumal Artemis wihane olla, sest Agamemnon olla selle naisterahwast jumala püha hirwe ära tapnud; jumala wiha wõida üksnes Agamemnoni tütre Sphigeneia ohwrisurm lepitada. Isa ei tahtnud küll selle nõuu järele teha, aga würestid ei annud talle rahu. Ithaka kuningas Odysseus läks Argosesse ja ahwatles neitsi ema juurest ära. Tuba seisid Sphigeneia ohwrialtari ees ja preester tahtis ta elu wõtta, kui Artemis ilmasüüta neitsi peale halastas, teda pilwe sisse peitis ja Musta mere randa Taurisesse wiis, kus ta neitsi oma preestriks tegi. Neitsi asemel leiti altari kõrwas walge hirw. Jumal oli lepitatud; tuul tõusis ja wiis laewad wõerale rannale.

Weel enne äraminekut andis üks paha eesmärk Greeklastele teadust, et sõda wäga pikale wenib. Ohwerdamise ajal tõusis altari alt kole lendaw madu ülesse, laskis ennast altari kohta puu otsa maha, neelas kahelksa noort warblast nende emaga alla ja sai siis Zeusist kiwiks muudetud. Kalchas tähendas seda nähtust sell kombel, et ta ütles, sõda kesta üheksa aastat ja alles künnemal saada Greeklased Troja kätte.

3. Wõitlemine Troja linna all.

Troja oli tugew ja kõwa linn, mis Greeklased kallale tungimisega ära ei wõinud wõtta; nad pidiwad linna täieste ümber piirama. Pea sai aga nende toiduwara otsa; sellepärast saatsiwad nad mitmed salgud wälja ranna äärde ja lähemate saarte peale riisuma. Troja rahwas oli selle aja sees mitmed rahwad enesele appi kutsunud ja pani nüüd wapraste wastu. Greeklased tegiwad enestele kindla laagri ja ehitasiwad wäiksed urtsikud, mis nad pillirooga ja murumätastega katšiwad. Pealikud wõitlesiwad sõjawankris, kell üks ehk kaks hoost ees oli, muud sõjamehed jala; ratsawäge fell ajal weel ei olnud. Sõjariistad oliwad ojad, piigid, mõegad, ambud ja lingud; waenlaste wastu kaitseti endid kiiwitega, rinnawarjuga ja kilbiga, mis suuremalt jault härjanahaga üle tõmmatud oli. Wõitlemises wõitles mees meest wastu. — Üheksast esimesest aastast on meil wäga wäha teada; üksnes künnemast aastast on kuulus laulik Homerus meile oma Iliase laulude sees selgemat teadust annud.

4. Pariisi wõitlemine Menelaosega.

Sõjawägi oli juba wõitlemise wastu ammu walmis pandud, kui wiimaks Trojalise linnast wälja nähti tulewat. Nüüd hakkaswad Greeklased edasi minema. Kui mõlemad sõjawaed nõnda ligidal olivad, et wõitlemine wõis algada, tuli Troja sõjawäe seast kuninga poeg Paris wälja, kirju panterinahk seljas, ambu õlal, mõel puusas, ja kutsus kahte oda käes hoides kõige wapramat Greeklast enesega wõitlema. Pariisi nähes kargas Menelaos wanakriist wälja, et oma naise rööwlit nuhelda. Paris lõi wastast nähes kartma ja ruttas omakste seka tagasi, otse kui oleks madu ta silma tulnud. Kui Pariisi wend Hektor Pariisi nõnda aralt tagasi nägi jookswat, hüüdis ta paha meelega: „Wend, sa oled küll pealt näha waper mees, aga tõe poolest arg naiste eeskõtaja. Oksid sa enne surunud, kui sa Helenat rööwima läksid. Eks sa ei näe, kuidas Greeklased naerawad et sa selle mehe wastu panna ei ole julgenud, kelle abikaasa sa ära warastanud? Sa oled seda teeninud, et see mees su elule otja teeb, kelle wastu sa oled efsinud“. Paris wastas temale: „Hektor, sinu süda on kõwa ja su meel kange, nagu raudkirwes, kellega laewamehed palkisid raiuwad. Sull on üsna õigus mind noomida. Tahad sa aga näha, kuidas ma wõitlen, siis käsi Greeka ja Troja sõjawäge wõitlemist järele jätta, ja ma tahan Menelaosega awalikult üksi wõidelda. Kes meist wõitu saab, selle jagu olgu Helena! Greeklased aga mingi siis rahuga koju tagasi!“

Nõomuga kuulis Hektor seda kõnet, astus siis sõjaridade ette wälja ja pidas Troja sõjamehed kinni. Kui Greeklased teda nägiwad, sihtiswad nad wõidu odadega ja nooltega tema pihta. Agamemnon aga hüüdis Greeklased tagasi. „Pidage, Greeklased, ärge wiskake! Hektor tahab kõneleda!“ Greeklased, jäiwad seisma ja ootasiwad. Hektor kuulutas walju healega rahwastele wenna Pariisi nõuu. Tükk aega ei lausunud selle kõne peale keegi sõna. Wiimaks alustas Menelaos juttu. „Kuulge mu kõnet“, hüüdis ta: „minu kõnet, kelle südant kõige suurem mure waewab. Ma loodan, et wiimaks Troja ja Greeka sõjawaed tüli ometi lõpetawad ja leplikü südamega ühest teisest lahkuwad. Ohwerdagem ja wandugem enne ja siis algagem wõitlemist!“

Mõlemad sõjaväed olivad selle kõne üle rõõmsad, sest igamees ootas juure igatsusega sõjalõpetust. Agamemnon ja Paris astusiwad sõjawankritest wälja ja istusiwad maha. Waenlased olivad üsna waenlaste ligidal, otsekui oleksiwad nad sõbrad. Hektor saatis kaks sõjakuulutajat Trojasse ohwerdamise järeks lambaid tooma ja wõitlemist Priamusele teada andma; ka Agamemnon saatis ühe laewade peale lammast tooma.

Praegu istus Helena Priamuse kõrwal linna walli peal, kui sõja kuulutajad linnast ohwrid ära wiisiwad. Üks neist tuli Priamuse juurde ja ütles temale: „Tõuse üles, kuningas ja tule wõitlemise paigale, et sa seal püha wannet wannud. Sinu poeg Paris ja kuningas Menelaos tahawad ühe teisega Helena pärast wõidelda; kes wõidab, selle pärast jääb Helena. Selle peale lähawad Greeklased aga koju tagasi!”

Kuningas kohkus; ometi käs kis ta hobused wankri ette panna, wõttis ohjad kätte ja astus Ankenoriga wankrisse. Mõlema sõjaväe wahel jõudes pidas ta hobused kinni ja tuli oma seltsimehega wankrist wälja. Sedamaid ruttasiwad Agamemnon ja Odysseus tema juurde. Sõjakuulutajad tõiwad ohwrid sinna, kallasiwad wiinale kruusides wet sisse ja riputasiwad siis kuningate peale wet. Selle peale wõttis Menelaos ohwri-nua, mis ta mõega kõrwas tupes kandis, lõikas lammaste otja eest willa ära ja kutsus jumalaid lepingu tunnistus-meheks. Selle peale tappis ta lambad ära. Sõjakuulutajad walasiwad karikate seest wiina maha ja kõik Troja ja Greka rahwas palus waljuste: „Zeus ja kõik suremata jumalad! Kes meist wannet murrab selle pea-aju jooksku maha nõndasama nagu see wiin!”

Priamus aga ütles: „Teie Greeklased ja Trojalased, laske mind jälle linna tagasi minna, sest ma ei wõi mitte pealt waadata, kuidas mu poeg wihasse Menelaoslega siin elu ja surma peale wõitleb: teab ometi Zeus üksi, kes neist mõlemist langes!” Seda üteldes astus Priamus seltsimehega jälle wankrisse ja sõitis Troja tagasi.

Nüüd mõetsiwad Hektor ja Odysseus wõitlemise wälja ära ja paniwad kaks liisku raudkiiwri sisse, et otjust teha, kes kõige esmalt ojaga wiskama pidi. Üks langes Pariisi peale. Mõlemad wahwad mehed wõtsiwad nüüd sõjariistad kätte ja kõndisiwad, raudriided seljas ja pikad ojad käes oma rahwaste ees, kinni

nad parajale kaugusele jõudsiwad. Et liisf Pariisi peale langed-
 nud, oli ta esimene wiskama, aga ta oja ots läks Menelaose
 kilbi wastu kõweraks ja oda kargas tagasi. Nüüd tõstis Mene-
 laos oda ja palus ije walju healega: „Zeus lase mind seda
 nuhelda, kes mulle meele haigust teinud!“ Seda üteldes wiskas ta
 oda käest ära. Oda tungis Pariisi kilbist läbi ja kiskus kuu-
 seljas lõhki. Seda nähes tõmbas Menelaos mõega tupest ja
 lõi kõigest jõuust wastase kiwri pihta, aga kiwer jäi terveks ja
 mõel ije läks pooleks. „Miks ja ei taha mulle wõitu anda
 Zeus?“ hüüdis Menelaos, tormas waenlase kallale, wõttis ta
 kiwrist kinni ja wedas teda Greeka sõjawäe poole. Pea oleks
 kiwri rihm Pariisi ära kagistanud, kui mitte Aphrodite häda
 ei oleks näinud ega appi tulnud. Kiwri rihm läks katti ja
 üksi paljas kiwer jäi Menelaose kätte. Wihaga wiskas Mene-
 laos kiwri käest ära ja tahtis Parist uueste kinni wõtta.
 Aga Paris oli kadunud. Aphrodite oli teda pilwis Troja wiinud.

Ragu wihane löwi jooksis Menelaos wõitlemise wäljal
 edasi tagasi ja otsis kadunud saaki. Paris oli ometi kadunud
 ja jäi kadumaks. Seda nähes hüüdis Agamemnon walju hea-
 lega: „Kuulge, teie Troja ja Greeka rahwad! Menelaos on
 wõitnud! Troja rahwad, teie olete wandunud: andke nüüd
 Helena tagasi ja makske meile edaspidi maksusid!“ — Et Troja
 rahwad sellega rahul ei olnud, algas sõjawägede wahel uus
 wõitlemine.

5. Hektor ja Ajas.

Korra nägi Pallas Athene Olympusest, et Hektor ja Paris
 wõitlema läksiwad. Kärmeeste lendas ta Trojasse maha. Tee
 peal tuli talle Apollon wastu, kes temaga nõnda kõnelema
 hakkas: „Mis sull nüüd wiga, Pallas Athene? Kas ja weel
 ifka selle peale mõtled, et Troja peab langema? Eks ja minu
 wastu ei ole lubanud täna wõitlemisest laska!“ Temale kostis
 Pallas Athene: „Digu, nõnda kudas ja ütelnud! Aga kudas
 tahad ja meeste wõitlemist waigistada?“ — „Uname Hektorile
 weel suuremat julgust“, ütles Apollon, „nõnda et ta ühe Greek-
 lase wälja kutsub enesega wõitlema. Saame siis näha, mis
 nad teewad!“ Sellega oli Pallas Athene rahul.

Tarf Helenos oli jumalate juttu kuulnud; ta ruttas Hektori
 juurde ja ütles: „Priamuse tark poeg, kas ja tahad täna mu

šona kuulda? Vase kõi Troja ja Greeka sõjawäge wõitlemist seisma jätta; sina ise aga kutsu kõige wapramat Greeklaste hulgast enesega üksi sõdima. Sa wõid selle peale julge olla, et sulle midagi wiga ei sünni."

Hektor rõõmustas ennast selle jutu üle. Ta käskis Troja sõjawäed seisma jääda ja aastus oda keskelt finni hoides wõitlejate wahela. Seda märki nähes jäi ka waenlaste pool wõitlemine järele. Kõige sõjawäe wahel seistes ütles Hektor nüüd: Troja ja Greeka sõjawäed, kuulge mis mu süda mind nüüd kõneleda käskib. Hilju aegu tehtud lepingu on Zeus ise tühjaks teinud; kõik rahwas peab otsust tegema, kas Troja langeb wõi mitte. Ma tean et teie hulgas palju wahwaid mehi on; julgeb neist keegi Hektoriga wõidelda, see tulgu wälja ja katfugu minuga rammu. Langen mina wõitlemises, siis kandku wõitja minu sõjariistad oma rahwa laewadesse, minu keha aga saatku Trojasse; langeb wastane, siis panen mina tema sõjariistad Trojas Phöbus Apolloni templisse!"

Greeklased oliwad wait; häbi oli, ennast wõitlemise eest kõrwale hoida; kardetaw, kange mehega wõitlemist alustada. Seda nähes ütles Menelaos oma meestele: „Häda mulle, teie ei ole enam mehed, waid naised! Kas teie seas kedagi ei ole, kes Hektori wastu wõiks panna? Saage muaks, teie wanad memmed, mina aga tahan ennast wõitlemise wastu walmis panna!" Agamemnon hoidis ta käest finni ja ütles: „Soia ennast, wend, ära selle mehega wõitlema mine; see on juba mõndagi Greeklast igawest und magama pannud!" Wana Nestor pidas rahwale selle peale kõne. „Oleksin mina weel nii noor nagu teie", ütles ta, „lähaksin ma sedamaid waenlastega wõitlema." — Kõige wahwamad mehed, nagu Odysseus, Diomedes, kaks Ujast ja Idomeneus tuliwad nüüd ta juurde ja oliwad walmis wõitlema minema. „Liisf andku otsust", kostis Nestor, „kelle peale ta ka langeb, see wõitleb nõnda, et Greeklased sellest rõõmu tunnewad." Igamees tegi nüüd ise enesele liisu ja wiskas Agamemnoni kiwri sisse, rahwas palus; Nestor raputas kiwrit. Telamoni poja Ujase liisf kargas wälja. Rõõmuga wiskas Ujas liisu maha ja hüüdis: „Sõbrad, mu süda on rõõmus; ma loodan Hektori peale wõitu saawat!"

Rutuga wõttis Ujas sõjariistad kätte. Kui ta wõitlemise wäljale astus, kõndis ta nõnda julgeste, nagu oleks ta sõja-

jumal ise. Hektori nägu läks wastast nähes tõsiseks. Ujas astus tema poole. Kui ta enam kuigi kangel ei olnud, ütles ta ähwardades: „Hektor, nüüd wõid ja tunda, et Greeklaste hulgas weel wahwaid mehi on. Hea küll, alga siis werist wõitlemist!“ Temale wastas Hektor: „Telamoni kaunis poeg, ära tule mind mitte nagu nõder laps ehk arg naine kuisama. Du muul ometi meeste wõitlemised wäga hästi tuttawad; ma oskan härjanahast kilpi paremale ja pahemale poole käända, oskan hirmsa sõjajumala tantsu tantside ja hobusid wõitlemises juhtida. Ei mitte salakawalusega ei wiska ma oma oda, waid awalikult!“ Seda üteldes wiskas ta oma oja Ujase seitsmekordse kilbi sisse; oda tungis kuuest naha-korrast läbi ja jäi seitsmendamasse seisma. Nüüd wiskas ka Ujas oma oja käest ära; oda purustas Hektori kilbi ja oleks ehk Hektori enese pihta läinud, kui Hektor mitte eest ära ei oleks karganud. Mõlewad tõmbasiwad nüüd ojad kilpidest wälja ja tungisiwad uueste wihaselt ühe teise kallale. Hektor tõukas ojaga wastase kilbi keskele, aga oja ots läks kõweraks ja oda ei tunginud kilbist läbi. Ujas aga wiskas oma ojaga Hektori kilbist läbi, nii et oja ots kaela külge putus, kust mustjas weri wälja woolas. Hektor taganes mõne sammu, wõttis suure põllukiwi ja wiskas selle nõnda wastu Ujase kilpi, et kilp pörises. Ujas wõttis ometi weel suurema kiwi ja wiskas nõnda wastase kilbi pihta, et kilp käest maha langes ja põlw natuke wiga sai. Hektor langes seliti, aga kargas sedamaid jälle ülesse. Mõlemad tahtsiwad nüüd mõekadega ühe teise kallale minna ja tüli lõpetada, aga teised tuliwad wahele ja ei lastnud neid enam edasi wõidelda.

„Teie olete mõlemad wahwad ja Zeusi meelest kallid,“ ütlesiwad pealtwaatajad. Ja Hektor ise ütles Ujasele: „Üks jumal on sulle, Ujas, tugewa keha ja kange rammu annud; puhkame täna wõitlemisest; teine kord wõime nõnda wõidelda, kunni jumalad ühele rahwale wõidu annawad, teise rahwa aga hukka saadawad!“ Ujas andis wastasele kät. Hektor aga kõneles edasi: „Nüüd kingime ka ühele teisele kingitusi, et edaspidi Troja ja Greeka rahwas ütelda wõib: „Waata, nad wõitlesiwad tüli pärast ja on ometi sõbruses ühest teisest lahkunud.“ Seda üteldes wõttis Hektor oma mõega ja tupe ja andis Ujasele. Ujas aga kinkis oma ilusa purpuri wöö Hektorile. Nõnda lahkusiwad mõlemad wahwad mehed.

6. Achilleus.

Meie oleme juba ülemal Peleuse pulmadest rääkinud, kes merejumala Thetise enesele abikaasaks wöttis; sest abielust sündis poeg, kellele nimi Achilles anti. Thetis tahtis poja suremataks teha ja pani ta võse, ilma Peleuse teadmata, tulesse, et seda, mis jurelik, ära kautada; päewa aga wõidis ta teda ambroosiaga. Peleus juhtus ometi korra nägema, kuidas poeg tule peal sipelkas; ta tegi healt, jooksis sinna ja ajas ema nõuu nurja. Bihaga lahkus Thetis abikaasa juurest, kuhu ta uialgi enam tagasi ei tulnud; ta läks mere põhja oma wanemate ja õdede juurde. Tuli oli Achillesse keha nõnda kõwaks teinud, et keegi teda haawata ei wõinud; üksnes jala kannad, kust ema finni hoidis, oliwad tulest puutumata jäänud.

Peleus wiis poja targa Chironi juurde, et see Achillesse kangeks ja wahwaks meheks kaswataks. Chiron toitis Achillest lõwide sijekonnaga ja karude üdiga, mis läbi see wäga palju jõudu sai. Achillessele oli kahesugust elu tõutatud: olgu ilma auuta kodu elada ja wäga wanaks saada ehk noores põlwes wõeral pinnal langeda ja juurt amu leida. Thetis tahtis ema armastuses poega waratse surma eest hoida ja wiis ta salaja Skyruse saarele kuningaga Ekomedeje juurde. Kalchas oli ette kuulutanud, et Troojat ilma Achilleseta ära ei wõi wõtta. Kui kõik Greeka würostid sõja wastu walmistasiwad, tahtsiwad nad ka Achillest kaasa kutjuda, aga teda ei olnud kusagilgi leida. Ometi leidis kawal Odysseus nõuu. Ta pani enesele kaupmehe riided selga, wöttis mitmesugust kaupa kaasa ja läks Skyruse saarele kuningaga Ekomedeje majasse. Seal oli Achilles tüdrukuriidesse pandud ja kaswatati kuningaga tütardega ühtlasi üles. Odysseus pani tüdrukute ette mitmesugused iluasjad, kelle hulgas ka mõned sõjariistad oliwad. Ekomedeje tütreid hakkasiwad iluasju vaatama, Achilles aga sõjariistu. Sellega tunnistas ta üles, et ta meesterahwas on. Sõjariistad äratafiwad ta südames nõnda wõiduhimu, et ta Odysseusega Nulise sadamasse kaasa läks.

Achilles oli Troja sõjawäe kõige wihasem waenlane; teda ta oda puutus, see elu kautas. Ta üksi häwitas Troose maakonnas 23 linna ära. Kümnenal wõitlemise aastal oliwad Greeklased ühel päewal suurt saaki saanud; Achilles nõudis

ilusa wangi wõetud kuninga tütre Breißeisi enesele, Agamemnon aga ei tahtnud seda temale anda. Sellepärast tõusis tuli, mis wiimaks sellega lõppes, et Achilles oma meestega sõjawäe hulgast ära lahkus. Ta istus nüüd rahulikult oma telgis, wiitis mängimisega aega ja waatas rahulikult wõitlemist pealt. Troja sõjawägi tuli Greeklastele ikka ligemale, ja läks ikka julgemaks, sest et Achilles puudus. Achilles ei pannud seda sugugi tähele, waid tahtis mõne päewa pärast oma meestega juba koju tagasi minna.

Sell ajal juhtus, et Patroklos oma sõbra Achillese sõjariided enesele selga pani ja Troja sõjawäe wastu wälja läks. Need arwastiwad Patroklose Achillese olewat, põgenesiwad linna tagasi ehk leidsiwad, kui nad wastu paniwad, Patroklose mõega läbi surma. Aga ta läks oma wõiduhimus liig kaugele; Priamuse poeg Hektor tuli ta wastu ja sai ta üle wõitu. Kui Achilles Patroklose surmukeha nägi, läks kõik ta filmade ees pimedaks; ta wõttis punga tolmujärgi ja riputas pähä ja riiete peale. Siis wiskas ta ennast pikali maha, kiskus juuksid peast ja tõstis nii walju kaebdust, et ta ema merepõhjas ta healt kuulis ja poja juurde ruttas. Siin kuulis ta poja häda ja nõuu sõbra surma kätte maksta. Et ta sõjariided ja riistad Hektorile kätte oliwad, läks Thetis sepajumala Hephaistuse majasse, kes tema pahwe peale Achillesele uue sõja ülikonna ja sõjariistad tegi. Need wiis muretseja ema kaebajale pojale.

Achilles läks nüüd rahwa nõuukogusse ja leppis Agamemnoniga ära. Uue julgusega sammus Greeka wägi wõitlemise wäljale, kus nüüd mitte üksnes inimesed, waid ka jumalad wõitlesiwad, nii hästi Greeklaste kui ka Trojalaste pool. Sõjajumal mõiras nagu madu, Zeus müristas Olympusest, merejumal Poseidon pani maa wärisema, nii et Plutongi oma maa-aluses riigis ära ehmatas. Achilles sõdis nagu wihane löwi; tema hobused tormasiwad üle kilpide ja surmukehade ja wantri teljed oliwad üle werised. Nõnda ajas ta põgenejaid Skamanderi jõkke ja tungis ise neile mõegaga järele. Pea oli wesi werest punane ja Achillese käed tapmisest kanged. Skamanderi jõejumal sai selle hirmsa tapmise üle pahaseks. Jõe wesi hakkas tõusma, wiskas surmukehad walju kohinaga kaldale ja pritsis wastu Achillese kilpi. Suure waewaga sai Achilles kaldale tagasi, aga jõejumal tungis ta järele, nii et weelaened uueste üle ta olade

woolasiwad. Digel ajal tuli Achillesele Pallas Athene appi ja aitas ta kuuwale maale. Wihane jõejumal kutsus ometi läheda Simoisi jõe appi. Alles siis woolas Skamanderi wesi kallaste waele tagasi, kui Sephaistus oma tulega puud kaldal põlema pani ja taewa jumalad wõitlemise wäljale tuliwad.

7. Hektor ja Andromache.

Kui Troja linna müüride taga niisugune werine wõitlemine oli, ruttas Hektor linna tagasi oma ema He kubat paluma, et see puhalikku tütutse läbi Pallas Athenet lepitaks, nii et wõit mitte Achillese kätte ei langeks. Enne ku Hektor wõitlemisesse tagasi läks, tahtis ta oma abikaasat näha saada, aga ei leidnud teda mitte kottu. „Kui abikaasa kuulis,“ ütles majatallitaja, „et Troja sõjamehed hädas on ja wõit Greeklaste kätte ahwardada jääda, jooksis ta hirmuga kottu ära torni otsa lugu waatama. Lapsehoidja pidi lapse sinna järele kandma.“

Kärmeste sammus Hektor sinna poole, kus ta abikaasa teadis olewat. Aga juba tee peal tuli ta abikaasa Andromache temale jookstes wastu; lapsehoidja tuli poja Astyanaxiga järele, kes ilus nagu täht oli. Waike naeratamisega waatas isa poja peale. Andromache astus nuttes kõrwa, pigistas õrnalt Hektori kät ja ütles: „Wali mees! Wist saab su julgus sulle surma saatma ja sa ei halasta mitte oma waike poja ega õnnetuma naise peale, kes pea leseks jääb. Kui sa muult kaud, oleks kõige parem, et ma allamaailma langeksin. Isa on mull Achilles tapnud, ema elule Diana ambu otsa teinud ja mu seitse wenda wõitlemise wäljal surma saanud. Ilma sinuta ei ole mull mingisugust tröösti, kallid Hektor; sa oled mu isa, mu ema ja mu wend. Heida armu mu peale; jää siia torni ja ära jäta oma last waeleks lapseks ja oma abikaasat leseks.“

Lahkeste wastas Hektor abikaasale: „Kõik see teeb ka minu meele kurwaks, kallike! Aga ma peaksin Troja meeste ja naiste ees häbi tundma, kui ma siin kangelest wõitlemist peaksin pealt waatama. Küll ütleb minu südames heal: Tulema saab kord päew, mill püha Ilion langeb ja Priamus ja kõik ta rahwas, aga mu wendade ja mu rahwa kannatus ei ole mitte nii kibe, kui et Hektori naine wangi saaks wiidud, Argosis kangeast peaks

kuduma ja wet kandma, ja mehed haleda meelega nutja peale waataksiwad ja ütleksiwad: „See oli Hektori naine!“ — Nõnda kõneles waper mees ja sirutas käed poja poole, aga laps hoidis karjuma hakates kõwaste hoidja ümbert kinni, sest ta kartis kiiwrit ja suurt hobuse saba, mis selle peal lehwitas. Isa waatas naeratades lapse ja ema peale, wöttis siis kärmeste kiiwri peast maha, andis lapsele suud ja kiigutas siis poega käte peal. Selle peale palus ta taewa poole waadates: „Zeus ja kõik teie jumalad! Laske jeda lapsukest isa sarnatseks saada; laske teda wägewaks saada Trojas ja kui ta üksford wõitlemisest tagasi tuleb, et siis rahwas räägib: „Poeg on weel wahwam kui isa!“ Seda üteldes pani ta poja abikaasa käe peale, kes ta filmaweega wastu rindu surus. Hektor aga paitas abikaasat kurwa meelega ja ütles: „Waene naine, ära kurwasta mitte liialt; jumalate tahtmiste wastu ei wõi keegi mind surmata; mis kellegi peale pandud, selle eest ei ole weel ükski surelik peafemud. Mine sina koju tagasi, mees aga peab wõitlemise wäljale minema ja seal wõitma ehk surema!“ Kui Hektor jeda oli põlnud, wöttis ta rutuga kiiwri ja ruttas wõitlemise wäljale. Nuttes jäi ilus abikaasa teda taga waatama.

8. Achilles ja Hektor.

Ikka lähemale tuli Achilles. Kui Hektor teda nägi, lõi ta kartma ja pööris ümber. Aga Achilles tormas ta järele, otse kui kull tui järele, kes sagedaste põikleb, kuna rööwilind otse lennates edasi ruttab. Nõnda põgenes Hektor Troja walli ääres edasi, Skamanderi hallikatest mööda. Kolm korda oliwad mõlemad juba ümber Priamuse linna käinud. Tähele pannes waataksiwad igawesed jumalad Olympusest wõitlemise wäljale maha ja hirmuga ja wad Priamus ja ta omaksed aru, kui suures hädas kõige waprarn Troja sõjamees oli. Nagu jahikoer pesast wälja hirmutatud hirwe, nõnda ajas Achilles Hektori taga, ilma et temale filmapillu puhkamise aega oleks annud. Ta andis Greeklastele märki, et keegi Hektori kallale ei läheks ja sell wiisil keelaks, et Achilles oma käega Greeklaste kõige wihajema waenlase surmaks.

Kui nad neljat korda linna ümber rutates Skamanderi hallikale jõudsiwad, tõusis Zeus Olympuses püsti, wöttis kuld

maekalu kätte ja wiskas kaks surmaliisku sinna sisse, ühe Hektorile, teise Achillesele. Siis hoidis ta kaalu keskelt kinni ja kaalus: sügawasje alla Hadese poole waus Hektori surma liisk. Sedamaid astus Pallas Athene Achillese juurde ja ütles temale tafakeste kõrwa sisse: „Seisa ja puhka; ma tahan wastasele öölda, et ta wõitlema hakkab.“ Jumala käsku kuuldes toetas Achilles ennast piigi najale, kuna Pallas Athene Deiphobuse näul Hektori juurde astus ja temale ütles: „Oh mu wanem wend, näe, kudas Achilles sinu kallale kipub! Hakkame wastu ja tungime ta tagasi!“ Rõõmuga wastas Hektor: „Sa olid alati mu kallid wend, Deiphobus; nüüd aga armastab sind mu süda weel rohkem, et sa linnast wälja julgesid tulla, kuna teised müüride taga warjul istuwad.“ Athene astus selle peale, oda enese ees hoides, puhkaja Achillese wastu, kuna Hektor hüüdis: „Mitte kauem ei põgene ma sinu eest, Achilles; minu süda sunib mind wastu hakkama, et ma sind surman ehk ise langen. Wannume jumalate juures: Kui Zeus mulle wõidu annab, wõtan ma üksnes sinu sõjariistad enesele, sinu keha amman ma aga su rahwale tagasi. Sedasama tõuta ka mulle!“

„Niisama wäha kui koer inimese ja lõwi wahel sõbrust wõib teha“, wastas Achilles, „niisama wäha kui hundi ja lamba wahel ühendust on, niisama wäha wõib seda ka meie wahel olla. Üks meist peab langema. Wõta oma jõudu kofku: sa pead oja wiskaja ja wehkleja korraga olema. Sa ei pease mu käest: see paha, mis sa mulle ja minu omakstele teinud, ei pea sulle kätte maksmata jääma!“ Rõnda kõneles Achilles ja wiskas Hektori ojaga. Hektor lastis enest ometi karmeste põweli, nii et oda kaugele üle ta pea lendas. Athene tõi ta aga Achillese kätte tagasi, ilma et Hektor seda oleks näinud. Täie jõuuga wiskas nüüd Hektor ka oma oja, mis küll Achillese silbi pihta läks, aga sealt siiski tagasi pörkas. Rohkudes waatas Hektor, kus wend Deiphobus oli, sest tall enesel ei olnud enam teist oda. Deiphobust ei olnud ometi kuskilgi näha. Nüüd sai Hektor aru, et see Pallas Athene oli, kas teda pettis. Sellegi pärast tahtis ta wiimse weretilgani wapraste wõidelda. Ta tõmbas mõega kätte ja tormas edasi nagu kofkas, kes lambatalle kallale kipub. Achilles ei jäänud ometi hoopii ootama; ennast silbiga warjates tõttas ta waenlasele wastu ja waatas, kas ta kuskil ojaga Hektorit ei wõiks haawata. Ta ei näinud

mujal paljast kohta kui seal, kus kael pead ja keha ühendab. Sinna sihtis Achilles sõjaga ja wiskas nii tugewaste, et oja ots kaela takka wälja tuli. Hektor langes maha ja palus raskesti õhates: „Põlwele palun ma sind, Achilles, ära lasse mu keha mitte Greeklaste laewade juurde jääda, waid saada ta Trojasse minu omaiste juurde!“

Aga Achilles wangatas pead ja ütles: „Ära palu mind mitte, sina, mu sõbra mõrtsukas! Keegi ei pea koera sinu keha kallalt ära tõrjuma, kui ka Priamus su keha kullaga üles kaaluks!“ — „Ma tunnen sind“, — ümises jureja Hektor, „sinu süda on rauast! Aga mõtle mu peale, kui Apolloni nooled sind trehwawad!“ Selle ettekuulutusega jättis Hektori hing keha maha ja põgenes alla Hadesesse. Achilles aga hüüdis põgenejale hingele: „Sure sina; minuga teeb Zeus nõnda, kudas jumalad tahawad. Nüüd aga tahan ma oma sõbrale Patroklosele lepituse chwrit anda“. Selle peale kiskus ta ema seljast sõjariided ära, pistis rihmad jalakannast sõjaga läbi ja sidus wantri külge kinni. Siis kargas ta wantrisse ja ajas furnukeha lohinal tagawedades hobusid piitsuga laewade poole. Dolmu pilw tõusis wantri ümber; Hektori pea tegi laia wau liiwa sisse. Linna müüri pealt waatas Hektori ema Hekuba seda koledat näitemängu südamewaluga pealt. Kuningas Priamus nuttis ja kaebas. Kõik linn oli hädakesa tais. Wana isa tahtis poja mõrtsuka järele minna ja temaga wõidelda. Ta wiskas enest pikali ja hüüdis: „Hektor, Hektor! kõik teised pojad kes waenlase käe läbi langenud, unustan ma sinu pärast. Oh oleksid ja minu käte wahel furnud!“

Rahulikult istus kodu Andromache, sest ta ei olnud õnnetusest weel midagi kuulnud. Ta kudus kena purpurikunne sisse ilusaid kirju ja käs kis tüdrukut praegu suurt kolmjalgga tulele panna ja saama walmistada, kui korraga tornist hädahaled ta kõrwu kopsiwad. Õnnetust aimates hüüdis ta: „Häda mulle, tüdrukud, ma kardan, Achilles ei lasse minu abikaasat enam linna tagasi!“ Põksuwa südamega jooksis ta wälja, ruttas torni otja ja waatas maha üle müüri, kudas hobused Hektori keha wantri taga üle wälja wedasiwad. Seda nähes minestas Andromache ära. Kui tall wiimaks meel, mõistus tagasi tuli hüüdis ta hädalise healega Troja naeste ees: „Hektor! Häda mulle waesele! Sa oled niisama häda jauts sündinud nagu minagi!

Hädaga ja waluga istun ma nüüd kodu ja kaswatan silmapisaratega lapsustest, kell enam isa ei ole. Ta peab isa sõbrade juures kerjamas käima, aga teda tõugatakse ära, sest et tall isa ei ole. Siis tuleb ta nuttes ema juurde, kell enam abi-kaasat ei ole, ja Hektori surmukeha täidab koeri!" Nõnda kaebas ja ägas waene Andromache ja Troja naisterahwad õhkasiwad.

9. Achilles ja Priamus.

Mees siis kui sõbra surm kätte oli makstud, põletati Patrokluse surmukeha ära ja ta matuse pidul peeti mitmesugusid mängisid. Üksnes Hektori surmukeha oli nagu raibe wäljal. Wara hommikul pani Achilles hobused wankri ette, sidus surmukeha wankri külge ja wedas teda kolm korda Patrokluse mälestusemärgi ümber taga. Aga Apollon kaitstes keha mädanemise eest ja ka teised jumalad halastasiwad surnu peale.

Jumalate kästjalg Iris tuli uueste täewast maha ja käskis Priamust Achillesse juurde minna ja poega kätte paluda. Priamus kuulis sõna, laskis hobused wankri ette panna ja sõitis Hermese ja õõ warju all Greeka laagriisse Achillesse telgi juurde. Achilles puhkas juba; wana kuningas hakkas ta põlwe ümbert kinni ja andis ta kätele suud, mis nii mitme tema poja elule otja oliwad teinud. „Jumalate sarnane Achilles“, — ütles ta —, „mõtle oma isa peale, kes wana on nagu minagi, ja võib olla, ka waenlaste pärast suures mures ja waewas. Aga ta loodab, et ta oma armast poega jälle näha saab. Mina aga, kell wiiskümmend poega oli, olen enamiste neist kõigist ses sõjas ilma jäänud. Nüüd wiimaks oled sina ka selle elu wõtnud, kes üksi linna ja meid kõiki wõis kaitseada. Ma tulin sinu juurde, et ma oma Hektori tagasi ostaksin, ja tahan sulle suurt lunastuse hinda anda. Karda jumalaid, Achilles, halasta minu peale ja tuleta enesele oma isa meelde! Kas ma ei pea kannatama, mis ükski surelik weel ei ole kannatanud, sest ma annan suud selle kätte, mis minu lapsed ära on tapnud“. Nõnda kõneles Priamus. Waper mees tuletas oma isa meelde ja hakkas õrnalt Priamuse käest kinni. See aga langes Achillesse jalgade ette maha ja nuttis. Achilles

hakkas isa ja sõbra peale mõtelbes ka nutma. Kõik telf oli hädaküla täis.

Pea aga pani Achilles meele kindlaks ja läks mitme seltsimehaga wälja. Nad töiwad lunastuse hinna wanfrist ära ja jätswad üksnes kaks mantlit ja ühe kuue sinna maha, et nendega Hektori furnukeha kinni katta. Siis laskis Achilles, ilma et Priamus oleks näinud, furnukeha pesta, wõida ja riidesse panna. Achilles ise pani ta kauni afeme peale ja hüüdis, kuna seltsimehed furnukeha wanfrisse tõstiwad, sõbra nime ja ütles: „Ära ole pahane, Patroklos, kui sa ehk allmaailmas kuuled, et mina Hektori keha ta isale tagasi annan. Ta on hea lunastuse hinna toonud, kellest ka sina oma osa pead saama!“

Nüüd sammus Achilles telki tagasi, istus kuninga juurde ja ütles: „Waat, nüüd on su poeg ära lunastatud! Auusate riiete sees on ta sinu wanfri peal. Nii pea kui koit punetab, wõid sa teda näha ja ära wiia. Nüüd aga ei wõi meie hõisist sõõmaforda ära unustada; jull on weel aega küllalt oma armast poega taga nutta, kui sa teda linna oled wiinud!“ Selle peale laskis Achilles toidu lauale kanda ja kutsus wõera sõõma. Sõõma-ajal pani Priamus wakra mehe nägu, keha ja kaswu imeks, ja see omalt poolt imestles Priamuse tarka kõnet. Siis tehti temale isa, Achilles käsks üheksaks päewaks sõõmise järele jätta, et Hektori auusaste maha wõiks matta. Smetuma isa silma ei tulnud ometi und. Enne päewa tõusu tuli Hermes ta juurde ja käsks teda Trojasse tagasi minna. Priamus kuulis sõna ja sõitis oma kalli poja furnukehaga leinaja Trojasse tagasi.

10. Troja ärawõtmine.

Kümme aastat oli mööda läinud, aga ifka weel ei olnud Troja langenud. Mis Greeklased jõuga korda ei wõinud saata, tahsiwad nad nõuuga korda saata. Odysseuse nõuu peale raiusiwad Greeklased palju mände maha, kellest osaw kangelane Epeos suurt hooft hakkas ehitama. Ta walmistas kõige esmalt hobuse jalad, siis kõhu, selle peale wõlwitud selja ja kaela ja kaela külge kena laka. Wiimaks tehti weel saba, kõrwad ja filmad, nii et midagi ei puundunud, mis elusjal hobusel on. Et Pallas Athene Epeosel abiks oli, tegi ta sõjawäe imekspanemijeks hobuse kolme päewaga walmis.

Nüüd läksiwad kõige wäpamad mehed, nagu Achillese poeg Neoptolemus, Menelaus, Diomedes, Odysseus, Philoktetes, Ujas ja mitmed muud ja wiimaks Epeos ise suure puu-hobuse kõhtu warjule; teised Greeklased aga pistiwad telgid põlema ja purjutasiwad läheda Tenedose saarele, kus nad maha astusiwad.

Kui Troja rahwas laagri nägi põlewat ja laewad ka enam filma ei paistnud, ruttas igamees linnast wälja Greeklaste laagri poole. Siin paistis neile nüüd korraga päratu puu hobune filma. Kuna nad weel nõuu pidiwad, kas nad selle imelooma ära peawad põletama wõi linna wiima, astus Apolloni preester Laokoon nende hulka ja hüüdis: „Sunnetumad wennad, kas teie peast rumalad olete? Arwate teie, et Greeklased tõeste ära on purjutanud ehk et nende kingitus ilma pettusega oleks? Kas teie Odysseust parem ei tunne? Võib olla, et mõni hädaoht hobuse sees on, wõi on ta mõni sõjamasin, mis waenlane linna tahab saata. Olgu mis on, aga ärge uskuge seda puust elukat mitte!“ Seda üteldes pistis ta pika raudpiigi hobuse kõhtu. Tume kõmin kostis wastu. Aga Greeklased ei pannud sest midagi tähele.

Korraga töiwad Troja karjatsed ühe wangi wõetud Greeklase hobuse juurde. Sinon oli ta nimi. Kõik oliwad selle üle rõõmsad. Nad läksiwad ta juurde ja nõudsiwad, et ta tunnistaks, mis puu-hobune tähendab. Seda oli kawal Sinon soowinud, sest ta oli Greeklastega maha rääkinud, et ta ennast wangi lasseb wõtta ja siis Troja rahwale nõuu tahab anda, et hobune linna wiiaks. Ta hakkas waljuste nutma ja tegi, nagu ei tohiks ta mingi hinna eest saladust wälja rääkida. „Ei, ma palun teid,“ — ütles ta — „tehke mu elule parem siinjasamas otja!“ See tegi Troja rahwast weel enam uudisehimuliseks. Wiimaks andis ta nende palwete ja ahwardamiste peale järele. „Kuulge siis,“ ütles ta, „Greeklased purjutawad nüüd koju. Preestri käsu peale tehti see hobune, et sõit õnnelikult korda lähäks; see on teie linna warjaja jumala kingitus. Kui hobune ilma weata teie linna peaseb, siis on linn targa ütlemise järele ära wõitmata ja ta walitseb üle kõigi ümberkauduste rahwaste. Et seda mitte ei sünniks, ehitasiwad Greeklased nii suure hobuse, et see teie linna wärawast sisse ei lähä.“

Nõnda kõneles kawal Greeklane. Troja rahwas uskus ta kõnet. Nutuga tegiwad nad hobusele rattad alla, sidiwad kõied

ta külge kinni ja hakkasivad wedama. Kell õnneks ei läinud kõieft kinni hakata, läks teistega muidu ligi. Mõlemil pool kõrwas käisivad poisid ja tüdrukud ja laulsivad ilusaid laulusid. Wärawa juure jõudes tõusis uus häda: hobune oli liig suur, ei läinud wärawast läbi. Uga pea leiti abi. Mehed hakkasivad uueste tööle ja fiskusivad tüki linna müüri maha. Rõõmu õiskamisega wiidi nüüd hobune linna sisse ja weeti mööda linna uulitsaid kindluse poole. Siia jäeti templi ette ime elukas seisma, et igamees teda näha wõiks.

Rõõmsa päewa järele tuli hirmus õõ. Kui kõik linna rahwas magas, läks Sinon hobuse juurde ja tegi luugi lahti. Hobuse kõhust tuliwad nüüd waprud Greeklased wälja. Seda- maid ruttasivad nad linna wärawate juurde, kus nad magajad wahid ära tapsiwad. Wäljas wärawa taga ootasivad juba Greeka sõjawäed. Wärawad tehti lahti. Rõõmu õiskamisega tungisivad Greeklased linna. Sinon käis tulega uulitsal ees ja süütas majad põlema. Liig hilja saiwad Trojalased loost aru. Werine wõitlemine algas uulitsatel ja majades. Pea oli terve linn lausa tules. Keda Greeklaste mõel ei tapnud, jee leidis surma tule läbi. Üksnes waga Aneas peasis wäikse salga mees- tega põgenema. Kui ta maja katuse nägi põlewat, wõttis ta kärmeste oma wana isa Anchisesse õlade peale, poja Askaniuse kae kõrwa ja ruttas siis linnast wälja.

Priamus ei olnud mitte nõnda õnnelik. Ta oli oma perega maja jumalate altariide ette põgenenud ja sinna põlweli heitnud. Ses pühäs paigas lootis õnnetu kuningas Greeklaste ees armu leida. Uga ta ehtis. Paljaste mõetadega tormasivad nad sisse, tapsiwad esmalt pojad isa silma ees ära ja siis Priamuse enese. Hekuba ja ta lapsed wiidi laewade peale, kus nad Greeklastele orjaks jäiwad. Menelaus sai oma Helena jälle kätte, aga Troja oli waremetes!

II. Odysseuse eksisõidud.

1. Hiiglane Polyphemus.

Kui Odysseus Troja ärarahwitamise järele kaheteistkümnne laewaga koju poole purjutas, läi torm ta kangelastt Rüklo- pide maale, kes ei künnud ega külwanud, sest ilma tööta

kaswastiwad neil nisud ja odrad. Neil ei olnud seadusi ega käinud nad ühes koos nõuu pidamas; nad elasiwad mägestiku kaljukoobaste sees. Nende maa ligidal oli wäike saar täis metsa, kus suured metsskitsede karjad elasiwad. Sinna jõudsiwad Greeklaste laewad pimedal, kuuta ööl. Päewa tõusuga läksiwad Greeklased laewast wälja, käisiwad jaare läbi ja surmastiwad toidu jauks mitu metsskitse. Et neil wiina weel rohkestes järeel oli, wiitsiwad nad süies ja juues päewa rõõmsaste ära.

Pea aga saiwad nad suitsust ja mõnest muust mürgist aru, et suur maa ligidal. Teisel hommikul purjutas Odysseus mitme feltsimhega maa poole waatama, mis inimesed seal elawad. Kui nad randa saiwad, nägiwad nad suure kaljukoopa, kelle ümber pikad kuused ja jämedad tammed kaswastiwad. Koopas elas aga hiiglane (ehk küklop).

Odysseus wöttis enesega kaksteisikümmeid feltsimvest ligi ja käsits teised laewa juurde jääda. Kui ta koopa juurde jõudis, ei leidnud ta hiiglast kodu, sest see oli karja hoidma läinud. Nudise himu ajas Greeklasi koobast waatama: nad nägiwad ümberringi korwid juustu täis olewat; lautades oliwad lamba- ja kitsetalled; piima jauks oli mitmesugusid riistu. Greeklased tegiwad tule üles ja sõiwad juustu. Pea tuli hiiglane koju, suur puukoorm seljas. Ta wiskas puud nii walju praginaga seljast maha, et Greeklased kartuse pärast taha koopa nurka warjule pugestiwad. Nüüd ajas ta lambad ja kitse, keda ta lüpsa tahtis, koopasse ja pani nii suure kaljutüki koopa suu ette, et seda mitte 22 neljarattalist wankrid ära wiia ei oleks jõudnud. Kui hiiglane lambad ja kitsed ära oli lüpsnud, tegi ta tule üles. Alles tulewalgusel nägi ta wõeraid ja küsis wihaselt: „Kes teie olete ja mikspärast purjutate teie merelaenete peal? Kas teie rõõwliid ei ole ja wõera rahwa kallale ei taha tungida?“

Tema walju kõnet kuuldes ja hirmust nagu nähes kohkusiwad Greeklased wäga ära, aga Odysseus pani pea ometi meele kindlaks ja ütles: „Meie oleme Greeklased, kuninga Agamemnoni sõjawäest. Troojast tagasi tulles, mis meie arahäwitamise, on torm meid õigelt teelt kõrwa ajanud; paludes tuleme sinu juurde ja soowime sinult wõeraste kingitust. Sina aga kardad jumalaid, sest Zeus kaitses wõeraid!“

Walju südamega hiiglane wastas: „Numal oled sa, wõeras, et sa mind jumalaid käsid karta; mis on meil hiiglastel

jumalatega ja Zeusiga tegemist? Eks meie palju kängemad ei ole kui nemad! Jumalate kartuse pärast ei anna ma sinule ega su seltsimeestele armu. Aga ütle mulle, kuhu oled ja laewa pannud? Kas ta siit kaugel on?" Kawal Odysseus kostis jedamaid: „Meie laew on kaljude otsa hukka läinud ja meie üksi oleme õnnetusest peasnud.“

Ilma sõna lausumata wöttis hiiglane kaks Odysseuse seltsimeest finni, lüi nad nagu koerapojad wastu maad, nii et weri ja peajud kaugele purskas, ja sõi nad siis ära, ilma et kontisid ehk midagi muud neist järele oleks jätnud. Greeklaste weri kees soonte sees hirmu pärast. Kui hiiglase kõht inimese = liha ja piima täis oli, heitis hiiglane pikali maha ja jäi pea magama. Odysseus oleks nüüd hea meelega hiiglase pea otsast ära lõõnud, aga kes pidi neil siis suure kalju koopa suu eest ära weeretama. Nad oleksiwad jell kombel ka ise pea koopas surma pidanud leidma.

Teisel hommikul wöttis hiiglane jälle kaks Greeklast finni ja sõi nad ära. Siis wöttis ta koopa suu eest kalju ära, lastis karja wälja ja ajas loomad karjamaale, kaljutüki pani aga ta selle peale uueste koopa suu ette. Nüüd hakkas Odysseus mõtlema, kuidas kurja kätte maksta. Koopas oli suur kxflopi nui. Selle otsa tegi ta terawaks, põletas natuke ära ja pani siis sõnniku alla warjule. Selle peale walis ta liisu läbi neli seltsimeest, kes teda pidiwad aitama kxflopil nuiat silma pista. Sell hiiglasel oli üksainus film ja see oli keskel otsa ees.

Sõhtul tuli kxflop tagasi, tappis jälli kaks Greeklast ja sõi nad ära. Nüüd astus Odysseus ta juurde ja andis talle kannu täie wiina. Rõõmuga tegi hiiglane kannu tühjaks, lastis kolm korda täis täita ja tegi kolm korda tühjaks. Kui see sündinud, tahtis ta Odysseuse nime teada, et temale wõeraste kingitust anda.

„Minu nime pead ja teada saama,“ kostis tark Odysseus, „aga anna siis mulle ka wõeraste kingitus. Ei keegi on mu nimi; nõnda nimetawad mind mu isa, ema ja wennad!“

Selle peale wastas hiiglane: „Hea küll, siis olgu Ei keegi wiimne, kelle ma ära sõõn. See olgu minu wõeraste kingitus!“ Seda üteldes langes kxflop maha ja jäi nõnda raskesti magama, et ta nina noorskamine nagu kõue müristamine oli.

Nüüd arwas Odysseus paraja aja olemat; ta wöttis nuiat, pani tulesse, nii et nui ümber ringi põles ja pistis siis nelja seltsimehega kõigest jõuust hiiglaste silma. Põlew puu põletas hiiglaste silmakarwad ära, kuumalt woolas weri ja film fähises, nagu oleks tuline raud wette kastetud. Küklop hakkas nõnda waljuste karjuma, et koopa seinad wärisewad. Suure walu käes hüüdis pimedaks tehtud küklop teisi appi; need tuliwad koopa suu ette ja küsisiwad: „Mis sa karjud ja mõirad nõnda kangeste, Polyphemus? Du keegi su karjad ära riisunud ehk sulle wiga teinud!“ „Ei keegi“, karjus Polyphemus, „taha mind tappa; Ei keegi tee mulle kurja!“

Küklopid, kes sest wastusest aru ei saanud, arwasiwad Polyphemuse peast nõdraks jäänud olawat ja läksiwad jälle ära. Odysseus naeris ja oli rõõmus, et kawalus korda läinud. Kätega katsjudes wöttis hiiglane nüüd kaljutüki koopa suu eest ära, istus ise koopa suhu ja tahtis lambaid wälja lasta, et seda parem wõeraid ühes leiaks. Odysseus aga sidus ifka kolm paksuwillalist oinast ühte ja pani kestmise alla ühe seltsimehe warjule. Oma jauks wöttis ta kõige suurema oina, heitis ta kõhu alla ja hoidis kätega willast kinni. Nõnda peasiwad Greeklasiid õnnega wälja. Polyphemus, kes käega järele katsus, kas lammastel kedagi seljas ei ole, ei saanud pettusest sugugi aru. Kõige wiimaks tuli kõige suurem oina, kelle kõhu all Odysseus warjul oli. Sellele ütles hiiglane: „Miks sina täna teiste taga käid? Muidu olid sa ifka esimene. Wist kurwastab sina ka peremehe film, mis kuri mees peast wälja pistnud. Wõiksid sa mulle ütelda, kuhu ta warjule läinud, siis peaks pea tall surm käes olema.“

Kui kari tüki maad koopast eemale oli jõudnud, peastis Odysseus mehed lahti, kes nüüd ranna äärde ruttasiwad, kus teised neid ammu juba ootasiwad. Kui Greeklased hulga maad kaldalt eemal oliwad, hüüdis Odysseus: „Kuule Polyphemus, sa ei sõõnud mitte wiltsa mehe seltsimehi, aga Zeus on minu kää läbi sinu kurje tegusid nuhelnud.“ Seda kuldes wiskas hiiglane suure kaljutüki meresse, nii et kalju kanged laened laewa kaldale tagasi tahtsiwad ajada. Suure waewaga saiwad Greeklased ometi küklopi maalt eemale ja Nüüd hüüdis Odysseus uueste: „Polyphemus, kui keegi küsib, kes su film peast wälja pistnud, siis ütle temale: Laertese poeg, linnade häwi-

taja Odysseus Ithaka saarelt on seda teinud." Seda kuuldes tuli Polyphemusel wana ettekuulutus meelde ja ta hüüdis: „Häda mulle, nüüd tulewad mull targa sõnad meelde, kes kuulatas, et ma ühe Greeklase läbi, nimega Odysseus, oma silmast ilma jääda. Ma arwasin, et see waenlane kange mees on ja minust tugewam — ja nüüd tuleb niifugune wäike mehike, teeb mu joobnuks ja pistab mu silma peast wälja! Aga tule tagasi, tuule mu juurde, ma annan sulle kõik andeks ja palun oma isa Poseidoni, et sa õnnelikult edasi saaksid." Aga Odysseus ei lasknud ennast petta. Polyphemus palus nüüd Poseidoni, et see omalt poolki Odysseusele kahju teeks ja wiskas uueste kaljutüki meresse, nõnda et waht kõrgasse üles kõrgas, aga Odysseus oli juba nii kangel, et kalju temale enam midagi teha ei wõinud. Kärmeeste purjutas ta sinna saarele tagasi, kus teised mehed maha oliwad jäänud. Seal ohwerdas ta Zeusifile oina, kes ta elu ole peastnud.

2. Nolos. Kirke.

Edasi purjutades jõudsiwad nad Nolos saarele, kus tuule jumal Nolos elas ja tuuli oma tahtmise järele maailma saatis ehk neid oma lähkrisse tagasi tulla laskis. See jumal wõttis Odysseuse sõbralikult vastu ja kinkis temale lähkri, kus kõik tuuled sees oliwad; teda emast aga saatis ta paraja õhtutunlega edasi. Mere peal jäi Odysseus magama. Selle aja sees tegiwad ta seltsimehed, kes teada tahtsiwad, mis lähkris on, kõwaste kinni seutud lähkri lahti ja waata, kõik tuuled peasiwad wälja ja ajasiwad laewad Nolos saarele tagasi. Nüüd ei olnud Nolos enam wõeraste vastu lahke; ta saatis nad koha tagasi, sest neid kuisata taiwalikkude wiha taga.

Kuus päewa purjetasiwad nad mere peal, seitsmendamal jõudsiwad nad kangelaste Lästrygonide juurde, kes Odysseusel üksteiskümmend laewa ära purustasiwad ja palju seltsimehi ära tapsiwad. Nüüd oli Odysseusel weel üksainus laew, kellega tema ja ta üle jäänud seltsimehed ära põgenesiwad ja ühele saarele jõudsiwad, kus nõianaesterahwas Kirke elas. Odysseus läks ühe mäekünka otsa ja nägi seal suitsu nõia lossist üles tõuswat. Ta saatis 22 seltsimest wälja seda maad waatama. Greeklastele tuli palju lõwisid ja huntisid vastu,

aga need elajad ei kippunud kellegi kallale; nad lipitsewad saba nagu koerad; need oliwad inimesed, keda Kirke loomadeks oli muutnud. Pea jõudsiwad Greeklased nõialossi juurde ja kuulsiwad sealt seest imeilusat laulu. Kui Kirke teada sai, et wõerad wäljas, tuli ta õuue ja palus mõeraid lossi tulla. Ilma paha kartmata astusiwad Greeklased sisse ja jõiwad Kirke wiina, kellele nõiarohud sisse oliwad pandud. Selle peale puutus Kirke kепiga nende külge ja moondas nad seaks. Waesed Greeklased hakkasiwad nutma, aga nende nutmine oli rõhkimine. Kirke ajas nad sigade lauta ja pani neile sigade toidu ette. Aga üks, nimega Eurylochus, põgenes ära ja andis Odysseuse hirmsa loo poolest teadust.

Sedamaid läks Odysseus teele; Eurylochus ei tahtnud juure hirmu pärast temaga kaasa minna. Kui ta nõialossi juurde jõudis, tuli temale Hermes kena nooremehe näul mastu. See andis temale rohtu, mis Kirke nõiduse wastu warjas. Ühel hoobil andis ta talle weel nõuu, sell filmapilgul, kus Kirke kепiga ta külge tahab puutuda, mõgaga ta kallale minna, nagu tahaks ta Kirke elule otša teha. Kui Hermes seda oli kuulutanud, kadus ta ära.

Odysseus jõudis wärawasse ja hüüdis Kirket, kes teda ligemale palus tulla. Kirke andis temale karika wiina, kuhu nõiarohud sisse oliwad pandud. Odysseus jõi, aga wiin ei teinud temale wiga midagi, sest tall oli Hermese rohi taskus. Nüüd puudus Kirke kепiga tema külge, et teda seaks moondada, aga Odysseus tõmbas mõega tupest wälja ja tungis Kirke kallale, kes waljuste karjudes ta jalgade ette maha langes, ta põlwist kinni hakkas ja hüüdis: „Kes sa oled, Sulle ei ole nõiajook midagi teinud, kuna siia maale weel keegi ta wastu ei ole panna jõudnud! Oled sa ehk Odysseus, kelle tulekut mulle Hermes kuulutanud? Pane mõel käest ära ja istume parem tekkide peale maha!“

Odysseus ei uskunud Kirke juttu enne, kui see temale wandega tõutas, et ta temale enam midagi kurja ei tee. Nüüd tõi üks teenija tüdruk Odysseuse jaoks kena istme, teine hõbelaua, kelle peal kuldkorwid oliwad, kolmas kandis wiina ja neljas soedas katla sees wet, et Odysseus ennast wõiks pesta. Kui Odysseus ennast oli pesnud, pani ta uhked riided selga, mis Kirke temale laskis anda, ja istus siis istme peale. Nüüdki

weel ei tahtnud ta Kirke toitu maitseada ega hakkunud enne sööma, kui Kirke Odysseuse seltsimehed, kes üheksa aastaste kultide näul wälja tuliwad, jälle inimesteks moondaks. Kirke nõiatwae läbi oliwad nüüd kõik mehed palju nooremad ja ilusamad kui enne. Odysseus jäi oma seltsimeestega terweks aastaks Kirke kena losfi elama.

3. Allmaailmas.

Kui Odysseus Kirkest lahkus, kuulutas see temale weel tema tulewikku. „Sa ei saa mitte enne koju“, ütles ta, „kui sa allmaailmas oled käinud ja targa Teiresiasje käest sõidu pärast nõuu küsinud.“ Ühel hoobil juhatas Kirke temale teed Hadeseesse ja õpetas neid ohwrid, kellega ta furnute warjusid enese juurde wõis ahwatleda. Odysseus pidas kõik hoolega meeles.

Odysseuse tee läks üle suure Okeanuse jõe, mis terwe maa ümber jookseb; selle otsas oli palju pimeduse sees see koht, kus Kirke allmaailma suu ütles olewat. Siin kaewas Odysseus küünra laiuse ja sügawuse augu ja kallas ohwri sinna sisse, mis ta meest, piimast, wiinast ja weest walmistas; selle peale riputas ta weel jahu auku. Furnute warjudele tõutas ta kojusaades härja, Teiresiasjele aga kõige parema lamba ohwerdada. Nüüd lõikas ta kaasa wõetud lammaste kaelad maha ja laskis were autu jooksta. Sedamaid tuliwad furnute hinged wälja, pruudid ja noored mehed, raugad kes palju häda kannatanud, tüdrukud, keda ahastus nooruse õitse ajal hauda wiinud, ka palju, keda sõjas raudne oda läbi pistnud. Kõik kõndiswad karjakaupa walju käraga augu ümber. Odysseuse seltsimehed põletasiwad ohwerdatud lambad ära ja palusiwad allmaailma jumalaid. Odysseus wõttis mõega kätte, istus augu äärde ja hoidis furnuid werest eemale, sest ta tahtis enne Teiresiasjega rääkida. Küll tuliwad mitmed sõbrad, wiimaks ka Odysseuse ema hing Odysseuse juurde, aga waper mees tõrjus nad kõik eemale ja laskis esmalt üksnes Teiresiasst werd juua. Kui tark Teiresias oli joonud, kuulutas ta Odysseusele: „Sa joowid wõimust kojuminekut, auuwäart Odysseus! Aga üks igawene jumal on sinu wastane; maawaristaja Poseidon on sinu peale wihane, sest et sa tema poja Pphhemuse pimedaks

oled teinud. Üksford peab ta su ometi rahule jätma. Soia ennast aga selle eest, et kui sa oma seltsimeestega Thrinakia saarele lähäd, et sa seal härgadele mingisugust wiga ei tee. Nad on maawalgustaja Heliuse jagu, kes kõigi su seltsimeeste elule otja teeb kui sa teda pahandad. Wõera laewaga pead sa siis koju minema ja oma majas suurt südamewalu eest leidma. Seal on toredad mehed, kes su abikaasal Penelope l kosjas käiwad. Waene naine on sinu pärast palju nutnud ja nõnda sama ka su poeg Telemachus. Kawaluse ja wõimuse läbi saad sa kosijaid tappa, aga ära sa siis ise mitte unusta jumalatele tänuohwrit ohwerdada!"

Nüüd tahtis Odysseus ka oma armsa ema warjuga rääkida. Odysseuse ema wari oli küll üsna ligidal, aga ta ei olnud weel werd joonud ja ei wõinud sellepärast poega tunda. Odysseus las kis nüüd ema werd juua, kes korraga poja ära tundis ja kõnelema hakkas; „Kudas tuled sa, elus inimene, stia öö pimeduse sisse, kuhu muudu keegi surelik tungida ei wõi, kui jumalad temal seltsimeheks ei ole? Kas sa weel Ithakasse ei ole tagasi läinud ja kas su filmad weel Penelopet ei ole näinud?"

„Häda ajas mind furnute elu asemeteses“, wastas Odysseus, „sest ma pidin Thebä targalt Teirestiaselt nõuu küsima. Weel rändan ma mööda maad ja merd, weel ei ole mu filmad armast saart näha saanud. Uga üt le mulle, ema, kes on su elu wõtnud, kas kuri külge hakkaw töbi, wõi waike, äkiline surm? Tutusta mulle ka minu isast ja minu pojast, on walitsus weel nende käes wõi on keegu muu seda oma kätte kiskunud? Ütle mulle ka, kas mu abikaasa loodab, et ma tagasi tulen, wõi on ta wõne auusa Greeklase enesele juba meheks wõtnud?"

Selle peale wastas ema: „Weel istub Penelope üksi majas, südame waluga kurdab ta sind taga, walab päewa ja ööse sinu pärast filmapisaraid, sest kosilased ei anna temale rahu. Weel on walitsuse amet sinu poja Telemachuse käes, aga sinu isa ei käi enam linnas, waid elab maal, ei maga enam woodis, waid talwe sulaste juures tule ääres ja sui lausa taewa all. Sinu õnnetust kaebates saadab ta päiwi surma poole. Mina aga ei furnud külge hakkawa töbe käes ega saanud äkilist surma, waid igatsus ja südame walu sinu pärast on mu elu wõtnud!"

Odysseus tahtis nüüd oma kaela ümbert finni hakata, siirutas kolm korda käed wälja, aga kolm korda kadus wari ta käte wahelt. Häda kaebdusega hüüdis ta: „Ema, miks ei jää sa paigale, seft sinu kaela ümber tahaksin ma hakata, et nõnda oma rasket südant wõiksin kergitada?“ Aga ema wastas: „Kui korra surelikud elukirjast küstunud, siis kaub hing nagu unenäu pilt. Sina aga mine päewa walgele tagasi ja kuuluta kõik oma abikaasale!“

4. Teekond Thrinakia saarele.

Odysseus sõitis üle Okeanuse jõe jälle tagasi Aeäa saarele, kus Kirke elas. See tuli temale randa wastu ja laskis keha finnituseks tüdrukuid toitu tuua. Kui kõik sõõnud olivad, jutustas Odysseus Kirkele, mis ta allmaailmas näinud. Kirke kuulutas Odysseusele nüüd weel mõnda tulewat juhtumist ette. „Sa jõuad pea ilusate neitsite Sirenide juurde, kes oma ilusa nõiduse healega kõik möödaminejaid eneste juurde kutsuwad. Häda sellele, kes nende juurde lähäb; see ei saa iialgi enam inimese nägu näha. Sirenide ümber on suured hunikud tapetud meeste kontisid. Sina Odysseus, purjuta neist mööda ja pane seltsimeeste kõrwad wahaga finni; kui sa ise nende healt tahad kuulda, siis lasse ennast käsist ja jalust laewa peelepüü külge finni siduda ja anna seltsimeestele kõwa käst, et keegi sind ei tohi lahti peasta.“

Edasi purjutades tulewad sull terawad kaljud wastu, mis effikaljude nime kannawad; nende wahelt ei wõi ükski lind läbi lennata ega ükski laew läbi purjutada. Ühe külge peal on suur paljas kalju, kelle otja weel ükski surelik ei ole saanud. Kaljus on sügaw, pime koobas kelle eest sinu laew peab läbi purjutama. Siin elab hirmus aukuja elukas Skylla; tall on kaksteistkümmend jalga, kuus maulaela ja niijama palju päid. Kurja eluka jalad on koopas, aga omad pead pistab ta sagedaste wälja, kui mõne delwini ehk inimese finni tahab wõtta. Weel ei ole ühte ainust laewa sealt mööda sõitnud, kelle kõige paremaid sõudjaid ta ära ei oleks sõõnud. Skylla wastu on teine madal kalju, kelle all Charybdis elab, kes kolm korda päewas merewet alla neelab ja kolm korda jälle wälja ajab. Kui sa sell ajal mööda purjutaksid, kui Charybdis soolastid laenid alla

neelab, siis ei võiks Poseidon ise ka mitte sind huffaminemise käest peasta. Sõna laew hästi Skylla ligidalt mööda, sest parem on kuus seltsimeest kautada kui kõik korraga.

„Oled sa õnnelikult Skylla ja Charybdiisi wahelt peasnud, siis jõuad sa Thrinakia saarele, kus päikese jumala Heliose karjad on, sarw-elajad ja willased lambad, kelle arw iialgi ei wähenene. Kui teie nende loomade külge ei puudu, siis võite teie Ithaka saarele jõuda, ehk sind küll mitmed hädaohud weel ees ootawad. Teed sa aga neile wiga, siis on see sinu ja su seltsimeeste hukatus ja sa jõuad üffi, waeselt ja paljalt Ithakasfe!“

Nõnda kõneles Kirke. Tuba hakkas taewas koit tõusma. Odysseus ruttas seltsimeeste juurde tagasi, kes pea jälle edasi hakkasiwad sõudma. Odysseus jutustas seltsimeestele, mis Kirke Sirenidest oli kõneleud. Kui laew kardetawate neitsite juurde jõudis, pani ta wahaga seltsimeeste kõrwad kinni, ise enese lastis ta aga käsist ja jalust laewa peelepui külge siduda. Tuba kuulis ta Sirenide laulu, kes hüüdsiwad: „Tule auu- wäärt Odysseus, kääna laew siia, meie tahame sulle ilusaid laulusid laulda. Kes meie magusat healt kuulnud, lähäb meie juurest rõõmsa meelega ja suure tarkusega ära. Meie teame kõik, mis Greeklaste ja Trojalaste wahel sündinud, meie teame kõik asjad maa peal.“

Seda kuuldes tõusis Odysseuse südames kange himu Sirenide juurde minna; ta käs kis seltsimechi enmast lahti peasta, aga need ei kuulnud tema kõnet ega kawalate Sirenide laulu. Nõnda purjutas laew õnnelikult mööda. Kui enam laulu kuulda ei olnud, wöttis Odysseus seltsimeestel waha jälle kõrwast ära.

Pea hakkas neile wet alla neelja Charybdiisi kochin kõrwu kostma. Hirmu pärast lastsiwad sõudjad aerud käest maha kukkuda. Odysseus tegi meestele julgust ja käs kis tüürimeest laewa üsna kõrge kalju äärest mööda juhtida; Skylla st aga ei kõneleud ta neile midagi. Nüüd oliwad nad merekitjuses; siin ähwardas Skylla, seal kole Charybdis. Kuna Greeklased hirmuga Charybdist waatasiwad, oli Skylla juba kuus meest ära napsanud. Küll hüüdsiwad õnnetumad Odysseust appi, aga tema ei wõinud neid mingi wiisil aidate, waid pidi kurwa meelega pealt waatama, kudas Skylla nad alla neelas.

Edasi purjutades jõudis Odysseus Ithakia saarele, kus Heliuse karjad olivad. Odysseus mõtles Teirestase ja Kirke maenitsuse peale; et mingisugust õnnetust ei juhtuks, käskis ta saarest mööda purjutada. Aga mehed olivad jõudmijest väga väsinud, nii et nad puhkamist hädaste tarwis arwasiwad olewat. Odysseuse keelust hoolimata jõudsiwad nad saarele. Odysseus hakkas aimama, et hirmus ettekuulutus täide lähab. Sellegipoolest laskis ta seltsimehi wanduda, et nad ühtainust päikesejumala weist ega lamnast ära ei tapa, waid üksnes seda toitu jõowad, mis Kirke neile annud. Kõik wandusiwad. Aga terwe kuu aega oli tuul wastu; nii kaua kui weel tagawara oli, ei kippunud Greeklased weiste kallale; kui aga toidus otsa sai, hakkasiwad nad lindusid ja kalu püüdma. Ühe korra aga, kui Odysseus magas, unastasiwad mehed tõutuse ära. Kui Odysseus üles ärkas, tuli talle juba tapetud weiste ohwrist magus hais wastu. Ei aitanud enam noomimine ega manitsus; tegu oli tehtud ja nuhtlus pea tulemas. Sellegipoolest pidasiwad Greeklased kuus päewa pidu ja purjutasiwad alles seitsmendal edasi.

Waewalt olivad nad mere peale jõudnud, kui taewas paksu pilwe läks, kange maru tõusis ja peelexuu ja purjud ära purustas. Walju praginaga langes peelexuu laewa peale ja lõi tüürimehe pea puruks. Wälk lõi laewa sisse. Eõudjad kargasiwad wälja ja leiidsiwad kõik otsa. Odysseus seisis weel üksi laewa peal. Pea lagunes ka laew ühest ära, nii et Odysseus waewalt weel peelexuu ja ühe laewatüki kätte sai. Selle wäikse parwega wiisiwad laened teda edasi. Korraga aga pööris tuul ja wiis Odysseuse jälle Charybdisi juurde tagasi, kui see parajalt wet sisse neelas. Suures hädas nägi Odysseus, et kaljuprau wahel wigipuu kaswis: sest hakkas ta kinni ja ronis ülesse. Pea tuli aga Odysseuse parw koleda eluka seest jälle wälja; karmeste kargas Odysseus jälle parwe peale ja jõudis õnnelikult Charybdisest eemale. Siin ajasiwad laened teda kaua aega edasi tagasi, kinni ta wiimaks Dgygia saarele jõudis, kus ilus jumalafugu naesterahwas Kalyppo elab. Se wõttis Odysseuse lahkeste wastu. Odysseus läks pea ta meelest nõnda kalliks, et ta teda sugugi enam ära minna ei tahtnud laska. Odysseus oleks hea meelega salaja ära põgenenud, aga tall ei olnud laewa.

5. P e n e l o p e.

Selle aja sees kui Odysseus mere peal ühest kohast teise sai aetud ja palju wiletsust tundis, ei olnud tema omakstel, tema truul abikaasjal Penelopel ja pojal Telemachusel, kes lah-kumise ajal alles lapsuke oli, kodu ka mitte röömupäiwi näha. Pea oli jest saadik kakskümmend aastat mööda läinud, kui Odysseus Ithakast lahkus; kõik würstid ja waprud sõjamehed oliwad ammu juba Trojast tagasi, üksi Odysseus mitte; teda peeti furnuks ja ei loodetud enam tagasi tulewat. Penelope üksti ei kautanud siiski lootust. Enam kui sada kosilast oli tema majasse tulnud. Nad tapsiwad Odysseuse wéisid, kitsi ja figu, sõiwad ja jõiwad päewad otša ja tahtsiwad waest Penelopet sundida, et ta ühe neist enesele meheks wõtaks. Odysseuse isa Laertes oli kosilaste eest maale põgenenud; Telemachus oli aga weel liig noor ja ei suutnud nende wastu hakata. Odysseuse ema oli ahastuse pärast furnud, ja Penelope nuttis ööd ja päewad abikaasjat taga. Kui kosilased ifka enam ta peale tungisiwad, arwas ta ühe kawaluse wälja. Ta kudus parajalt kallist tekki. Kui see walmis saada, kuulutas ta, tahta ta ühe kosilase enesele meheks wõtta. Dõse aga arutas ia kõik jälle üles, mis ta päewa oli teinud. Nõnda ei saanud ta tööga ialgi walmis. Ühe tüdrukü käest saiwad kosilased ometi lugu kuulda ja hakkasiwad nüüd weel enam Penelope peale käima.

Wiimaks halastas ometi tarkuse jumal Pallas Athene maha jäetud Penelope ja ta poja Telemachuse peale; Odysseus oli alati ta meelest armas olnud ja ta ei wõinud teda maha jätta. Kui ühel päewal jumalate nõunikogus Poseidon puudas ja jumalate isa Zeus heal tujul oli, palus Pallas Athene Zeusi, et ta õnnetuma Odysseuse peale armu heidaks ja koju tagasi saadaks. Zeus kuulis tütre palwet. Jumalate käskjalg Hermes ruttas Dgygia saarele, Pallas Athene ise aga lendas Ithakaspe ja astus ühe Odysseuse wana sõbra näul Telemachuse juurde, et teda trööstida ja talle julgust anda. Telemachus pani ennast walmis, wöttis laewa ja läks, ilma et emale jest midagi oleks kõnelenud, Odysseust otsima. Pallas Athene aga läks Men-tori, ühe juhataja ja nõuandja näul nõore mehega ligi.

Odyseus oli juba seitse aastat Kalypso saarel olnud. Mure ja kurvastus koormasivad ta südant. Iga päew käis ta mere ääres ja waatas sinna poole, kus ta armas Ithaka oli. Wiimaks tuli Hermes lunastust kuulutama. Kalypso ehmatas teda nähes, pidi aga jumalate käsku kuulma ja lubas, kui ka raske südamega, Odyseust kodumaale minna lasta. Odyseus sai kirwe, kellega ta metsas puid wõis raiuda ja enesele sõiduriista ehitada. Koguni uus jõud tuli waprast mehe käte sisse, nii et ta nelja päewaga tööd lõpetas. Kui Kalypso temale sööki ja jooki oli annud, purjutas Odyseus wäikse parwega saarelt ära.

Seitsekümmend päewa läks sõit õnnelikult edasi. Juba filmas Odyseus kaugele Scheria saare mägesid, kui Poseidon, kes praegu Athiopia maalt tagasi tuli, Odyseust nägi ja kange torni tõstis. Suures hirmus seisis Odyseus laewukese peal ja kiitis neid õnnelikuks, kes werises wõitlemises Troja linna all surma leidnud. Korraga lõi suur laene üle ta pea ja wiskas sõiduriista ümber. Laene wiis Odyseuse kaugele eemale, kus ta wee alla langes. Ometi peastis ta ennast pea weest wälja, sülitas soolase mereweet suust ja raputas märga pead. Suureks õnneks sai ta pea sõiduriista jälle kätte. Nõnda ajasivad tuuled teda sinna ja tänna. Merejumal Leukothea halastas ses hädas tema peale ja andis talle ühe näuwarju selle käsuga, et ta selle enesele käte alla seub, raske kuue aga seljast ära wiskab. Waewalt oli Odyseus seda teinud, kui suur laene ta sõiduriista täieste ära purustas. Ta sai ühe palgi kätte. Et tall jumala kingitus oli, jäi ta laenete peale. Kaks ööd ja kaks päewa wältas maru. Siis jäi ilm jälle wäikseks. Odyseus oli uueste Scheria saare ligidale jõudnud. Saare ümber oli aga palju kiwirinkusid, kelle terawad otsad wist Odyseuse ära oleksiwad purustanud, kui ta mitte õigel ajal ühe kalju ümbert finni ei oleks saanud hakata. Suureks õnneks nägi ta enese ligidal ühe jõe suu. Wiimast jõudu kokku wõttes ojus ta sinna ja sai õnnelikult maale. Nüüd wiskas ta näuwarju jumalale meresse tagasi, tegi enesele põõsasest sammaldest ja lehtedest aseme ja heitis sinna peale puhkama. Pea uinus ta magusaste magama.

7. Phäaklasea.

Echeria saarel elas kaupleja Phäaki rahwas, kelle üle kaskümmend kuningat walitsesiwad; kõige ülem kuningas oli aga waper Alkinous. Sell oli tütar, nimega Nausikaa, kes wäga usin neitsi oli. Ta tahtis homniku wendade riidid pesta, laskis eeslid wantri ette panna, istus feltsilistega wantris ja sõitis selle jõe äärde, kus Odysseus maale oli tulnud. Tüdrukud paniwad pesu neljanurgaliste, weega täidetud aukude sisse, wirutasiwad seal sees ja lautasiwad siis walge liiwa peale kuiwama. Selle peale läksiwad nad ojuma ja wõidsiwad endid siis kalli õliga. Wiimaks hakkasiwad nad palli wiskama. Tuba tahtsiwad nad koju minna, kui Nausikaa weel korra palli sõbra kätte wiskas; see aga ei püüdnud kinni, nii et pall wette kukkus. Seda nähes tõstsiwad tüdrukud waju kisa, mis Odysseuse üles äratas. Ta tuli paljalt, nagu ta oli, põesjast wälja. Kõik tüdrukud põgenesiwad teda nähes ära, üffi Nausikaa mitte, kell Pallas Athene julgust andis wõera kõnet pealt kuulda. See kõneles oma õnnetust ja palus tükk riidet, et oma keha katta. Nausikaa käskis sõbraid julged olla ja laskis Odysseusele riideid ja wõidmise õli anda. Röömsa meelega läks nüüd Odysseus, kuna tüdrukud eemale ruttasiwad, jõffe ojuma ja kui ta enese mere muast puhtaks oli pesnud, wõidis ta keha õliga ja pani riided selga. Endine wijets wõeras seisis nüüd nooruse jõuus ja ilus tüdrukute ees, kes imestledes ta peale waatasiwad. Kui Odysseus sõõnud ja joonud oli, läks ta tüdrukutega linna ligi; Nausikaa jooksis ometi ees, sest et ta häbenes wõera mehega käia.

Athene ise näitas ühe tüdruku näul weekruusiga Odysseusele teed kuninga lossi, kus kõik kullast ja hõbedast säras. Odysseus läks kuninga abikaasa juurde ja palus ta põlwele ümbert kinni hakates, et ta teda lahkestest wastu wõtaks. Enne weel kui Odysseus kuninga abikaasa käest wastust sai, astus kuningas ise Odysseuse juurde ja wiis ta kalli istme peale istuma. Seft saadik auustati Odysseust nagu würsti ja ta wõis kuninga lossis nõndasama elada, nagu oleks see ta oma olnud.

Wõera auuks mängiti mängisid ja peeti röömsaid pidusid. Pidusid ajal tuli laulik, kes laulis Troja sõjast, puuhobusest ja Odysseuse tarkusest. Keegi ei aimanud, et waper mees ise sell filmapilgul nende juures oli. Kui teda paluti, et ta koosole-

jatele ka midagi kõneleks, jutustas ta kõik, mis temale Troja langemisest saadik kuni selle päevani juhtunud, mill ta Phäaklaste juurde jõudis. Zineftledes kuulasiwad koosolejad ta kõnet ja kui ta jutustust lõpetas, jäiwad kõik tüüks ajaks wait. Wiimaks tõusis Alkinous püsti ja ütles: „Snn sulle, kõige auusam wõeras, kes iial mu majas käinud; et sa minu juurde tulnud, loodan ma, et sa enam õigelt teelt ära ei eksi, waid pea koju jõuad. Laewadest ega sõudjatest ei ole meil puudust. Aga enne tahame meie sulle kingitusi tuua. Kenas firstus on kallid riided, peale selle veel kuldkarikad, ja mitmed muud asjad. Sinna juurde pangu meist igamees veel ühe kolmejala. Ja kui meie selle peale Zeusile oleme ohwerdanud, wõid sa rahuga koju minna.“

See kõne oli kõigi wärstide ja koosolejate meele pärast. Teisel hommikul wiisiwad Phäaklased kingitused laewa peale, kus Alkinous nad ise kõik penkide alla paigale pani, et nad sõudjatel tüüks ees ei oleks. Selle peale peeti kuninga lossis suur lahkmise pidu ja ohwerdati Zeusile kõige paremaid hãrgi.

Kenaste oli laew wälja ehitatud ja Odysseuse jaoks kannid istmed tehtud. Sõna lausumata läks Odysseus sisse ja heitis siis maha magama. Kõrmeeste ruttas laew edasi, nagu wanfer nelja tãfuga üle nurme; oli, nagu teaks sõiduriist, et ta meest kannab, kes tarkuse poolest taewaliste sarnane ja kes enam hãda kannatanud, kui keegi muu surelik.

8. K o j u m i n e f.

Kui koidutãht taewas paistis ja päewa kummutus, jõudis laew juba Ithaka saare juurde ja sai peagi lahese, mis merejumala Phorkosele oli pühendatud. Kaks maanina ulatasiwad mõlemil pool küljes kaugele meresse, mis läbi siin laewadel kindel sadam oli. Kannas oli suur õlipuu ja selle kõrwas kena koobas, kelle sügawa pimeduse sees mere neiud eluaset pidasiwad. Siin oliwad mitmed kiwiriistad, kelle sees mesilased met tegiwad; ka kiwi-telgi oli nõha, kell purpurilõimed peal, mis mereneiud imeilusaks kangaks kudusiwad. Kaks hallikat jooksiwad koopast läbi; koopas enesel oli aga kaks suud, üks inimeste, teine mereneiude jaoks.

Selle koopa juures läksiwad Phäaklased maale, kandsiwad

magaja Odysseuse laewast wälja, paniwad tasakeste õlipuun alla maha, tõiwad kingitused laewast ära ja paniwad ta kõrwa. Odysseust unest üles äratada ei julgenud nad mitte.

Kui Odysseus unest üles ärkas, arwas ta, et Phäaklased teda petnud ja wõerasse randa wiinud, sest Athene oli kõik kohad paksu udu sisse pannud, nii et Odysseus oma kodumaad ära ei tunnud. Pea aga kadus udu ära ja nüüd nägi Odysseus rõõmuga oma kallist kodupaika. Waranduse kandis ta koopasse warjule Pallas Athene nõuu peale, kes talle nüüd teada andis, kudas ta uhkid kofilasti wõis nuhelda. Kõige esmalt pidi ta seakarjatse Eumaiose juurde minema, kes kõigist orjadest kõige rohkem tema poole hoidis. Et keegi Odysseust ei tunneks, moondas Athene ta waeseks, wanaks kerjajaks, pani talle ilusate riiete asemel wanad riide-narakad selga ja sandikoti kaela. Sell kombel läks Odysseus ustawa seakarjatse Eumaiose juure.

Eumaios istus parajaste ja lõikas enesele härjanahast taldu. Wõerast nähes jättis ta töö pooleli ja wiis wõera oma majasse, kus ta temale pörsa liha süüa andis, sest et ta raswased nuumsead linna kofilastele pidi saatma. Tutt juhtus Odysseuse peale. Kerjaja wandus Zeust juures, et Odysseus pea tagasi tulla ja kurjategijatele kõik kurja kätte maksta. Eumaios ei tahtnud seda ometi uskuda, waid arwas, et tema peremees ammu juba kalade roaks saanud. „Ära seda usu,“ ütles Odysseus, „ma wannun sulle sinu laua ja Odysseuse kolde juures, et enne kui see kuu möödas, ta tagasi on ja kurjategijaid nuhtleb!“

Teisel päewal tuli Telemachus teelt salaja tagasi, sest kofilased waritseiwad teda. Enne kui ta ema silma ette astus, läks ta ustawa seakarjatse juurde, kes teda nagu isa oma poega wastu wõttis. Nuupakklikult tõusis Odysseus poja eest üles, aga Telemachus ütles lahkest: „Jää istuma, wanake, küll ma enesele ka kuskil istumise koha leian.“ — Eumaios aga ruttas Penelopele kuulutama, et poeg õnnelikult tagasi tulnud. Nüüd rääkis Pallas Athene Odysseusele südamesse: „Anna enast pojale tunda!“ Pallas Athene puutus kepiga Odysseuse külge, kes sedamaid uhkes riides täies mehe jõuus poja ees seisis. Telemachus pidas isa jumalaks. „Ei, ma ei ole mitte jumal,“ wastas Odysseus, „mina olen sinu isa, kelle pärast sina ülemeeliste meeste poolt palju meelegaigust kannatad.“ Alles siis

kui Odysseus selgeste ära seletas, et moondamine Pallas Athene töö on, jäi Telemachus uskuma, ja hakkas, rõõmupisarad silmas, kaua taga igatsetud isa kaela ümbert finni. Suure rutuga jutustas Odysseus nüüd lühidalt oma elulugu ja andis kättemaksmise nõuu pojale teada. Kerjaja näul tahtis Odysseus linna minna ja kõik kosilaste teutust ja pahandust rahulikult wälja kannatada. Telemachuselt nõudis ta, et see wagusi pealt waatab ja kõik enesega sündida lasseb. Telemachus pidi salaja kõik sõjariistad tuast wälja kandma ja üksi enese ja Odysseuse jauks mõgedad, piigid ja kilbid maha jätma. Keegi, ka mitte Penelope, ei tohtinud seda nõuu teada saada.

9. Kosilased.

Kui kõik maha oli räägitud, läks Telemachus linna kuningliffu kotta tagasi. Teda nähes saiwad kosilased wäga wihaseks, et ta nende käest ära oli peasenud, sest nad kippusiwad ta elu kallale.

Enne weel kui Eumaios linnast tagasi tuli, oli Odysseus jälle kerjajaks muudetud. Sea-karjane tegi wõerale pehme aseme ja läks temaga teisel hommikul linna. Tuba tee peal kuulis Odysseus sõimusõnu kiteskarjatsse Melantheuse käest, kes kosilaste poole hoidis ja neile priiskamiseks ja prassiimiseks kitesid linna wiis. Kui ta Eumaoist ja Odysseust nägi, hüüdis ta: „Tõeste, see on õige, üks lontrus kõnnib teisega! Mlati juhatawad jumalad ühesugused kofku! Mis häda full on, seakarjane, et sa jelle sõbja, jelle taldriku noolja, jelle kerjaja linna wiid, kes õlasid wastu ust mühtides palutefi palub? Kui ta lautade puhastajaks kõlblilik oleks, wõiks ta piima juua ja säärite peale raswa kaswatada, aga maatöö peale ei ole tall tahtmist; ta korjab ennem täitmata kõhule toitu. Odysseuse kuninglikus kojäs saawad kosilased teda istmetega wiskama ja ta küljelund puruks lööma!“

Niisugusid ja mitmeid muid sõimusõnu kuulas Odysseus wagusi pealt. Kiteskarjane Melantheus ruttas nende ees linna poole ja nad sammusiwad pikkamisi järele. Maja ükse ees sõnniku huniku otjas oli Odysseuse koer, kellest nüüd wanaduse pärast keegi enam lugu ei pidanud, ehk ta küll enne wäga ustaw majawalwaja oli olnud. Koer tundis sedamaid peremehe ära

ja lipitfes saba, aga ei jõudnud nõrkufe pärast ometi mitte tema juurde minna. Odysseusel tungisivad pisarad filma. Koer aga langes, otse kui oleks ta peremehe tagasitulekut äraoodata tahtnud, furnult maha.

Nüüd istus Odysseus kuninglikku kotta. Kui ta Telemachufe käest toitu oli saanud, palus ta korra järele kosilaste käest andid, kes temale ka neid andsiwad; üksnes kõige toredam, Antinous, saatis ta sõimusõnadega tagasi ja wiskas temale istmega õla pihta. Sõna lausumata kannatas Odysseus kõik ära. Pea selle peale tuli teine kerjaja, nimega Iros, tupp, kes enne juba mõnda korda kosilaste juures oli käinud. Selle meel sai pahafeks, kui ta teise kerjaja ees nägi; ta tõukas Odysseuse eest ära ja ähwardas teda rusikaga. „Laske kerjajad wõidelda,“ hüüdsiwad kosilased, „sest saab kena nali!“ Odysseus oli sedamaid walmis. Kui ta oma käed paljaks tegi, paniwad kõik ta tugewaid kehaliikmid imeks. Pea oli wõitlemine lõpenud, sest Odysseus lõi Irosele kõrwa taha kaela pihta, nõnda et kondid katti läksiwad ja wereoja suust wälja purskas. Siis wedas ta Irose õuue ja pani ta sinna müüri najale maha.

Kui õhtu kätte jõudis, pandi suures tuas tuled põlema. Kosilased tuliwad mängimiselt tagasi ja hakkasiwad endid uueste nuumama. Odysseus läks uueste nende juurde ja kerjas andisid. Jällegi pidi ta mõnda sõimusõna kuulma, iseäranis Antinouse käest, kell kerjaja koguni wastu meelt oli. Wiimaks läksiwad mehed ometi puhkama. Nüüd astus Penelope tüdurukutega ama tuast wälja, sest ta oli ustawa Eumaiose käest kuulda saanud, et üks wõeras kerjaja sinna tulnud, kes palju Odysseusest teada kõneleda. Kerjajale wanakesele anti iste ja ta jutustas nüüd, et ta Kreta saarel sündinud, Troja linna all sõdinud ja ka Odysseust näinud olla, kellest ta teada, et ta Ihesprotlaste maal olla ja pea koju tagasi tulla.

Wõeras jutustas nõnda tõsiselt, et Penelope ta juttu uskuma jäi ja oma majatallitajale Eurhkleiale käsku andis, kerjaja jalgu pesta. Eurhkleia tõi sedamaid wanni ja walas wet sisse, kus juures ta süda ometi natuke rahutumaks läks, sest wõera nägu oli talle tutaw. Kui ta aga wanni wõera jalgade alla pani ja wõera jala küljes tuttawa armi nägi, kohkus ta nõnda ära, et ta wanni ümber lükkas. Penelope

oli juba wälja läinud ja ei näinud seda mitte. Odysseus andis rõõmsale majatallitajale kôwa käsku, wait olla.

Kui Telemachus sõjariistad ära oli toonud, mäsšis Odysseus ennast härjanaha sisse ja heitis maha puhkama, aga und ei tulnud ta silmi.

10. Kättemaksmine.

Teisel hommikul tulivad kofilased tagasi ja hakkasivad weel sõgedam priiskama ja prassima kui muidu, ilma et kellegist õnnetuse kuulutajast märgist tähele oleksivad pannud.

Penelope oli kofilasi sell päewal wõitlema kutsunud ja wõitja oma meheks wastu wõtta lubanud. Ta oli kasküm-mend kirwest ühe teise taha pannud ja kofilasi Odysseuse ambu kätte wõtta ja noolega kõige kaheteistkümmne kirwe filmast läbi lasta käskinud. Kofilased katsusivad wibu winna tõmata, aga kellegil ei olnud nõnda palju jõudu. See pahandas neid ja nad ütlesivad: „Sätame selle asja homseks!“ Odysseus palus ometi alandlikult, et nad ambu korraks ka tema kätte annaksivad. Kofilased naersivad ja saiwad kerjaja suure julguse üle pahaseks. Telemachus andis ambu Odysseuse kätte. Odysseus waatas filmapilgul tuttamat ambu, tõmbas weu winna — ja sedamaid lendas nool läbi kirweste filmade, ilma et üheainsa külge oleks puutunud.

Nüüd oli ka ferd Telemachuse käes. Odysseuse märgi peale pani ta mõega wõõle, astus isa juurde ja mõlemad läksivad nüüd ukse peale. Siin hüüdis Odysseus walju healega: „Üks wõiduwõitlemine on lõpnud, aga teine tuleb weel. Nüüd wõtan ma enesele märgi, kelle pihta weel ükski kätt ei ole lastanud!“ Waewalt oli ta seda ütelnud, kui ta nool juba Antinouse kõrisse lendas; see langes seliti ja tõukas toidulaua ümber. Weel arwasivad kofilased, et nool kogemata lahti peasnud, aga Odysseus hüüdis wihase healega: „Dot, teie koerad! Teie arwate, et ma uialgi koju tagasi ei tule, sellepärast olete mu wära priiskanud ja prassinud. Nüüd aga tuleb kättemaksmine!“

Selle aja sees oliwad ka ustaw sea- ja weistekarjane sõjariistad kätte wõtnud ja tungisivad kofilaste kallale. Need põgenesivad laudade ja penkide taha warjule. Eurymachus,

üks Ithaka suuremaist meestest, hüüdis: „Meie anname sulle kõik tagasi, Odysseus, aga jäta meid elusse!“ Baewalt oli ta need sõnad rääkinud, kui juba nool ta elule otsa tegi. Ka Telemachus mõistis hästi märki lasta. Üks furnukeha langes teise järele maha. Aga nüüd astus kitskarjane Melantheus sisse ja tõi kofilastele sõjariistu. Kofilased hakkasivad meeleärabeitmisega wõitlema. Nad wiskasivad oma ojad küll Odysseuse poole, aga Athene warjas teda, nii et ükski pihta ei läinud. Teist korda läks Melantheus sõjariistu tooma, aga sea- ja weistekarjane ruttasivad ta järele, sidusivad ta käed ja jalad selja peale ja riputasivad ta katusse alla ülesse. Siis läksivad nad uueste tупpa ja aitasivad wiimseid kofilasi tappa.

Kui see oli sündinud, kutsuti majatallitaja Eurycleia tупpa. See hakkas furnute hunikuid nähes õiskama, aga Odysseus waigistas teda ja ütles: „Rõõmusta ennast waimus, ja ära õiska mitte, sest see on patt, kui keegi tapetud inimeste üle õiskab.“ Siis lastis ta kõigi nende tüdrukute nimesid nimetada, kes kofilaste poole hoidnud. Nende hulk oli kaksteistkümmend. Kõik poodi üles.

Nüüd wedasivad Odysseus ja Telemachus furnud tuast wälja, majatallitaja pesi were ära ja Odysseus suitsetas weewliga. Penelope magas weel ja ei teadnud mitte, mis selle aja sees majas sündinud. Eurycleia läks nüüd ta järele ja kutsus ta sinna tупpa, kus kofilased surma leidnud. Täies mehe jõuus ja auus seisis siin Odysseus ta ees. Mõlemad langesivad rõõmu pärast ühe teise kaela ümber.

Meljas järk.

Tähtsamad Persia walitsejad.

Ayruš, Kambyšes, Darius.

I. Ayruš.

1. Kappsepli.

Kuulsate meeste sündimisest ja üleskasvatamisest kõnelewad wanad jutud mõndagi imelugu, otsekui oleks taewa wägi inimestele selle läbi teada anda tahtnud, et neist edaspidi suured mehed peawad saama.

Meda wiimne kuningas Astyages nägi korra unes, et tema tütre Mandane sülest puu wälja kaswis, mis terme Asia maa ja tema enese ära warjas. Ta kutsus kõik unenäuseletajad kokku ja jutustas neile imelist unenägu. Unenäuseletajad kostiwad, et Mandane poja sünnitada, kes Asia walitsejaks saada ja keda temalgi olla tarwis kartata. Selle üle ehmatas kuningas. Et unenägu täide ei lähäks, jaatis ta tütre kuninglikust kojast ära wälksesse Persise maakonda. Siin pani ta tütre Perslasele, nimega Kambyšes, mehele, kellest tall midagi kartata ei olnud. Nasta pärast sai Mandane poja, kellele nimi Kores ehk Ayruš, s. o. päike pandi. Kuningas, kes uueste tütrepoja wõimusest ja wäest unes nägi, hakkas ikka enam ja enam kartama. Ta lastis lapse wane mate juurest ära tuua ja andis selle käsuga oma teenri Harpaguse kätte, et Harpagus teda mägede peale wiiks ja seal nalga ära surra lasteks. Harpagus wõttis lapse, läks ära ja nuttis. Tema jüda ei kannud last surmata. Dmeti kartis ta kuniinga wiha ja sellepärast jättis ta käsu täitmise ühe karjatse hooleks. Ka karjane ei wõinud last surmasuhu wiia. Ta läks lapsega koju ja andis naise kätte, kelle laps praegu ära oli surnud. Nad paniwad surnud lapsele Ayrušuse ilusad riided selga ja wiisiwad tema asemel mägede otsa. Kolme päewa pärast läks karjane linna ja ütles Harpagusele: „Nüüd wõin ma sulle poisi surnukaha näidata!“ Harpagus jaatis oma

ustawa sõariistade kandja järele vaatama ja laskis — karjatse poja maha matta.

Kyrus kaswis karjatse juures tenaks poisiks. Rõõmsaste nagu tallele kargas ja mängis ta teiste lastega. Keegi ei aimanud, et temast ükskord terve Ufia maa walitseja saab. Ta oli kõikide meelest kallis, sest et ta terane ja tark oli. Mängimise ajal pidi ta ikka teiste mängijate kuningas olema. Ükskord mängis ühe rikka, suurtsugu Meedlase poeg nendega ühes. Kyrus, kes jälle „kuningaks“ oli walitud, seadis igauhe oma koha peale. Suurtsugu mehe poeg ei tahtnud aga karjatse sõna kuulda, waid hakkas wastu. Wäike kuningas ei mõistnud nalja: ta laskis teised wastuhakkaja kinni wõtta ja andis süüdlasele piitsa. See läks rutuga isale kaebama, mis Kyrus temale teinud. Poiss ei ütelnud ometi mitte „Kyrus“ (sest seda nime ei kannud Kyrus sell ajal mitte), waid „Asthagese weisse karjatse poeg.“ Poisi isa läks pojaga Asthagese juurde ja ütles: „Sind kuningas, waata, mis sinu sulase karjatse poeg meile on teinud!“ Seda üteldes näitas ta kuningale poisi selga.

Asthagas lubas seda poisfi, kes suure mehe poega peksnud, nuhelda laska. Ta kutsus sedamaid karjatse Kyrusega enese ette. „Kudas sa julgesid“, ütles kuningas Kyrusele, „selle mehe poega nõnda teutada, kes minu juures suure auu sees?“ — „Sind“, kostis Kyrus ilma kartmata, „see on üksnes oma teenitud palka saanud. Poisfid oliwad mind oma kuningaks walinud. Kõik teised tegiwad, mis mina nõudsin; see aga oli sõna kuulmata ja hakkas wastu. Selle eest on ta nuhtlust saanud. Olen ma pahaste teinud, siis olen ma walmis süüd kandma!“

Poisi teust ja moest hakkas kuningas sedamaid arwama, et poiss mitte orja poeg ei wõi olla. Palju ennem wõis teda igamees wüsti pojaks pidada. Poisi wanadus läks Mandane poja wanadusega ühte. „Kas see mitte minu tütre poeg ei ole?“ mõtles Asthages iseeneses. „Kelle käest oled sa selle poisfi saanud?“ küsis kuningas selle peale karjatse käest. Hirwuga tunnistas karjane kõik üles. Seda kuuldes jai kuningas Harpaguse peale wihaseks ja käskis teda sedamaid enese ette kutsuda. Kui Harpagus sisse astus, tegi kuningas rõõmsa näu ja ütles: „Ütle mulle,

armas Harpagus, mis surma on mu tütre poeg surnud, keda ma sinu kätte andsin?" Harpagus kohkus ja sai weiste karjast nähes sedamaid aru, et kuningal kõik lugu teada on. Sellepärast tunnistas ta üles, et ta lapse selle käsuga karjatse kätte annud, et karjane teda surmaks. Asthages katsus wiha warjul hoida ja tegi, nagu oleks ta selle üle wäga rõõmus, et poisil alles elus. „Ma teen rõõmupidu,“ ütles ta Harpagusele, „ja sina pead minuga lauas istuma. Enne aga saada oma poeg siia Kyrusega mängima.“

Harpagus rõõmustas ennast selle üle ja saatis oma ainukesse poja Asthagese juurde. Asthages wõttis Harpaguse poja, tappis ta ära ja lõikas tükkideks katti; neist laskis ta muist keeta, muist küpsutada. Kui seatud ajal sööma aeg algas ja wõerad tuliwad, kanti kuninga ja teiste wõeraste ette lamba liha, Harpaguse ette aga Harpaguse poeg, ilma peata, jalgadeta ja käteta. Nad oliwad kõrwal ise kausi sees. Kui Harpagus kõhu täis oli söönud, küsis Asthages: „Kuda sööl su meele järel oli?“ „Wäga hästi“, wastas Harpagus rõõmsaste. „Kas sa tead ka, mis liha sa oled söönud?“ küsis Asthages edasi. Kuninga käenäitamise peale tõiwad teenrid kinni kaetud kausi, kus tapetud poisi pea, jalad ja käed sees oliwad. „Tunned sa neid?“ küsis Asthages hirwitades. Harpagus kahwatas ära, ta süda jookkis werd, aga ta ei tohtinud oma walu teistele mitte näidata. Nuttu pani ta meele kindlaks ja wastas: „Kõik on hea, mis kuningas teeb.“ Sündames aga mõtles ta, kudas hirmsale kuningale kurja kätte maksta.

Nüüd kutsus Asthages needsamad targad jälle enese juurde, kes ta unenägu ära oliwad seletanud. Nad waigistasiwad kuningat ja ütlesiwad: „Sinu unenägu, kuningas, on täide läinud, sest su tütrepoeg on kuningaks walitud. Hea, et ta üksnes mängimises kuningas olnud, sest nüüd ei saa ta teist korda enam kuningaks. Üks unenägu lähäb üheainsa forra täide.“

Asthages rõõmustas ennast, laskis Kyruse enese juurde tulla ja ütles: „Mu poeg, ma olen sulle suurt ülekohut teinud, sest et unenägu mind pettis, aga õnnelik juhtumine on sind ometi elus hoidnud. Nüüd mine rõõmsa meelega Persia maale; ma annan sulle saatjad ligi. Seal leiad sa koguni

teise isa ja ema kui karjane ja tema naine." Selle peale lastis Asthages Kyruse minna, kes kõik seda väga imeks pani, mis ta oli kuulnud.

2. Asthagese juures.

Kui Kyrus Kambyses majasse jõudis ja ennast tunda andis, oli wanemate rõõm ja inestlemine suur. Nad oliwad arwanud, et ta ammu juba surnud on. Kyrus wõis siamaalset elust waewalt nii palju jutustada kui wanemad kuulda tahtsiwad; ta kiitis armastusega kasu ema.

Asthages tahtis mõne aja pärast jälle Kyrust näha saada ja kutsus ta Mandanega enese juurde. Poiss oli Perslaste sõja elu-wiisis üles kaswatatud ja tegi suured filmad, kui ta kuninga majas kõik nii väga ehitatud nägi olevat. Kuninga uuled ja paled, otfaesine ja filmakulmud oliwad wärwitud. Kyrus jooksis tuppa astudes Asthagese juurde ja hüüdis ta kaela ümbert kiini hakates: „Oh kui ilus wanaisa mull on!“ — „Kas ta siis ilusam on kui sinu isa?“ küsis ema naeratades. „Perslaste hulgas on minu isa kõige ilusam“, wastas Kyrus, „aga Meedlaste hulgas wanaisa.“ — See wastus oli kuninga meele pärast; ta andis poisile rohked kingitused ja lastis teda alati lauas enese kõrwas istuda. Siin pani ta väga imeks, et laud otfast otsani toitu täis oli. „Wanaisa“, hüüdis ta, „sull on söömiseega väga palju waewa, kui sa kõiki toitused tahad maitseada!“ Asthages naeris ja ütles: „Kas siin parem ei ole kui teil Persia maal?“ — „Ma ei tea mitte“, kostis Kyrus, „aga meie kõhud saawad palju rutem ja palju kergema waewaga täis. Meil on liha ja leiba küllalt, kellega kõhtu täidame; aga kui palju tööd ja waewa on teil, enne kui nii kaugele jõuatel!“ Wanaisa luuga jagas Kyrus üle jäänud road teenritele ära; kõik saiwad midagi, üksnes mitte Sakas, wiinawalaja, kes kuninga meelest väga armas oli. „Miks sa temale midagi ei anna“ küsis kuningas naeratades, „ta on ju väga osaw wiina walama!“ „Seda wõin mina ka teha“, wastas Kyrus, „ja ei joo sull enne mitte poolt karikat tühaks!“ Selle peale wõttis ta karika, walas täis ja andis kuninga kätte. „Sina pead aga ise enne wiina maitsema“,

ütles wanaija. „Seda ei tee ma mitte“, vastas Kyrus, „sest wiinal on kihwt sees, seda olen ma hilja aegu teie joomapidul näinud. Mis kära seal oli! Kudas teie seal kisasite ja naersite! Saulikud laulsiwad nõnda, et heal ära, aga keegi ei kuulnud neid. Nii kaua kui teie istusite, hooplesite teie tugewad olla; kui teie aga püsti tõusite, ei jõudnud keegi käia. Teie ei teadnud enam, kes teie olite; sina kuningas mitte, et sa kuningas, teised mitte, et nemad alamad.“ — „Aga kui su isa joob“, ütles Asthages, „kas ta siis joobnuks ei jää?“ — „Ei iialgi!“ — „Mis ta teeb siis?“ — „Ta jänu kaub ära, muud midagi!“

Nende ja muude sarnaste kõnede ja wastuste pärast läks Kyrus Asthagese meelest väga armsaks. Ta lastis teda ratsa sõita, kinkis temale kõige ilusamad hobused, võttis ta jahi peale enesega kaasa ja wiitis ta aega, et Kyrus teda hästi armastaks. Ka Harpagus rõõmustas ennast Kyruse üle, aga koguni teise põhjuse pärast kui Asthages.

3. Kuningaks saamine.

Kyrus läks jälle Persia maale tagasi. Pea sai ta kõige tähtsamaks meheks terwel maal. Harpagus saatis temale salaja mitmesugusid kingitusi, et Kyrus tema nõuusse heidaks. Ühe korra saatis Harpagus Kyrusele jänese. „Lõika ta siis lõhki, kui keegi ei näe!“ ütles tooja. Kyrus tegi seda ja leidis imel's pannes lõhust kirja, kus Harpagus temale nõuu andis Perslasi Meda walitsuse alt lahti peasta ja Asthagesega sõdima hakata. See nõuu oli Kyruse meele pärast. Kiri käes, astus ta kokku tulnud rahwa hulka ja ütles: „Selle kirjaga on Asthages mind teie ülemaks nimetanud; ma annan teile käsku, et homme igamees sirbiga minu juurde tuleb.“ Perslased tegiwad nõnda, kudas ülem käskinud. Terwe päewa pidiwad nad rasket tööd tegema ja ohaka põldusid puhastama. Shtul andis Kyrus käsku teisel päewal uueste enese juurde tulla, aga pühapäewa riides. Kui rahwas teisel päewal koos oli, käskis ta neid pehme rohu peale maha istuda ja neile rohkeste kallist toitu ja wiina anda, nii et igamees nõnda palju süüa ja juua wõis kui ta tahtis.

„Armsad sõbrad,“ ütles Kyrus, „mis sugune päew on rohkem teie meele järel, eilne või tänane?“ „Mis fina küsid,“ hüüdsiwad kõik imestledes, „eila olime meie orjad, täna aga härrad!“ „Niisugused härrad peate teie ikka olema,“ kõneles Kyrus edasi, „kui teie Medlaste ikke oma kaelast ära wiskate; orjad aga, nagu eila nii kaua kui Asthages teie walitseja on. Hea küll, tulge mu järele ja teie peate wabaks saama!“

Perslased ei olnud ammugi enam Medlaste walju walitussega rahul ja sellepärast oli Kyruse nõuu üsna nende meele järel. Nad lõiwad endid Asthagesest lahti ja walitsiwad Kyruse kuningaks. Nii pea kui Asthages sest teadust sai, saatis ta Harpaguse suure sõjawäega nende vastu. Harpagusel oli nüüd kättemaksmise tund tulnud; ta läks kõige oma sõjawäega Kyruse sõjawäe hulka. Kuningas sai hirmus wihaseks ja lastis kõik unenäuseletajad risti lüüa. Ta ise tõttas teise sõjawäega Kyruse vastu. Pasargadäs (Persopolises) tõusis wõitlemine; Asthages sai löödud ja wangi wõetud. Kyrus oli wana-isa vastu väga armuline ja jättis ta surmani enese juurde. Nõnda sai Kyrus Meda walitsejaks.

Ümber kandused rahwad, iseäranis Armenlased, kes Medlastele maksusid maksnud, ei arwanud neid Kyrusele mitte tarwis olewat maksta. Kyrus tungis sõjawäega Armenia maale ja wõttis kõik kuninga perekonna wangi, lastis ometi sedamaid jälle lahti, et waenlastest enesele sõpru teha. Armenlaste abiga sundis Kyrus kõik naabrirahwad enese alla heitma.

4. Krösus ja Solon.

Sell ajal walitses Wäike Asia maal Lydia riigis kuulus kuningas Krösus, kes Asthagese kälimees oli. Kõik Gese Asia oli kunni Galyfi jõeni, mis Persia piir oli, tema käes. Ta oli väga rikas, mispärast teda kõige õnnelikumaks inimeseks maailmas peeti. Üks kord tuli tark Greeka mees Solon tema juurde. Sellele näitas ta kõik oma rikkust ja wara ja küsis siis: „Ütle mulle, Solon, sa oled ju maailmas palju näinud, keda pead sa surelikkude hulgas kõige õnnelikumaks inimeseks?“ — „Athenä kodanikku Tellust,“

wastas Solon. Krösus pani imeks, et liht kodanikkude künin-
gast õnnelikumaks peeti ja küsis paha meelega: „Mis pärast
pead sa seda inimest kõige õnnelikumaks?“ „See Tellus elas
Athenas,“ kostis Solon, „tall oliwad head lapsed ja ta sai
lapsi lapsi näha. Ta ise oli auus mees; igamees pidas
temast palju lugu. Ta sai omaga läbi, elas õnnelikult ja
furi wanas eas lahingis isamaa eest wõideldes. Sinna rah-
was pani tema mälestuseks auusamba üles.“ — „Aga keda
pead sa tema järel kõige õnnelikumaks. „Kaht Greeka noort
meest, Kleobist ja Bitoni,“ oli wastus. Nad oliwad
wennad, ja väga tugewa jõuga. Mõlewad saiwad forra
awalikus wõitlemise mängis wõidu. Nende ema oli templis
preestriks. Ühel pühäl pidi ema templisse sõitma, aga härjad
ei tulnud õigel ajal koju. Pojad ei pidanud pikka nõuu,
hakkasiwad ise wankri külge finni ja wiisiwad ema templisse.
Ta kui rahwas imestledes seda pealt waatas, mehed noorte
meeste jõudu ja woorust kiitsiwad, naised ema niisuguste
poegade pärast õnnelikuks nimetasiwad, sai ema süda liigu-
tatud. Kõõmsaste läks ta poegadega templisse, heitis jumala
kuju ette maha ja palus, et jumal lastele seda annaks, mis
neile kõige parem on. Palujad noored mehed jäiwad wäsi-
muse pärast magama ja ei ärkanudki enam üles. Greeklased
aga paniwad nende mälestuseks auusambad püsti.

„Pead sa minu õnne nii wäikseks,“ ütles Krösus paha
meelega, „et sa mind mitte liht kodanikkudele kõrwagi ei
pane?“ Solon wastas: „Oh Krösus! Sagedaste on waene
mees palju õnnelikum kui rikas. Peale selle pea ikka meeles,
et inimese elu seitsekümmend aastat kestab ja et selle aja sees
mõndagi ennast wõib muuta. Kedagi ei wõi enne surma
õnnelikuks kiita!“

Soloni kõne ei olnud Krösuse meele pärast, kes temaga
sellepärast enam rääkida ei tahtnud, waid teda enese juurest ära
minna laskis. Liig pea pidi ta aga tunda saama, et Solon
tõtt oli kõneleunud. Ta poeg leidis jahi peal surma. Tall
jõi küll teine weel järele, aga see oli kurt ja tumm. Weel
juurem õnnetus pidi ta peale Kyruse läbi tulema, kelle wastu
ta sõtta tahtis minna. Enne kui ta teele läks, saatis ta
saadikud Greeka maale Delphi linna. Seal oli Apolloni
tempel, kus preestrid tulewikkude ette kuulutasiwad. Krösus

saatis neile kuld-riistu ja muid kallid kingitusi ja lastis küsida, kudas lugu sõjaga minna. Temale vastati: „Kui Krösus üle Galgse läheb, siis teeb ta suurele riigile otsa.“

Selle suure riigi arvas Krösus Khruse riigi olevat, kelle vastu ta müüd rõõmsa lootusega sõtta läks. Hirmus oli võitlemine. Dõ jõudis kätte, kumbki sõjavägi ei saanud võitu. Krösus läks pealinna Sardesesse tagasi ja lastis sõjamehed koju minna. Tall oli nõuu teisel aastal suurema sõjaväega Khruse kallale minna.

5. Khrus ja Krösus.

Nii kaua ei tahtnud aga Khrus oodata. Baewalt oli Krösus Sardeses, kui ta oma suure sõjaväega juba linna väramate ette jõudis: Krösus sai löödud ja linn ära võetud. Kõik löödi maha, mis ette juhtus. Juba tahtis üks sõjamees Krösust tappa, keda ta ei tunnud, kui Krösuse poeg, kell hirm keelekõidiku lahti oli peastnud, waljuste hüüdis: „Mees, ära tapa mitte kuningat!“ Krösus võeti wangi ja wiidi Khruse ette. Khrus käs kis teda elawalt ära põletada. Sedamaid tehti puuriit üles, Krösus seuti kinni ja wiidi sinna otsa. Juba oli puuriit põlema süüdatud, kui Krösusel äkiste Greeka targa mehe sõnad meelde tulivad ja ta waljuste kõige rahwa kuuldes hüüdis: „Oh Solon, Solon, Solon!“

Khrus kuulis seda ja tahtis teada, keda Krösus appi hüüdis. Ta lastis jellepärast Krösuse puuriida otsast maha tuua ja küsida, mis sõna „Solon“ tähendada. Krösus oli natuke aega wait ja ütles siis: „See on ühe mehe nimi. Ma soowiksin, et iga walitseja temaga kõneleks, see on palju enam wäärt kui kõik maailma warandus!“ Selle peale jutustas ta, mis Solon temale ütelnud.

Khruse süda sai liigutatud. Ta mõtles, et ta ka inimene on ja maailmas midagi jäädaw ei ole. Ta kinkis Krösusele elu ja pidas teda seft saadik oma sõbraks ja nõuu-andjaks. Sunnetus oli Krösuse targemaks teinud. Kui Pers-lased Lydia pealinna riisusiwad, ütles ta Khrusele: „Kuningas, pean ma sulle sell filmapilgul oma mõttid awaldama wõi wait olema?“ Khrus käs kis teda julgeste ütelda, mis ta tahta. Krösus küsis selle peale Khruselt: „Mis suur rutt

sinu sõjameestel taga on?" Kyrus kostis: „Nad riisuvad sinu linna ja wiivad su waranduse ära.“ — Krösus wastas: „Mitte minu linna ega minu warandust ei riisu nad, waid sind ennast riisuvad nad.“

Kyrus jäi mõtlema ja käskis õnnetumat kuningat täielikult oma mõtteid awaldada. „Waata“, ütles Krösus, „rikkus ei ole sinu Perslasi weel mitte hukka ajanud. Kui aga warandus korra nende käes ja sina seda nende käest ära tahad wõtta, siis saavad nad wastu hakkama. Sellepärast pane iga wärawa juurde wahid, kes riisujate käest muist warandust selle käsuga ära wõtawad, et Zeusile kümnest ohwerdada. Müüd kuulewad nad ju käsku, pärast aga mitte.“

See kõne oli Kyruse meele pärast ja ta tegi sõbra nõuu järele. Siis ütles ta temale: „Palu enesele midagi; ma tahan su palwet täita!“ — „Saada Greeklaste ülemale jumalale minu köidikud,“ wastas Krösus, „ja lasse küsida, kas temal wiisiks on heategijaid petta.“ — Kyrus tegi nõnda, aga Delphi preestrid käskisiwad wastata, et nad Krösust mitte ei ole petnud. Suurele riigile olla ju ots tehtud; nad ei olla mitte öölnud, et Persia riigile ots saada tehtud.

6. Surn.

Sest saadik käis Krösus Kyrusega sõjas alati ligi. Kui kõik Asia rahwad alla oliwad heidetud, pidiwad wiimaks ka weel Greeklased, kes õhtu pool rannas elasiwad, Persia walitsuse wastu wõtma. Kyrus oli enne nendega sõbrust tahtnud teha, aga nad ei olnud seda wastu wõtnud, waid endid koguini Krösusega ühendada püüdnud. Seda kuuldes oli Kyrus neile järgmise loo jutustada lastnud: „Üks lord oli kalamees, see istus kaua kaldal ja wilistas, et kalad tansiksivad. Aga kalad ei tahtnud tulla. Müüd wõttis ta wõrgu ja püüdis nad kinni. Kui ta nad maale tõmbas ja nad ta ümber kargasiwad, ütles ta: „Jätke nüüd tantsimine järele, sest et teie enne minu pilli järele ei tantsinud.“ — Pea läks Greeklastega lugu nõndasama nagu kaladega. Kyrus saatis sõjawäe wälja, kes nad ära wõitis ja alla heitis. Ta ise aga läks Babyloni riigi kallale ja piiras Babyloni linna ümber. Linnal oliwad tugewad müürid ümber, nii et otsata raske

oli teda ära võtta. Mis Kyrusel ometi jõuga korda ei läinud, saatis ta nõunga korda. Pimedal ööl, kui Babylonis suurt pidu peeti, lastis Kyrus Euphrati jõe wee teisale jooksta. Selle läbi jäi wesi jões, mis linnast läbi jookkis, madalamaks, nii et sõjamehed wõoni wee sisse astudes linna müüri alt läbi linna tungiswad ja priiskaja linna rahwa peale hõlpsal wiisil wõimust saiwad. Nõnda sai Kyrus ühe ööga linna ja suure riigi kätte.

Aga ta ei olnud sellega weel mitte rahul. Teine pool Kaspia merd elas waene, aga tugew Massaget i rahwas. Ka neid pidi alla heidetama. Maa kuningana, nimega Tomyr is, tahtis lepitust teha, aga Kyrus ei wõtnud lepituse juttu kuuldagi. Wõites tungis ta nende maale, lõi Massagetlased ja wõttis Tomyri poja wangi. Meeleäraheitmises kutsus Tomyris nüüd kõik rahwa sõtta. Kyrus sai löödud ja langes ise wõitlemises. Wihane Tomyris lastis Kyruse pea otjast ära lüüa ja nende sõnadega were sisse kasta: „Nüüd joo enmast täis, täitmata wõeras!”

Mitmed teised kirjamehed jutustawad ometi, et Kyrus kodu rahus ära surnud. Weel kaua aega näidati Pafargadäs ta hauda.

II. Kambyses.

Kyruse järele sai Kambyses Persia kuningaks. See oli niisama lange sõjamees kui ta isagi. Nagu isa Asia maa oli ära wõitnud, nõnda tahtis poeg Afrika maad enese alla heita. Egiptuse maa pidi kõige esmalt ta walitsuse alla langema. Suure sõjawäega läks ta teele ja jõudis Innelikult Arabia liiwakõrbest läbi. Pelusiumis sai ta waenlaste sõjawäega kokku. Sõjawäe juhataja oli Egiptuse kuningas P s a m m e n i t ise. See sai löödud ja põgenes kõige sõjawäega kindla Memphise linna warjule. Selle wõidu olla Kambyses koguni iseäralikul wiisil saanud. Tema esimeste ridade meestel olnud kassid ligi; kui Egiptuse mehed nende ligi tulnud, wõtnud nad kassid kätte. Egiptuse sõjawägi ei olla Perslastele midagi teha julgenud, sest ta kartnud, et püha kassidele wiga wõiks teha.

Rambyhes saatis selle peale laewa Niluse jõge mööda ülesse ja lastes saadikuid Memphise linnalt nõuda, et ta alla heidaks. Esimeses vihas purustasivad Egiptlased laewa ära ja lõiwad mehed maha. Nüüd tungis Rambyhes linna kallale ja wõttis ta tormiga ära. Psammenit wõeti hulga juuremat sugu Egiptlastega wangi. Wihane wõitja tahtis oma suurt wõimust Psammenitele näidata, kelle ta alewisse wahi alla pani. Kõige esmalt saatis Rambyhes Psammeniti tütre mitme suurtlugu neitsiga kõige wiletsamas orjariides alewisse wet tooma. Neitsid nutsiwad, nende isad nutsiwad, üksnes Psammeniti silma ei tulnud pisaraid; ta istus ja waatas sõna lausumata maha. Selle peale saatis Rambyhes 2000 noort meest, Psammeniti poeg kõige ees, kõigil köied kaelas, isade silma alt mööda hukkamise paiga peale. Uueste oli igal pool nuttu ja häda kaebamist kuulda; üksnes Psammenit jäi wait ja ei walanud pisaraid. Kui hulka mõistetud noored mehed mööda oliwad läinud, tuli üks wanamees, kes enne wäga rikas ja kuninga sõber olnud, nüüd aga waesuse sisse langenud, kerjates sealt mööda. Kui Psammenit seda sõbra nägi, hakkas ta waljuste nutma ja hüüdis teda nime järel. Rambyhes pani imeks, et ta wana meest nähes nuttis, tüdart ja poega nähes aga mitte filmawet ei walanud, ja küsis, mis see tähendada. „Sõbra õnnetuse jauks, kes kerjajaks jäänud,“ kostis Psammenit, „oli mu filmadel weel pisaraid; mu oma õnnetus on aga nii suur, et ma selle üle mitte nutta ei wõi.“ Need sõnad liigutasiwad Rambyhese südant. Ta käskis Psammeniti poja elusse jätta, aga see oli juba hilja, sest ta oli kõige esmalt ära hukatud. Wangi wõetud isa jättis kuningas enese juurde ja oli ta wastu sõbralik. Kui ta aga aru sai, et Psammenit Egiptlasi Perelaste mastu mäsama ajas, lastis ta teda ära tappa.

Nõnda tegi Rambyhes 525 e. K. Warao troonile otja ja muutis Egiptuse maa Persia maakonnaks.

Egiptuse maa allahetmise järele wõttis Rambyhes nõuuks Aethiopia maad ära wõita, kelle rikkusest ta imeasju oli kuulnud. Ta saatis enne saadikud maad läbi waatama, ka Aethiopia kuningalt küsima, kas ta Rambyhese sõbraks ei taha saada? Aethiopia kuningas sai kawalusest aru ja andis Persia saadikutele ambu nende sõnadega: „Kui nad selle ambu niisama

fergeste nagu meie winna wõitvad tõmmata, siis tulgu nad; kui mitte, tänagu jumalaid, et Æthiopia rahwal mitte meelde ei ole tulnud nende wastu sõtta minna."

See wastus wihastas Rambysest. Ilma et ta sõjawäele enne moona oleks muretšenud, läks ta teele. Kui ta Thebä oli jõudnud, saatis ta sõjawäest 50,000 meest Ammoni wastu, et seda orjaks teha. Suurema hulga sõjawäega ruttas ta kõrbedest läbi edasi. Veel ei olnud kolmas jagu teed ära käidud, kui kõik moon otsa lõppes. Siiski ei mõtelnud Rambyses tagasimineku peale; ta lootis pea Æthiopia rahwa juurde jõudwat. Perslased tappiwad weuloomad ära, aga juba paari päewaga oli nende liha ära söödud. Nüüd hakkasiwad sõjamehed rohku sööma. Pea jõudsiwad nad suurde kõrbe, kus muud midagi ei olnud kui liiw. Siin algas inimese liha söömine. Iga kümnes mees tapeti ja söödi ära. Rambyses lõi kartma, et mehed wiimaks kõik üht teist ära sööwad; ta käs kis sellepärast ümber pöörda. Mõnda tuhat meest aga oliwad juba surma saanud.

Ra selle sõjawäe käsi käis wäga wiletsaste, kes Ammoni rahwa wastu läks. Teel tõusis ühel hommikul kange lõune tuul, mis otsata palju liiwa ülesse keerutas ja siis liiwa waha heites Perslased ära mattis.

Need õnnetused tegiwad walju meelega Rambyse veel wihasemaks. Wiha sees tegi ta mõnda hirmust tegu. Memphisesse tagasi jõudes leidis ta rahwa röömu pärast õiskawat. Uus apis (must härg neljamurgelise walga märgiga otsa peal) oli leitud ja wiidi walju õiskamisega läbi linna. Rambyses arwas, et rahwas tema õnnetuse pärast röömus on, las kis soldatid mõõkladega rahwa kallale minna ja preestrid piitsadega peksta. Ra waene jumal ei leidnud armu. Rambyses las kis ta enese ette tuua ja tappis ta mõõgaga ära.

Et õnnetust unustada hakkas ta kängeste jooma. Keegi ei wõinud tema ees enam julge olla. Korra tuli ta sõber P r e x a s p e s tema juurde. Sellelt küsis ta joo b n u d peaga, mis Perslased temast arwata. „Isand“, wastas P r e x a s p e s julgeste, „nad küdawad sind wäga. Dmeti arwawad nad, et sa liig palju wiina jood.“ — „So!“ hüüdis kuningas, „siis arwawad nad, et mu meel, mõistus enam selge ei ole? Hea küll, saame näha, kas neil õigus on wõi mitte. Pane tähele!

Kui ma sinu pojale, kes all õues seisab, noolega südamesse lasen, ei wõi Perlastel mitte õigust olla." Seda üteldes wõttis ta ambu kätte ja laskis. Preaspepe poeg langes; nool oli märki läinud. „Näed sa“, ütles Kambyse, „kas ma olen tõeste joobnud? Wõib weel paremat kütti olla?“ — „Ei“, ümises õnnetu isa, „jumal isegi ei oleks parem wõinud laska.“ — Oma wenna Smerdise, kellest ta paha und näinud, laskis ta ära tappa; õe, kes wenna surma pärast nuttis, lõi ta jalaga surnuks. Pahas tujus laskis ta sagedaste inimesi, kes midagi ei olnud teinud, elawalt maha matta.

Niisugused ja mitmed muud teud tegiwad ta rahwa meelest alwaks. Üks Medlane, minega Smerdis, kes enese Kambyse wenna ütles oliwat, hakkas Kambyse vastu ja nimetas ennast kuningaks. Kambyse tahtis Sufasse minna ja petjat karistada, langes aga hobuse selga astudes oma mõega otsa, kelle haaw ta elule otsa tegi.

III. Darius.

Pärast Kambyse surma walitses Bale-Smerdis (Pseudo-Smerdis) seitse kuud. Ta oli rahwa vastu väga helde, lubas kolme aastased maksud maha jätta ja sõjateenistusest lahti peasta, et aga kuningas alati lossis warjul oli, arwas suurt sugu Perslane Dtanese, et lugu õige ei ole. Ta hakkas kuningat hoolega tähele panema ja leidis pea arwamise õige olewat. Kyrus oli targal Smerdisel mingisuguse süü pärast kõrwad peast ära lõigata lastnud. See oli Dtanesel väga hästi teada. Üks Dtanese tütar oli aga Smerdise abikaasa; selle käest sai kuningas selgeste kuulda, et kuningal kõrwu ei olla.

Selle peale heitsiwad seitse suurt sugu Perslast, kes seda ei sallinud, et Medlane nende kuningas on, ühte nõuusse, tungisiwad ühel päewal kuningat lossi ja tapsiwad Bale-Smerdise ära. Selle peale oliwad nad kahe wahel, kas nad rahwale kuningat anda ehk walitsust eneste wahel ära jagada. Hystaspepe poeg Darius oli kuningat poolt walimese poolt. Tema nõuu wõeti kuulda. Nad tegiwad eneste wahel maha, et see kuningaks saab, kelle hobune teisel hommikul, kui nad linna sõitsiwad, kõige esmalt hirnuh.

Dariusel oli tark tallipois; see wiis õhtu Dariuse täku määraga selle koha peale, kuhu teisel päeval kõik seitse koku pidivad minema. Hommiku wara astusiwad Perslased hobuste selga ja sõitsiwad linna wärawa ette, kus Dariuse täkk, kell mära meelde tuli, sedamaid hirnuma hakkas. Silmapilt hüppasiwad teised hobuste seljast maha ja teretasiwad Dariust kui kuningat.

Rambysele pika sõja ja Wale-Smerdise walitsuse läbi oli riigis palju asju hooletuse sisse jäetud. Dariuse esimene mure oli, kõik jälle õigele korrale seada. Siis jautas ta terve maa 20 maakonda ja kinnitas neile kindlad maksud. Pea aga kutsus suur mässamine Babyloni, kus rahwas ennast tema walitsuse alt lahti püüdis peasta. Darius läks sõjawäega Babyloni linna alla ja piiras linna ümber. Linn oli aga väga kindel ja ta rahwas naeris ümberpiiramise üle. Kui kuningas linna müüride taga paha meelega telgis istus ja ümberpiiramise juba järele tahtis jätta, astus korraga ta sõjawäe juhataja Zopyrus ta juurde. Mina ja kõrwad oliwad tall ära lõigatud, pea nagu wangil paljaks aetud ja selg piitsa hoopidest werine. Kohkudes kargas kuningas püsti ja hüüdis: „Kes on see hull julge, kes mu truule teenrile seda on teinud?“ — „Mina ise,“ wastas ta rahulikult, „ja üksnes minu heaks, kuningas; sell wiisil loodan ma linna kätte saawat. Nõnda, nagu sa mind näed, lähän ma Babyloni ja ütlen, et sina seda oled teinud ja mina midagi muud ei soowi kui sulle kurja kätte maksta. Nad annawad minule sõjamehi, kellega ma linnast wälja tungin. Sa pead mulle kümnemal päewal 1000 wiletsad sõjameest wastu saatma, et ma nende peale wõitu saan; seitse päewa hiljem 2000 ja kahelümne päewa pärast 4000. Olen ma nõnda kolm korda õnnelik olnud, siis jääwad nad mind wist uskuma ja annawad sõjawäe ülema walitsuse minu kätte. Siis peab Babylon minu olema!“ — Sedamaid ruttas ta Babyloni wärawate poole ja waatas teel sagedaste ümber, nagu oleks ta tõsine jooksi. Ta lasti linna ja sai pea oma kätte hulga sõjamehi. Nendega wõitis ta esimese korra 1000, teise korra 2000 ja kolmandama korra 4000 waenlast. Kõik linn oli rõõmus, et ta niisuguse wõera wastu oli wõtnud, ja andis sõjawäe ülema juhatusse tema hooleks. Müüd oli kerge Perslasi linna laste

ja linna ära võtta, Darius pani Bophruse linna walitsejaks ja kinkis temale kallid kingitusi.

Kui riigis igal pool rahu oli, võttis Darius nõuaks riiki wäljaspool laiendada. Ta tahtis oma rahwastega meie Europa maad enese alla heita. Snnnaks elas aga Europa rajal wäike, julge, wabaduse armastaja rahwas, kes nagu müür Europa rahwaid Asia rahwaste eest warjas. See rahwas oli Greeka rahwas.

S i s t i ä u s .

Kõige esmalt tungis Darius Europa maale Skythi rahwa kallale, kes Tanaisi (Donni) ja Istერი (Donau) jõe wahel praegusel Lõune-Wenemaal elas. 700,000 mehega läks ta üle Bosporuse merekitsuse ja kästis Zoonlasi, kell 600 laewa oli, Istერი jõe äärde purjutada, seal filda ehitada ja ennast seal oodata. Sild ehitati ja Persia sõjawägi läks üle jõe. Darius võttis rihma, pani kuuskümmend sõlme sinna sisse ja andis nende sõnadega Zoonlaste kätte, keda ta fillawahiks jättis: „Nii pea kui teie mind Skythi rahwa wastu näete minewat, tehke iga päew üks sõlm lahti. Ei ole ma tagasi, kui wiimne sõlm lahti tehtud, siis minge koju. Seni aga waltwage filda!“

Skythlased ei hakanud Perslastega wõitlema, waid taganesiwad, maad waenlaste ees paljaks riisudes, eest ära ja ahwatlesiwad Perslased tühja kõrbe. Darius nõudis, et Skythi kuningas wastu hakkab ehk allahetmise märgiks wet ja mulda saadab. Skythlased ei teinud kumbgit, waid saatsiwad linnu, konna, hiire ja wiis noolt ilma mingisuguse wastufeta. Darius arwas need allahetmise märgid olewat, aga Perslane Sobryas andis talle ometi parema seletuse: „Kui teie linnuks ei saa, Perslased, ja õhus ei lenda, ehk hiireks ja maa sisse ei poe, ehk konnaks ja sohu ei karga, siis teewad meie nooled teile otsa!“

Pea selle järele tungis Skythi sõjawägi Perslaste kallale ja lõi nad põgenema. Tuba oliwad kuuskümmend päewa mööda läinud ja Zoonlased mõtlesiwad, kas nad filda ära ei lõhu, sest Skythi ratsamehi oli näha. Athenlane Miltiades kes fillahoidjate hulgas oli, ütles: „Nüüd, Greeklased,

on aeg tulnud, kus teie Persia ikke maha võite raputada. Purnstage sild ära, siis on Persia võimus otsas!" Aga teine Greeklane Histiaüs seisis selle vastu ja ei lastnud Miltiadese nõuu korda minna. Nõnda jäi sild seisma ja põgenejad Perslased peasiwad ära. —

Darius maksis Histiaüse tegu sellega, et ta temale Strymoni (Iskari) jõe ääres tüki maad lükkis, kus Histiaüs enesele linna ehitas ja wägewaks meheks sai. Darius hakkas kartma, et Histiaüs temale kahju võiks teha, ja kutsus ta sellepärast Susasse, kus ta sõbra ja nõuuandja nime all alati tema juurde pidi jääma. Tõde pärast oli Histiaüs wang; kui ta seda aru sai, mõtles ta, kuidas Dariusele kurja kätte maksta.

Histiaüse wäimees Aristagoras oli Milti walitseja. Sellele tahtis Histiaüs nõuu anda, et ta Perslaste vastu mässama hakkaks, sest Wäike-Asia Greeklased himustasiwad ammu juba wabaks saada. Kuidas pidi ta aga oma nõuu Aristagorasele teada andma? Ta ajas ühe orja pea paljaks, kirjutas tarwilikud märgid naha peale ja lastis siis jälle juuksed kaswada. Selle saatis ta selle käsuga Aristagorase juurde, et see ta pea paljaks ajaks ja pead waataks.

See nõuu oli Aristagorase meele pärast. Kui ta kodu kōik mässamise vastu oli walmistanud, tuli ta Euroopa maale abi saama. Kõige esmalt läks ta Spartasse, kus ta turule kōtku tulnud kuningatele ja rahwale oma palwe pikalt ja laialt ette pani. Spartlaste kannatus lõppes pikka kōnet kuuldes otša. Kuningas Kleomenes küsis lühidalt: „Kui kaugele on Susa mere äärest?“ Aristagoras ei saanud aru, mis see küsimine tähendas. Ta kostis: „Kolme kuu teed.“ — Miletis sõber,“ ütles kuningas paha meelega, „katsu, et sa enne päewa looja minekut linnast wälja saad!“ Seda üteldes pööris ta wõerale selga. Aristagoras ei kautanud aga julgust. Ta läks kuninga juurde koju. Siin leidis ta kuninga üksi kahelja aastase tütre juures ja pani oma palwe meeste ette. Kuningas andis sellesama wastuse, mis enne. Aristagoras pakkus raha, tuhandet tuhandete peale, aga kuningas wäänas pead. Wiimaks pakkus ta koguni 50 talenti ehk rohkem kui 50,000 rubla. Seda kuuldes hüüdis wäike tüdruk: „Isa, mine ära, muidu meelitab wõeras su enese poole!“

See aitas. Kleomenes läks ära. Aristagoras pidi tühjalt edasi minema.

Athenas käis ta käsi paremine. Kõik linna rahvas oli uhke Persia kuninga peale vihane, kes Athenast ära aetud walitseja Hippiase uueste neile walitsejaks tahtis panna. Nad andsiwad Aristagorasele 20 laewa. Kui ta koju tagasi jõudis, hakkasiwad Ioonlased igal pool mässama. Nad piirasiwad Sardese ümber ja võtsiwad ära. Kui üks sõjamees maja põlema pistis, lagunes tuli nõnda ruttu ja kaugele laiale, et kõik linn tuleroaks sai. See tegi Perslased vihaseks. Nad tungisiwad Greeklaste kallale, löiwad nad tagasi ja põletasiwad ilusa Greeka linna Mileti ära. Ioonlased lükkasiwad õnnetuuse Athenlaste, Athenlased Ioonlaste süüks. Sest tõusis tuli, mis tegi, et Athenlased koju purjutasiwad. Ioonlased sattusiwad uueste Persia walitjuse alla. Mässamise alustajad Histäus ja Aristagoras hukati ära.

M i l t i a d e s .

Mingi asi ei olnud Dariust nõnda pahandanud kui see, et wäike Athena rahvas tema wastu oli julgenud hakata. Athenast ära aetud walitseja Hippias oskas seda wiha nõnda kaswatada, et kuningas iga päew palus: „Sumalad, laske mind Athenlaste kurja kätte maksta!“ Peale selle pidi igal söömaajal teener hüüdma: „Isand, pea Athenlased meeles!“ Aga mitte üksnes Athena linn, waid kõik Greeka maa pidi karistust saama. Ometi nõudis Darius esmalt, et Greeklased heaga pidiwad alla heitma, ja saatis saadikud Greeka riikidelt mulda ja wet nõudma. Mitu riiki saatsiwad, Perslaste suurt wäge kartes, need allahheitmise märgid; Greeka peariigid, Sparta ja Athena ei teinud seda ometi mitte. Spartas oli rahvas Perslaste nõudmise üle nõnda vihane, et saadikud sedamaid maha löödi; Athenas wiisati nad kaewudesse, et sealt tooksiwad, mis nad nõudsiwad.

Nüüd pani wihane Darius mere ja maawäe sõja wastu walmis, aga laewad saiwad tormi läbi nõnda palju kahju, et nad ümber pidiwad pöörma, ja maawägi ei saanud mitmesuguste õnnetuste pärast sugugi Greeka maale.

Uueste pandi laewad walmis ja saadeti maawägi nen-

dega ühes Athena poole. See oli tõeste suur vägi, kelle vastu panna võimata näitas olewat. Perslased olivad palju ahelaid kaasa võtnud, et nendega wangisid finni siduda, ka olivad nad ilusat, walget marmori ligi toonud, et seda võitlemise väljal võidu mälestusemärgiks püsti panna. Kõik Greeka saared, kust suur laewade hulk mööda purjetas, pidivad alla heitma. Peale Spartlaste ei tahtnud ükski rahvas Athenlaste aidata. Et aga Spartlased oma ebausuis armastivad, enne wana kuud ei tohtida sõtta minna, siis ei saanud ka nemadki abi. Üksnes wäiksest Platäa linnast tulivad 1000 meest; Athenlastel enestel oli 9000 meest. See hulk oli küll väike, aga isamaa ja wabaduse eest kõik mis iganes tarwis, walnis tegema. Nad olivad mitmesugu wõidumängides harjunud ja neil olivad palju paremad ja kergemad sõjariistad kui Perslastel. Selle vastu saatsiwad aga wiimased 10,000 Greeklase vastu 100,000 meest oma sõjawäge.

Sügisel 490 e. K. saiwad mõlemad sõjawäed üheteisega Marathoni lagedikul kokku. Kui Greeklased waenlaste suurt hulka nägiwad, tuli ka kõige julgematel kartus peale; mitmed hakkasiwad tagasiminekest rääkima, teised tahtsiwad oodata, kunni Spartlased appi tulewad. Aga üks mees ei kautanud julgust ega lootust; see oli Miltiades. „Kui meie koha ehiotsa julged ega waprud ei ole,“ hüüdis ta, „kui meie waenlaste eest taguneme, siis lähäwad nad julgeks, ajawad meid taga ja saawad meie peale wõitu; Perslased riisuwad meie linna ära ja teewad meid Hippiaase orjaks. Urge kartke, Greeklased; olgem ühes meeles; see nõuu peastab meid ja Greeka wabadust!“ Kõik läksiwad julgeste Miltiadesega wõitlema.

Paremal pool olivad Athenlased, pahemal pool Platäalased, keskel orjad. Perslased tungisiwad orjadest läbi ja löiwad nad tagasi. Aga pahemal ja paremal pool jäi wõit Greeklaste kätte. Nüüd ruttas Miltiades keskele appi. Mõnigi waper Greeklane langes, aga Athena vägi sai wõidu ja lõi suure Persia sõjawäe põgenema. Põgenejad ruttasiwad laewade peale ja jätsiwad terve laagri wõitjatele.

Nii suurt wõitu ei olnud kaua aega keegi saanud kui Athenlased Marathonis. Kuna weel põgenejaid Perslasi taga aeti, jooksis üks Athenlane Athene, mis Marathonist kaks penikoormat kaugel oli, ja hüüdis uulitsatel ja turul: „Nõõmus-

tage endid, meie oleme võitnud," — ja kui ta seda sai hüüdnud, langes ta jurnult maha. Kuu aega pühitsetiwad Athenlased seda võidupäeva; nad ohverdasivad jumalatele võitlemise väljal ja panivad langenud meestele mälestusemärgid püsti. Kõige suuremat auu tõi see võit Miltiadesele; rahvas võttis ta rõõmu õiskamisega vastu, ja walmistas tema mälestuseks kena mälestusekuju.

Kui Athenlased koju tagasi läksiwad, tuliwad neile Sparta sõjamehed vastu, kes kuu täissaamise järele kottu Athenlastele appi oliwad tõttanud. Nad lastiwad senestele võitlemise välja näidata ja kiitsiwad Athenlaste waprust.

Miltiadesele auu kaswis iga päewaga suuremaks. See tegi aga, et mitmed ta peale kadedaiks saiwad ja teda auku lükata püüdsiwad. Korra tahtis ta Athena laewadega Parose saart ära võtta. Suba oli ta ümberpiiramise masinad ehitlanud ja tungis linna sisse, kui Asia kindlal maal mets põtema hakkas. Mõlemad, wastased kui wastupanejad, nägiwad seda ja pidasiwad Persia laewade märgiks, kes Parose saarele appi tulewad. Sedamaid jättis Miltiades ümberpiiramise järele, põletas masinad ära ja ruttas Athena tagasi, kus ta huawade kätte raskest haigeks jäi ja sõda enam edasi pidada ei jõudnud.

Selle taganemise pärast kaebasiwad waenlased ta peale, et ta Perslaste käest raha võtnud ja sellepärast ümberpiiramise järele jätnud. Et Miltiades ise haige oli, laskis ta wenna enese eest kosta. Miltiades mõisteti küll süüst lahti, aga pandi ometi sõjakulu maksma, mis 50 talenti suur oli. Et tall nõnda palju raha ei olnud, pidi ta wangi minema ja wangis oma elu lõpetama.

Selle raamatu wõera keele sõnade tähtede healed:

y = ü
x = ks
ph = f
ð = ts.

„Rahwa raamatukogu“ seniajani ilmunud raamatud:

- N° 1: Pallasjalgne tütarlaps. Berthold Auerbachi järele ümber pannud N. Linde. 165 suuremat lehekülge. Hind 60 kop.
- N° 2: Kooperi jutustused Ameerikamaalt: Nahtsuka jutud. Eesti rahwalle Franz Hoffmanni järele jutustanud S. Vill. 140 suuremat lehekülge. Hind 50 kop.
-

20.-

A
4637

218 190A